

Rune Eilertsen

"Jeg har aldri vært grusom."

En komparativ analyse av forsvarsstrategier i
Nürnbergprosessen

Hovedoppgave i Historie
Trondheim, november 2015

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet



Forord.

Det er passende at denne oppgaven leveres nesten på dagen 70 år etter at rettssaken mot de 22 toppnazistene begynte i Nürnberg, 20. november 1945. Arbeidet med å analysere forsvarsstrategiene i to av sakene har vært svært givende og lærerikt. Først og fremst har prosessen vært en faglig modningsprosessen; en overgang fra å konsumere til å produsere historisk materiale, med alt dette innebærer. Det har vært et privilegium.

Oppgaven som følger, er resultatet av 10 måneder med skriving og lesing, prøving og feiling, mestring og frustrasjon. Først og fremst vil jeg takke min veileder Jonas Scherner for gode diskusjoner, innspill og konstruktiv kritikk. Jeg vil også takke Hans Otto Frøland og Maria Fritsche for gode tilbakemeldinger på slutten av prosessen. Institutt for historiske studier må takkes for stipendet som ble brukt til reisen til Washington DC. Alle de hjelpsomme menneskene ved Library of Congress fortjener i denne sammenhengen også å bli takket.

Jeg vil takke familien min for god støtte underveis. Alle mine medstudenter på rom 6383 må også takkes for godt humør og gode samtaler gjennom hele perioden.

Sist, men ikke minst, vil jeg takke min kjære samboer, Guro. Takk for språkvask, konstruktive tilbakemeldinger og tålmodighet. Denne oppgaven er dedikert til deg.

Innholdsfortegnelse

Forord.....	i
Innholdsfortegnelse	iii
1. Introduksjon.....	1
1.1 Tema og begrunnelse	1
1.2 Avgrensning.....	2
1.3 Problemstilling og forskningsspørsmål.....	3
1.4 Litteratur og kilder	4
1.5 Oppgaves struktur.....	7
2. Bakgrunnen for IMT.....	9
2.1 Overgangsoppgjør	9
2.2 Overgangsoppgjøret i Europa.....	12
2.3 Evolusjonen av IMT	15
2.4 Oppsummering.....	20
2.5 Ausländereinsatz	20
3. Biografier	31
3.1 Albert Speer.....	31
3.2 Fritz Sauckel	37
3.3 Robert Servatius	40
3.4 Hans Flächsner	41
4. Empiri	43
4.1 Servatius	43
4.1.1 Hvilke vitner ble innkalt, og hva ønsket man å få ut av dem?	43
4.1.2 Hvilke bevis ble lagt fram, og hva ønsket advokaten å fortelle med dem?	54
4.1.3 Hva ble vektlagt i sluttprosedyren?	56
4.1.4 Hvilke deler av tiltalen ble utfordret, og på hvilken måte?	59
4.1.5 Prøvde advokaten å tegne et spesielt bilde av den tiltalte?	60
4.1.6 Hvordan forholdt man seg til internasjonale avtaler?	60
4.1.7 Oppsummering av Servatius' forsvarsstrategi.....	61
4.2 Flächsner	62
4.2.1 Hvilke vitner ble innkalt, og hva ønsket man å få ut av dem?	62
4.2.2 Hvilke bevis ble lagt fram, og hva ønsket advokaten å fortelle med dem?	68

4.2.3 Hva ble vektlagt i sluttprosedyren?	68
4.2.4 Hvilke deler av tiltalen ble utfordret, og på hvilken måte?	73
4.2.5 Prøvde advokaten å tegne et spesielt bilde av den tiltalte?	73
4.2.6 Hvordan forholdt man seg til internasjonale avtaler?	74
4.2.7 Oppsummering av Flächsners forsvarsstrategi.....	75
4.3 Komparativ analyse	75
4.3.1 Innledning.....	75
4.3.2 Hvilke vitner ble innkalt, og hva ønsket man å få ut av dem?	76
4.3.3 Hvilke bevis ble lagt fram, og hva ønsket advokaten å fortelle med dem?	79
4.3.4 Hva ble vektlagt i sluttprosedyren?	80
4.3.5 Hvilke deler av tiltalen ble utfordret, og på hvilken måte?	83
4.3.6 Prøvde advokaten å tegne et spesielt bilde av den tiltalte?	84
4.3.7 Hvordan forholdt man seg til internasjonale avtaler?	85
4.3.8 Oppsummering	86
5. Konklusjon	89
6. Litteratur	93

1. Introduksjon

1.1 Tema og begrunnelse

Andre verdenskrig er den mest destruktive krigen verden noen gang har vært vitne til. Da krigen var over, var det tid for gjenoppbygging og et oppgjør med nazistene. Hvem skulle holdes ansvarlig, og hvordan skulle man straffe de verste krigsforbryterne? Under krigen var dette spørsmålet gjenstand for diskusjon hos de allierte. En liten gruppe jurister på USAs østkyst hadde et svar på dette spørsmålet; de ønsket et overgangsoppgjør i form av en rettssak, ført for et internasjonalt tribunal – det som senere skulle bli omtalt som *The greatest trial in history*.¹

Overgangsoppgjør er spennende for historikere, fordi rettssakene produserer store mengder historiske dokumenter – kilder som kan brukes i historisk forskning. Rettssaken som fant sted i Nürnberg i 1945-1946 hadde et større omfang enn noe tidligere oppgjør, og dokumentene den etterlot har vært en viktig kilde i historieskrivingen om andre verdenskrig og det nazistiske regimet. Selve rettssaken har også vært et forskningsobjekt for mange historikere, og flere av de sentrale aktørene skrev bøker om sine opplevelser fra rettssaken i ettertid. Litteraturen om Nürnbergprosessen er derfor stor. Men selv om det er skrevet mye om rettssaken, er litteraturen på ingen måte komplett. Mens mange har valgt å fokusere på de tiltalte, dommerne eller aktoratet, har få valgt å fokusere på forsvarsadvokatenes rolle.²

Rettssaken ble gjennomført som en blanding av det kontinentale og det angloamerikanske systemet, noe som vanskeliggjorde prosessen for alle parter.³ Tiltalen var juridisk innovativ. De tiltalte representerte ikke bare seg selv, men også spesifikke organisasjoner og hendelser som de allierte mente var straffbart i internasjonal lov. Både organisasjoner og individer var derfor gjenstand for den samme tiltalen. Det ble definert fire forbrytelser, hvor den første var deltagelse i en konspirasjon om å begå de tre andre. Kriminell konspirasjon er vanlig i det angloamerikanske rettssystemet, men ikke i det kontinentale. ”Forbrytelser mot freden” og ”forbrytelser mot menneskeheten” var helt nye konsepter i internasjonal lov. Den siste forbrytelsen, krigsforbrytelser, var derimot velkjent, da den var basert på tidligere vedtatte internasjonale avtaler, men også her var det noen uklarheter.⁴

¹ Conot, 1984:xi

² Ross, 2014:1

³ Smith, 1977:82-83

⁴ Smith, 1977:13-19

Tiltalen og det juridiske grunnlaget for rettssaken og tiltalen var med andre ord vanskelig å forstå.⁵ Skulle Nürnbergprosessen være mer enn seierherrens justis, vilkårlig hevn fra den seirende parten i konflikten, måtte rettssaken bli oppfattet som rettferdig. Dette forutsatte at rettssikkerhetsprinsippene ble ivaretatt, som blant annet innebar at den tiltalte hadde mulighet til å bli hørt i rettssaken - til å forsvare seg mot tiltalen.⁶ Som juridiske fagpersoner spilte forsvarsadvokatene en sentral rolle her. Det var de som kunne stille med ekspertisen i å tolke dette nye juridiske rammeverket, og deretter utforme en brukbar forsvarsstrategi. Forsvarsadvokatene i Nürnberg var viktige i legitimeringen av rettssaken som rettslig justis, og deres rolle i rettssaken fortjener å bli belyst. Temaet for denne oppgaven er derfor å se nærmere på hvilke strategiske valg de tyske forsvarsadvokatene i Nürnbergprosessen foretok, og hvilke konsekvenser dette medførte.

1.2 Avgrensning

Innenfor de rammer en masteroppgave setter, er det ikke mulig å analysere samtlige av de 21 individuelle sakene som ble behandlet under Nürnbergprosessen. En avgrensning er derfor nødvendig. I dag står Albert Speers dom igjen som kanskje den mest kontroversielle, særlig dersom man sammenligner dem med Fritz Sauckels. Det er derfor interessant å se nærmere på disse sakene. I rettssaken ble begge anklaget for å ha ansvaret for *Ausländereinsatz*, Nazi-Tysklands tvangsarbeidsprogram. De ble også begge dømt for dette. Likevel fikk Speer en mildere straffutmåling enn Sauckel. I den historiske litteraturen om Speer og Sauckel har deres forsvarsadvokater, henholdsvis Hans Flächsner og Robert Servatius, kommet helt i bakgrunnen. Hvilken rolle spilte de i dette dramaet? Kan deres valg av forsvarsstrategier ha vært utslagsgivende for, eller i det minste bidratt til, at Speer overlevde Nürnbergprosessen, mens Sauckel ble sendt til galgen?

Ved å analysere og sammenligne Flächsners og Servatius' forsvarsstrategi er det mulig å finne svar på de spørsmålene som er stilt innledningsvis. Kunnskapen om forsvarsstrategiene er interessant i seg selv, men den kan også settes i et større perspektiv. Rettssaken var ment å ha en pedagogisk side – det tyske folk skulle opplæres i farene ved rasisme og totalitære styringsformer.⁷ Over lengere tid påvirket rettssaken derfor den tyske erindringskulturen om naziregimet og dets grusomheter. Et spørsmål som kan stilles i denne

⁵ Smith, 1977:13

⁶ Elster, 2004b:73

⁷ Smith, 1977:28

sammenhengen er om det er noen likheter mellom den tyske erindringskulturen og de tiltaltes forsvarsstrategier. Er det, for eksempel, en sammenheng mellom Speers eller Sauckels måte å forsvare seg på i Nürnbergprosessen, og måten mange tyskere i de første tiårene etter krigen forholdt seg til de samme forbrytelsene? Valgte Speer eller Sauckel å nekte for kjennskap til, eller ansvar for, Nazi-Tysklands forbrytelser, slik mange tyskere gjorde i etterkrigstiden?

Gjennom å analysere forsvarsstrategiene og deretter sette dem opp mot rettssakens utfall, kan det være mulig å se om hvorvidt de ulike strategiske valgene påvirket dommernes konklusjoner i sakene mot Speer og Sauckel. Som allerede påpekt, fikk de to tiltalte ulike straffeutmålinger til tross for å bli dømt på de samme punktene. Ved å se på forskjeller og likheter mellom måten de ble forsvart på, er det kanskje mulig å identifisere årsaken(e) til den ulike straffeutmålingen. Var det forskjellige juridiske argumenter som var utslagsgivende, eller hadde andre aspekter også betydning? Hvis andre aspekter var av betydning, kan man finne en sammenheng mellom disse og forsvarsstrategiene? Hvordan stiller eventuelt dette seg med tanke på rettssakens forsøk på å unngå å bli oppfattet som seiersjustis?

1.3 Problemstilling og forskningsspørsmål

For å finne svaret på spørsmålene som blir stilt ovenfor, må det først identifiseres hvilke forsvarsstrategier Flächsner og Servatius valgte. Forsvaret av den tiltalte under Nürnbergprosessen består av tre deler: vitneforklaringer, bevisdokumenter og sluttprosedyren. En analyse av disse tre delene vil ikke bare gi svar på hvem og hva som ble lagt fram i rettssaken, men også hvilken funksjon vitnene og dokumentene hadde i strategien som var valgt. Særlig i sluttprosedyren bør det være mulig å finne svar på hvilken strategi advokaten har valgt, og hva som ble vektlagt som viktig. De tre første forskningsspørsmålene som skal besvares er derfor som følger:

- Hvilke vitner ble innkalt? Hvilken informasjon ønsket man å hente ut av dem?
- Hvilke bevis ble lagt fram, og hva ønsket advokaten å fortelle med dem?
- Hva ble vektlagt i sluttprosedyren?

I senere tid har det blitt argumentert for at andre aspekter enn de juridiske argumentene også ble vektlagt i straffeutmålingen, som blant annet den tiltaltes personlighet og sosiale bakgrunn. I denne sammenhengen er det interessant å se om forsvarsadvokatene forsøkte å tegne et spesielt bilde av den tiltalte. Videre må man se nærmere på hvordan

forsvarsadvokatene forholdt seg til de ulike delene av tiltalen, da det var flere måter å gjøre dette på. Blant annet kunne man å forsøke å motbevise, bortforklare, erkjenne eller ignorere påstandene. Det siste spørsmålet som er interessant går på hvordan advokatene forholdt seg til de internasjonale traktater og avtaler som utgjorde det juridiske rammeverket for tiltalen. Dette rammeverket var ikke skrevet med tanke på å bli brukt for straffeforfølgelse i en rettssak, og inneholdt ingen informasjon om potensiell straff eller hvem som skulle holdes ansvarlig hvis en traktat eller avtale ble brutt. Det var derfor opp til tribunalen å gjøre en vurdering, basert på aktorats og forsvarers argumenter. De tre neste forskningsspørsmålene er derfor som følger:

- Prøvde advokaten å tegne et spesielt bilde av den tiltalte?
- Hvilke deler av tiltalen ble utfordret, og på hvilken måte?
- Hvordan forholdt man seg til internasjonale avtaler?

Svarene på disse spørsmålene vil sammen danne et bilde av hvilke strategier forsvarsadvokatene brukte i rettssaken. Når strategiene er formulert, vil en komparativ analyse av de fortelle oss om hvilke likheter og ulikheter det var mellom de.

Denne oppgaven har med andre ord to mål. For det første vil den identifisere og analysere to forsvarsstrategier som ble brukt under Nürnbergprosessen. En komparativ analyse av disse to vil gi oss en bedre forståelse av hvordan de tiltalte forsvaret seg under rettssaken. For det andre vil den sette denne forståelsen i et større perspektiv. Dette gjøres ved å drøfte funnene i lys av spørsmålene som blir stilt i kapittel 1.2

1.4 Litteratur og kilder

Primærkildene for det empiriske arbeidet i oppgaven er transkripsjonene fra rettssaken, utgitt i 42 volum som *Trial of the Major War Criminals Before the International Military Tribunal, Nuremberg, 14 November 1945 - 1 October 1946* (IMT). Bokserien er tilgjengelig i Library of Congress i Washington DC, USA. De første 22 volumene inneholder transkripsjonene, det vil si et ordrett referat fra hva som blir sagt, fra rettssaken. De øvrige volumene er en samling av bevis lagt fram av både aktorats og forsvarsadvokatene.

Som nevnt er det en mangfoldig litteratur tilgjengelig om Nürnbergprosessen. Flere av de sentrale aktørene har skrevet bøker om rettssaken. Telford Taylor, en ledende figur i det amerikanske aktorats under rettssaken, skrev og utga *The Anatomy of the Nuremberg Trials:*

A Personal Memoir i 1993. Boken har i nyere tid blitt beskrevet som den mest omfattende og komplette beretningen skrevet av en av rettssakens aktører.⁸ Taylor mener at rettssaken generelt var rettferdig, men inneholder fortsatt noen kritiske innvendinger. Kritiske forhold som blir nevnt er blant annet Sovjets tilstedeværelse på dommerbenken, samt straffeutmålingene i noen av sakene. Taylors kollega i aktoratet, Drexel Sprecher, utga i 1999 *Inside the Nuremberg Trial: A Prosecutor's Comprehensive Account* i to volum. Begge volumene inneholder en omfattende gjennomgang av rettssaken, med forfatterens kommentarer og refleksjoner om sin rolle.

Historikere har også beskjeftiget seg med rettssaken. Robert E. Conots bok, *Justice at Nuremberg*, kom ut i 1993, og inneholder en gjennomgang av, samt en oversikt over idéene bak, rettssaken. Conot skriver innledningsvis at hans bok er ment for å gjøre bevisene for Holocaust tilgjengelig, i lys av den voksende holocaustbenektelsen. Slik sett tilfører ikke Conot mye nytt i litteraturen om IMT, og bokens styrke er å fremheve de sentrale aktørenes personlighet og på denne måten tilføre dramatikk i gjennomgangen av rettssaken. Conot mener at til tross for rettssakens mange svakheter, som for eksempel Jacksons rolle, så var den likevel nødvendig. Eugene Davidsons *The Trials of the Germans* (1972) er et forsøk på å fortelle om det tredje riket gjennom IMT. Bokens styrke er bakgrunnsinformasjonen den gir om de tiltalte og deres karrierer i Nazi-Tyskland. Davidson argumenterer for at grunnlaget for IMT var spinkelt, og at improvisasjon og kompromisser var nødvendige for å stille de tiltalte til retten. En mer omfattende gjennomgang av rettssaken finnes i John & Ann Tusas bok *The Nuremberg Trial* fra 1984. Denne boken inneholder også korte biografier av de tiltalte. Tusa og Tusa er positive til rettssaken, og skriver at dommerne gjorde en veldig god jobb med tanke på den situasjonen de befant seg i. Rettssaken var både effektiv og grundig på samme tid. Også Christoph Safferling skriver positivt om IMT i hans bok *International Criminal Procedure*. Blant annet skriver han at dommerne gjorde en god jobb for å gjøre IMT til en rettferdig rettsak.⁹ Safferling nevner også noen kritikkverdige aspekter, som blant annet at dommerne ikke var helt upartiske. Videre nevner han de strukturelle forskjellene mellom forsvaret og aktoratet som stilte aktoratet i en mye sterkere posisjon ved å ha større ressurser tilgjengelig.¹⁰

⁸ K. Priemel, 2013:558

⁹ Safferling, 2012:18

¹⁰ Safferling, 2012:16-17

Den mest sentrale boken i denne oppgaven er historikeren Bradley F. Smiths bok *Reaching Judgement in Nuremberg* fra 1977.¹¹ Boken forteller historien om Nürnbergprosessen sett fra dommerbenkens perspektiv, og argumenterer for at jobben de gjorde ”ga mer grunn til håp enn frykt”.¹² Smith (1977) er med andre ord enig med Tusa og Tusa (1984) og Safferling (2012) på dette punktet. Videre gir boken innsikt i diskusjonene bak dommene og straffeutmålingene gjennom å analysere blant annet den amerikanske seniordommeren Francis Biddles notater fra rettsaken.¹³ Biddle-kolleksjonen inneholder blant annet Biddles notater fra dommernes drøfting av de ulike sakene retten behandlet, og det er disse notatene Smith (1977) refererer til i sine kapitler om behandlingen av de tiltaltes saker. Sammen med domsavsigelsen danner denne boken grunnlaget for å vurdere hvorvidt forsvarsadvokatenes argumenter og strategiske valg ble vektlagt av dommerne da dommen og straffeutmålingen skulle bestemmes.

Det eksisterer videre en rekke bøker om rettssaken på tysk, men på grunn av masteroppgavens begrensninger i tid og undertegnede tyskspråklige begrensninger har det ikke vært mulig å ta disse i bruk. Et fellestrekk ved litteraturen nevnt over, er at forsvarsadvokatenes rolle og deres strategiske valg i rettssaken ikke har blitt nærmere analysert. Selv om noe informasjon forekommer, er det ikke nok til å svare på denne oppgavens forskningsspørsmål. Analysen av forsvarsstrategiene vil derfor baseres på transkripsjonene fra rettssaken. Den historiske litteraturen vil brukes som et supplement til transkripsjonene, der det er hensiktsmessig.

Denne oppgaven fokuserer ikke bare på IMT, men også på Speer og Sauckel, og deres advokater. Det eksisterer en rekke biografier om Speer, inkludert hans egne memoarer. Blant annet har Gitta Sereny (1995), Joachim Fest (2002) og Dan Van Der Vat (1997) skrevet biografier om Speer, og disse danner grunnlaget for det biografiske kapittelet om ham. Siden Speer var en kontroversiell karakter, må man være ekstra kritisk når man leser om ham. Sereny (1995) og Fest (2002) har i mye større grad enn Van Der Vat (1997) latt seg påvirke av Speer selv, og er derfor noe mindre kritisk. Litteraturen om Speer blir diskutert nærmere i det kapittelet om ham. Det eksisterer kun få og korte biografier om Sauckel, og han har heller ikke skrevet noen memoarer. Det er derfor noe om Sauckel fra hans tid i det tredje riket.

¹¹ Bradley F. Smiths *The Road to Nuremberg* (1981) er å anbefale for de som er interessert i prosessen bak de alliertes beslutning om å opprette IMT.

¹² Smith, 1977:xviii

¹³ *The Francis Biddle Collection of [IMT] Trial Documents and Related Material* er å finne ved Syracuse University Library, New York.

Servatius og Flächsner er det derimot skrevet svært lite om. Servatius var en av de tyske advokatene som gjorde karriere på å forsvare tidligere nazister i de mange rettssakene som fulgte IMT. Doyle W. Sraider skrev i 2003 sin doktorgradsavhandling om den såkalte legeprosessen som fant sted etter IMT. Servatius var en av forsvarsadvokatene her, men avhandlingen inneholder ingen biografiske opplysninger om ham. Derimot blir noen av Servatius' strategiske valg beskrevet.

1.5 Oppgaves struktur

Før man kan begynne arbeidet med å identifisere og analysere forsvarsstrategier må man introdusere rettssaken og dens aktører, og sette de i en kontekst. Med andre ord vil oppgaven først ta for seg bakgrunnen for rettssaken, som vil være tema for kapittel 2. Først skal det etableres et analytisk rammeverk - et sett med begreper som gjør det enklere å se nærmere på hva et overgangsoppgjør er, hvem som deltar i det og hvilke begrensninger som utgjør rammevilkårene. Deretter skal det sees nærmere på overgangsoppgjørene i Europa etter andre verdenskrig. Dette er viktig for å sette Nürnbergprosessen i en større kontekst – det var ikke bare det tyske lederskapet som ble stilt for retten, men også alle som på en eller annen måte hadde samarbeidet med nazistene, inkludert tyskerne selv. Deretter skal det sees nærmere på evolusjonen av IMT og hvilke idéer og personer som sto bak den. Til slutt vil det redegjøres for den historiske litteraturen om *Ausländereinsatz*, tvangsarbeidsprogrammet som Albert Speer og Fritz Sauckel ble tiltalt på grunnlag av.

Det tredje kapittelet vil gi ytterligere bakgrunnsinformasjon, men denne gangen om aktørene oppgaven vil se nærmere på; Albert Speer og hans advokat Hans Flächsner, Fritz Sauckel og hans advokat Robert Servatius.

Når konteksten for rettssaken og aktørene er etablert, vil det sees nærmere på hvilke forsvarsstrategier som ble valgt. Først vil Servatius' strategi analyseres, og deretter Flächsners. Her vil de seks forskningsspørsmålene systematisk bli besvart. De viktigste funnene vil til slutt bli oppsummert, og dette utgjør den enkelte advokats forsvarsstrategi. Videre følger en komparativ analyse av de to strategiene. Den komparative analysen vil ikke bare påpeke forskjeller og likheter mellom de strategiske valgene Flächsner og Servatius tok, men også drøfte effekten av disse valgene i lys av rettssakens utfall og den historiske litteraturen. Oppgavens første mål vil bli realisert her.

Det konkluderende kapitlet setter oppgavens funn i et større perspektiv. Her vil spørsmålene stilt avslutningsvis i kapittel 1.2 bli drøftet i lys av den eksisterende historiske litteraturen. Dette realiserer oppgavens andre mål.

2. Bakgrunnen for IMT

Mens de alliertes hærer nærmet seg Berlin fra alle kanter, pågikk det en intern maktkamp i USA om hvilken politikk president Roosevelt skulle føre i det fremtidige okkuperte Tyskland. Et sentralt spørsmål var hva man skulle gjøre med Nazi-Tysklands lederskap. Utfallet av maktkampen ble opprettelsen av *The International Military Tribunal* (IMT). IMTs oppgave var ikke bare å straffeforfølge de man mente var ansvarlige for utbruddet av andre verdenskrig og krigens mange grusomheter, men også å eksponere det tyske folk for disse grusomme og kriminelle handlingene. Rettssaken skulle med andre ord ha en pedagogisk funksjon, hvor målet var å utdanne tyskerne til et nytt, pasifistisk og fredelig Tyskland.

IMT var en del av en generell prosess: *Transitional justice*, eller overgangsoppgjør på norsk. Alle land som ble okkupert av Tyskland under andre verdenskrig gjennomførte en eller annen form for oppgjør med okkupantene, kollaboratørene og krigsforbryterne. Dette kapitlet vil se nærmere på denne prosessen, gjennom fire deler. Den første delen vil gjøre rede for hva overgangsoppgjør er. Ved å utlede et analytisk rammeverk vil det etablere set begrepssett som gjør det enklere å se nærmere på de mange overgangsoppgjørene som fant sted etter andre verdenskrig. Del to vil deretter gi en kort oversikt over de mange rettsoppgjør som fant sted i Europa etter krigen. Dette vil vise at IMT ikke var en enestående hendelse i kjølvannet av andre verdenskrig. Kapitlets del tre forteller historien om hvordan IMT ble til. Her vil IMTs charter og rettssakens sentrale aktører bli introdusert. Den fjerde og avsluttende delen av dette kapitlet fokuserer på *Ausländereinsatz*, Nazi-Tysklands tvangsarbeidsprogram, da dette er bakgrunnen for Speers og Sauckels tiltalte. Kunnskapen om *Ausländereinsatz* er viktig å ha med videre når de tiltaltes forsvarsstrategier skal analyseres.

2.1 Overgangsoppgjør

Nürnbergprosessen en del av en større prosess etter andre verdenskrig, nemlig overgangsoppgjør. Studiet av overgangsoppgjør har vokst i takt med at antall oppgjør med blant annet tidligere diktatorer, kriger og folkemord har økt. Nürnbergprosessen markerer begynnelsen for den moderne historien om overgangsoppgjør, og banet vei for de senere internasjonale tribunalene og dagens International Criminal Court (ICC).¹⁴ Litteraturen er omfattende, men denne oppgaven vil hovedsakelig forholde seg til Jon Elsters bok *Closing the books: Transitional justice in historical perspective* (2004) og den norske oversettelsen av

¹⁴ Elster, 2004b:15

den samme boken. Elsters bok er valgt da den inneholder et oversiktlig og grundig analytisk rammeverk som introduserer viktige begreper og forklarer sammenhenger, slik at det blir lettere å forstå overgangsoppgjørene.¹⁵

Et overgangsoppgjør er prosessen med rettssaker, utrenskinger og oppreisninger som finner sted etter overgangen fra et politisk regime til et annet.¹⁶ I overgangen fra autoritære til demokratiske regimer er det vanlig at oppgjøret er dyptgripende og omfattende.¹⁷ Ved å nøytralisere de mennesker og partier som støttet det tidligere regimet, markerer man en overgang fra fortid til nåtid og fremtid. Dette er en dyptgripende symbolsk prosess, hvor man ut fra ulike hensyn blir enig om å gå drastisk til verks med harde straffer. Kun på denne måten kan man rense samfunnet i overgangen fra diktatur til demokrati.¹⁸

Overgangsoppgjør kan gjennomføres på ulike måter, og det er vanlig å skille mellom tre former; rettslig justis, administrativ justis og politisk justis. Å velge et oppgjør i form av rettslig justis, legger en rekke føringer for hvordan oppgjøret skal utføres. Det må være en upartisk tolkning og håndhevelse av lover som er så utvetydige som mulige, samtidig som at rettssikkerhetsgarantiene blir respektert.¹⁹ Av dette følger det at utfallet ikke kan være forhåndsbestemt, og derfor usikkert.²⁰ Det er to varianter av den utenomrettslige justisen, henholdsvis privat og politisk justis. Privat justis finner sted når enkeltpersoner eller grupper bedriver selvtekt. Politisk justis skjer når en ny regjering eller nasjonalforsamling gjennomfører et overgangsoppgjør selv, og omgår kravene som rettslig justis stiller.²¹ Videre må man bestemme seg for hvorvidt man ønsker at oppgjøret skal være preget av sannhetsetablering eller gjengjeldelse.²² Administrativ justis ligger mellom den rettslige og politiske, og tar som regel form av utrenskninger. Grunnlaget for utrenskningene kan være både politiske og juridiske.²³ Videre må det bestemmes på hvilket nivå overgangsoppgjøret skal finne sted. I litteraturen finner er mange eksempler på hvordan et overgangsoppgjør skjer på ulike nivåer. Oppgjøret etter folkemordet i Rwanda er et godt eksempel på dette, hvor man

¹⁵ Et annet alternativ til Elsters bøker er for eksempel Ruti G. Teitels *Transitional Justice* (2000).

¹⁶ Elster, 2004a:1

¹⁷ Dahl, 2004:10

¹⁸ Dahl, 2004:12

¹⁹ Elster, 2004b:73

²⁰ Elster, 2004b:74

²¹ Elster, 2004b:77

²² Elster, 2004a:91

²³ Elster, 2004a:92

hadde alt fra de lokale *Gacaca*-rettssakene som behandlet saker av mindre alvorlig grad,²⁴ til overnasjonale *International Criminal Tribunal for Rwanda* (ICTR) hvis oppgave var å straffeforfølge de mest alvorlige sakene.²⁵ Oppgjøret etter Nazi-Tyskland fant også sted på flere nivåer, hvor IMT utgjorde det høyeste overnasjonale nivået.

For de som ønsker å gjennomføre et overgangsoppgjør, er det viktig å identifisere gjerningsmenn og ugjerninger. Dersom valget er rettslig justis med mål om gjengjeldelse, må det også bestemmes hvilke sanksjoner som skal benyttes. Det må også bestemmes om gjengjeldelsen skal være ensidig eller upartisk, det vil si hvorvidt oppgjøret skal tiltale aktører på begge sider av konflikten.²⁶ Elster (2004b) identifiserer åtte relevante kategorier av aktører: gjerningsmenn, profitører, ofre, hjelpere, motstandere, nøytrale, initiativtakere og sabotører. Et enkelt individ kan tilhøre flere av kategoriene noe som vanskeliggjør prosessen med å identifisere alle aktørene og deretter avgjøre riktig sanksjon.²⁷ Det er en rekke sanksjonsmuligheter, både negative og positive. De mest vanlige negative er henrettelse, landsforvisning, tvangsarbeid, betinget og ubetinget fengsel, rettighetstap, konfiskering av eiendom og bøter.²⁸ Den vanligste positive sanksjonen er å gi erstatning. Erstatning gis til ofre etter forhåndsdefinerte former for lidelse eller skade. En slik skade kan være materiell (tap av eiendom), immateriell (tap av muligheter) eller personskade (fysisk eller psykisk skade).²⁹

I prosessen med å organisere et overgangsoppgjør står man ovenfor mange begrensninger. Hvilke løsninger en aktør velger, vil være avhengig av aktørens preferanser. Når flere aktører går sammen, slik de allierte gjorde, må aktørene aggregere sine preferanser i et bindende politisk vedtak. Dette kan være en krevende prosess, men illustrerer samtidig de ulike begrensningene som eksisterer. Knapphet på tid og ressurser, og uforenlige krav, legger de største begrensningene på prosessen. Ofte ønsker man rettsoppgjør som er effektive, raske, rettferdige og grundige, noe som kan være utfordrende, da flere av disse målsetningene står i konflikt med hverandre. Raske og effektive oppgjør har for eksempel fordelene av å bruke mindre ressurser, men kan samtidig gå på bekostning av rettferdighet og grundighet.³⁰ Tid legger også begrensninger for aktørenes insentiv i oppgjøret, og man finner en negativ korrelasjon mellom antall dommer og sanksjonenes omfang, med avstanden i tid man

²⁴ Schabas, 2005

²⁵ Elster, 2004b:79

²⁶ Elster, 2004b:94

²⁷ Elster, 2004b:85

²⁸ Elster, 2004b:95

²⁹ Elster, 2004b:99

³⁰ Elster, 2004b:140

befinner seg fra ugjerningen. Dette kan forklares ved avtagende følelsesmessige behov for gjengjeldelse.³¹ Med andre ord er behovet for å se rettferdighet skje størst rett etter hendelsen, og deretter avtagende over tid.

Oppsummert kan det sies at i overgangen fra et politisk regime til et annet, skjer det som regel et oppgjør med fortiden. Oppgjøret er en prosess som tar sikte på å bestemme hvem og hvordan man skal straffe, renske ut og sanksjonere de ulike aktørene. Oppgjøres utforming og karakter er avhengig av aktørenes preferanser stilt ovenfor de ulike begrensningene, og vil derfor variere.

2.2 Overgangsoppgjøret i Europa

Overgangsoppgjøret i Europa begynte rett etter den tysk tilbaketrekningen og den påfølgende kapitulasjonen - og pågår enda i dag.³² Som nevnt førte ulike preferanser hos aktørene til ulike oppgjør. I Øst-Europa var oppgjøret preget av å bli organisert av en ny okkupasjonsmakt – Sovjetunionen. Enkelte av landene i Vest-Europa hadde blitt utsatt for Hitlers brente jords taktikk, og her var det et større behov for gjengjeldelse og utrenskning enn i de landene som hadde blitt mildere behandlet. Likevel var det Øst-Europa som hadde opplevd mest ødeleggelse og økonomisk utnyttning under krigen, og det var her de største skadene og ugjerningene hadde skjedd.³³ Det var disse landene som hadde størst grad av utenomrettslige utrenskninger og henrettelser, før de nye myndighetene klarte å etablere sin autoritet.³⁴

Oppgjøret i Polen var hovedsakelig preget av ugjerningene som fant sted på polsk jord. Mange rettssaker var derfor rettet mot tidligere SS-offiserer og vakter fra konsentrasjonsleirene. For eksempel ble Rudolf Höss³⁵, tidligere kommandant i Auschwitz, i 1947 tiltalt og dømt til døden, og senere hengt utenfor administrasjonsbygningen i leiren. Senere ble 40 andre vakter og offiserer fra samme leir tiltalt. Også andre personer med tilknytning til leiren ble tiltalt og dømt.³⁶

Overgangsoppgjøret i Italia var en komplisert prosess, fordi det rettet seg mot to suksessive regimer; først fascistregimet (1922-43) og deretter Saló-republikken (1943-45).

³¹ Elster, 2004b:157

³² Elster, 2004a:54. . Se også Landsverk, 2015; 15. juli 2015 ble 94 år gamle Oskar Gröning dømt til 4 års fengsel for delaktighet i drap på 300,000 mennesker i Auschwitz

³³ Klemann, Kudryashov, Etmektsoglou, Lund, & Terry, 2012:413

³⁴ Judt, 2005:43

³⁵ Må ikke forveksles med den mer kjente Rudolf Hess, Hitlers stedfortreder.

³⁶ Evans, 2008:744

Oppgjøret ble derfor gjennomført i tre omganger av ulike aktører, etter hvert som kamplinjene flyttet seg nordover; først av motstandsbevegelsen, så av de alliertes militærstyre, og til slutt av den italienske regjering.³⁷ Opp mot 15.000 ble henrettet uten retts sak.³⁸ Et annet eksempel på utenomrettslig justis i Italia er offentlig ydmykelse i form av at kollaboratøren ble tvunget til å drikke lakserolje offentlig til virkningen meldte seg.³⁹

Rundt 10.000 ble drept uten dom i Frankrike. Også såkalte horisontale kollaboratører, det vil si kvinner med forhold til tyskere, ble utsatt for offentlig sjikane i form av stripping av klær og skamfering av hår ute i gatene.⁴⁰ Det rettslige oppgjøret i Frankrike var derimot mildt. Grunnen til dette var at det franske samarbeidet med tyskerne var omfattende - til og med den franske staten var inkludert her. Det var derfor liten fransk vilje til å rettsforfølge store deler av befolkningen, og den mest brukte sanksjonen var rettighetstap.⁴¹

Belgia og Nederland hadde derimot stor vilje til å rettsforfølge kollaboratører. Som tabell 1 viser, ble en relativt stor andel av befolkningen straffedømt. I Belgia ble flere dømt til dødsstraff enn i Nederland, men det var færre som ble gjennomført.⁴²

Danmark hadde samarbeidet med den tyske okkupasjonsmakten fram til 1943, og det var derfor vanskelig å reise sak mot kollaboratørene. De kunne med rimelig grunn argumentere for at de kun samarbeidet fordi regjeringen gjorde det. Likevel ble samarbeid etter 1943 definert som straffbart, og rettsaker ført deretter.⁴³

Norge hadde det mest omfattende oppgjøret, sett i forhold til folketall. Hele medlemsmassen til Nasjonal Samling ble tiltalt, sammen med nesten 40,000 andre.⁴⁴ Til sammen ble 92,000 saker etterforsket av politiet.⁴⁵ Det norske landssvikoppgjøret har i nyere tid blitt evaluert som strengt, men har samtidig vært preget av hensynet til rettsikkerhet.⁴⁶

³⁷ Elster, 2004b:17

³⁸ Judt, 2005:42

³⁹ Elster, 2004b:75

⁴⁰ Judt, 2005:42-43

⁴¹ Judt, 2005:46

⁴² Ibid

⁴³ Elster, 2004b:41

⁴⁴ Judt, 2005:45

⁴⁵ Andenæs, 1979:169

⁴⁶ Dahl, 2004:28 For en detaljert gjennomgang av det norske landssvikoppgjøret henvises leseren til Andenæs, 1979. Nyere forskning om den økonomiske siden av okkupasjonen og det senere landssvikoppgjøret har blitt utført av blant andre Espeli, 2010, som karakteriserer oppgjøret som så mangelfullt og sosialt skjevt at det kan kalles klassejustis. Det manglende oppgjøret med krigsprofitørene er også tema for Anette Storeides bok, *Norske Krigsprofitører*

Hellas var et spesielt tilfelle. Krigsoppgjøret ble her brukt til å styrke det antikommunistiske i frykt for de greske kommunistene. Veldig få fascistkollaboratører ble straffeforfulgt, mens dødsstraffen ble liberalt tildømt de venstreradikale. Hellas står som et godt eksempel på hvordan krigsoppgjøret ble brukt i stormaktspolitikken. Dette er spesielt tydelig når man ser på landene som havnet under kommunismens kontroll. Både for Stalin og Tito var det naturlig å bruke krigsoppgjøret for å fjerne politiske motstandere, samtidig som at de straffeforfulgte reelle krigsforbrytere.⁴⁷

Østerrike hadde et forholdsmessig mildt oppgjør. Til tross for at over 10% av innbyggerne hadde vært medlem i NSDAP, og at østerrikere i stor grad var delaktige i krigføringen, SS og byggingen av konsentrasjonsleirer, mente de allierte at Østerrike hadde vært Hitlers første offer. Krigsoppgjøret var derfor ikke så omfattende som det kunne ha vært.⁴⁸ Til tross for at østerrikerne straffeforfulgte en stor andel mennesker, var sanksjonene hovedsakelig milde straffer.

Krigsoppgjøret i Europa var stort sett preget av lite privat justis. Tabell 1 viser hvor stor andel av befolkningen som på en eller annen måte ble straffedømt:

Tabell 1: Rettslig straff av kollaboratører i det vestlige Europa i tall per 100,000⁴⁹

	Norge	Danm.	Belgia	Nederl.	Frankr.	Italia	Tsjekk.	Østerr.
Bef. 1945	3,1 mill.	4 mill.	8,3 mill.	9,3 mill.	40 mill.	45,4 mill.	10,5 mill.	6,8 mill.
Henrettelser	1	0,7	3	0,4	3,8	0,2	6,5	0,4
Fengselsstraff	573	33	582	110	110	110	208	200
Mildere straff	1083	-	378	663	188	-	234	7691
Totalt antall straffet	1656	33	363	1216	309	-	449	7892

De fleste som ble dømt ble sanksjonert med rettighetstap og bøter. Hva dette rettighetstapet inneholdt, varierte fra land til land. Som regel innebar det en kombinasjon av utestengelse fra bestemte yrker, tap av stemmerett, tap av eiendomsrett, tap av retten til å tjene i rikets

(2015), hvor det samme kritiske synet blir videreført. Et nytt kritisk syn på de juridiske sidene av innføringen av dødsstraff fins i Graver, 2015.

⁴⁷ Judt, 2005:49

⁴⁸ Judt, 2005:52

⁴⁹ Lowe, 2013:182

krigsmakt eller tap av retten til å bære uniform. I Nederland og Italia ble disse rettighetstapene automatisk innført, mens det i Danmark og Norge skjedde etter dom.⁵⁰

Kompensasjon er en viktig komponent i overgangsoppgjøret. Nazistene konfiskerte hovedsakelig eiendom og verdier fra jøder. I Norge mener man å ha tilbakeført og erstattet 60% av tapene til de norske jødene, mens i Frankrike har man overført 90-95% av de totale verdiene. I Østerrike har veldig lite blitt tilbakeført eller erstattet.⁵¹

Under Potsdamkonferansen i 1945 ble Tyskland delt i fire okkupasjonssoner, én sone for hver av de allierte.⁵² Her ble det iverksatt en rekke administrative utrenskninger og rettslige oppgjør på flere nivåer, hvor IMT er det øverste. På nivået under IMT har man de amerikanske rettssakene, *Trials of War Criminals before the Nuremberg Military Tribunal* (NMT).⁵³ De øvrige rettssakene og den påfølgende denazifiseringsprosessen ble raskt preget av okkupasjonsmaktens økonomiske begrensninger, samt den gryende kalde krigen. Denazifiseringen av den tyske befolkningen har derfor blitt vurdert som mislykket.⁵⁴

2.3 Evolusjonen av IMT

Å tiltale krigsforbrytere var ikke en ny tanke på 1940-tallet. Etter første verdenskrig ble det gjort flere forsøk på å tiltale tyske krigsforbrytere, men prosessen endte i fiasko.⁵⁵ Til tross for fiaskoen ble ikke idéen om straffeforfølgning av krigsforbrytere lagt død.

Veien til Nürnberg begynte i Washington DC, USA. Fra høsten 1944 var det to ulike standpunkter i debatten om hvordan overgangsoppgjøret skulle utformes. Debatten kom til uttrykk gjennom maktkampen mellom finansminister Henry Morgenthau og krigsminister Henry Stimson, hvor målet for begge var å påvirke Roosevelts politikk i okkuperte Tyskland. Begge hadde ønsket et passivt og fredelig Tyskland, men virkemidlene for å oppnå dette var ulike. Der Morgenthau ønsket å svekke Tysklands kapasitet til å føre krig, ville Stimson eliminere tyskernes motivasjon til å føre krig.⁵⁶

⁵⁰ Elster, 2004b:19-20.

⁵¹ Elster, 2004b:21-22

⁵² Sammenlignet med territorialgrensene fra 1937, mistet Tyskland en betydelig del av sitt tidligere territorium.

⁵³ Lesere som er interessert i disse rettssakene henvises til K. C. Priemel & Stiller, 2012.

⁵⁴ Se blant annet Elster, 2004b:16 og Storeide, 2010:40. Lesere som er interessert i overgangsoppgjøret i de tyske sonene etter 1945 henvises til Cohen, 2006.

⁵⁵ Tusa & Tusa, 1984:19

⁵⁶ Elster, 2004b:132

Essensen i Morgenthau plan var å føre en hard linje ovenfor Tyskland. Han var sterkt rystet over Tysklands aggressive krigføring, utførte grusomheter og utryddelsen av millioner av mennesker. Derfor måtte Tyskland lide, på samme måte alle andre hadde måttet lide. På mange måter var Morgenthau-planen en videreføring av Versailles-traktaten: permanent og total demilitarisering, avvikling av industrien og denazifisering av administrasjonen. De største krigsforbryterne skulle identifiseres og summarisk henrettes.⁵⁷

Stimson hadde lite til overs for Morgenthau plan. Han ønsket å se et fredelig og demokratisk Tyskland, og erfaringene fra det harde oppgjøret etter første verdenskrig viste at økonomisk vekst og velstand var en forutsetning for dette. Den tyske industrien måtte derfor bestå til en viss grad.⁵⁸ Videre mente Stimson - som var jurist - at summariske henrettelser var en feiltagelse, og ønsket derfor å stille krigsforbrytere for et internasjonalt tribunal. Roosevelt favoriserte Morgenthau plan, og Stimson innså at han måtte overbevise presidenten om fordelene ved en rettssak,. Han ba derfor sitt eget departement om å utforme en plan.

Murray Bernays fikk ansvaret for å utforme planen. 15. september 1944 publiserte han et memorandum med navnet "Trial of European War Criminals". Dokumentet inneholdt de grunnleggende idéene som senere skulle utforme IMT: konspirasjonen og ulovlige organisasjoner. Siden antallet krigsforbrytere var så høyt, ville det ikke være tilfredsstillende å tiltale og henrette kun et fåtall av disse. Ved å tiltale en representant for hver av de nazistiske organisasjonene (både statlige og politiske) for å konspirere om å utføre handlinger i strid med krigens lover, ville man ved en dom også dømme organisasjonens medlemmer skyldig. Når den internasjonale domstolen dømte en organisasjon som kriminell, kunne nye rettssaker på nasjonalt nivå bestemme straffutmålingen. I midten av oktober 1944 nådde planen fram til Stimson, som sympatiserte med den.⁵⁹ For Stimson kom planen på et godt tidspunkt; Morgenthau så nemlig ut til å vinne maktkampen.

Under Quebec-konferansen i 1944 hadde Roosevelt invitert med Morgenthau for å presentere sin plan. Den harde linjen falt i god smak hos Churchill, som undertegnet planen sammen med Roosevelt. Men da informasjon om dette ble lekket til pressen, protesterte opinionen kraftig og Morgenthau plan ble lagt bort.⁶⁰ På samme tid fremmet flere av de mindre allierte statene forslag om å gjøre aggressiv krigføring som en del av tiltalen, noe Stimson aksepterte. Før Jalta-møtet ble en modifisert versjon av Bernays' plan vedtatt, hvor

⁵⁷ Tusa & Tusa, 1984:51

⁵⁸ Tusa & Tusa, 1984:50

⁵⁹ Smith, 1977:28

⁶⁰ Smith, 1977:31

nazilederne også skulle tiltales for å ha ført en aggressiv krig, med hjemmel i Kellogg-Briand-pakten.⁶¹ Under Jalta-møtet ble ikke spørsmålet om krigsforbrytere diskutert i detalj, og de alliertes politikk på området var fortsatt uklar. Både USA og Sovjetunionen ønsket på dette tidspunktet en rettssak, mens Storbritannia ønsket en politisk løsning.⁶² Britene måtte overbevises, og i april møtte amerikanerne britene for å diskutere spørsmålet. Forhandlingene gikk sakte, og det hele så mørkt ut for Stimson da nyheten om Roosevelts død ble offentliggjort. Roosevelts arvtager, Harry Truman, var derimot fra første stund interessert i å gjennomføre rettssaken innen kort tid. Ved slutten av mai var britene enige i den amerikanske planen, og i Washington DC hadde Robert H. Jackson allerede blitt utnevnt til å lede det amerikanske aktoratet.⁶³

I juni 1945 reiste Jackson til London for å forhandle om rettssakens utforming. Gjennom de femten møtene den Internasjonale Konferansen om Militærtribunaler besto av, ble det tydelig for alle parter at veien fremover ikke ville bli enkel. Det første hinderet var de sovjetiske delegatenes oppfatning av tribunalets funksjon. For dem var skyldspørsmålet allerede avgjort etter Moskvadeklarasjonen⁶⁴, og tribunalet skulle derfor kun behandle straffeutmålingen.⁶⁵ Videre hadde de sovjetiske delegatene også bekymringer om å tiltale organisasjoner, og på dette punktet fikk de støtte fra både de britiske og franske representantene. For britene og franskmennene var det videre et problem at tiltalen var basert på *ex-post facto* lov, men dette var ikke et problem for den sovjetiske delegasjonen. Alle tre var også imot det amerikanske forslaget om å tiltale for aggressiv krigføring.⁶⁶ Det var med andre ord flere uenigheter som lå til grunn i forhandlingene.

Det punktet som skapte mest debatt var likevel konspirasjonspåstanden.⁶⁷ Et av de få punktene de derimot klarte å bli enige om, var hvor rettssaken skulle være: *Justizpalast* i Nürnberg.⁶⁸ *Justizpalast* hadde stor symbolsk verdi, da det var det eneste intakte bygget i Nürnberg som kunne brukes, omgitt av ruiner.⁶⁹ Videre var det også det samme bygget hvor

⁶¹ Smith, 1977:35

⁶² Tusa & Tusa, 1984:63 En politisk løsning betyr her summariske henrettelser.

⁶³ Tusa & Tusa, 1984:67

⁶⁴ Moskvadeklarasjonen av 1943 stadfestet avstraffelsen av krigsforbrytere som et viktig krigsmål for de allierte.

⁶⁵ Taylor, 1993:59

⁶⁶ Conot, 1984:21

⁶⁷ Smith, 1977:51

⁶⁸ Taylor, 1993:61

⁶⁹ Conot, 1984:19

Nürnberglovene ble vedtatt i 1935.⁷⁰ Uenighetene gjorde Jackson ble stadig mer frustrert over situasjonen, og vurderte å droppe hele samarbeidet. Løsningen kom under Potsdam-konferansen. Den nyvalgte britiske statsministeren Clement Attlee fikk presset president Truman til å stadfeste USAs forpliktelse til rettssaken. Samtidig klarte de britiske og amerikanske diplomatene å overbevise Stalin om å gi instruksjoner til sine forhandlere i London om å komme til en snarlig løsning. Resultatet ble at London-konferansens siste møte som ble avholdt 2. august, endte med at alle parter ble enige i det amerikanske forslaget, uttrykt gjennom to dokumenter; *The Agreement* og *Charter of the International Military Tribunal*.⁷¹

Charteret uttrykker ikke bare løsningen på konfliktene nevnt ovenfor, men viser også kompromisset mellom det angloamerikanske og kontinentale rettssystemet som ble tatt i bruk. I det kontinentale systemet, som ble brukt i Sovjetunionen, Frankrike og Tyskland, var det vanlig at saker som ble tatt opp i retten, ble prøvd hvor alle parter hadde full informasjon om bevisene. Vitner fikk spørsmål fra dommeren, ikke advokatene, og på denne måten ble kryssforhør sjeldne. Den tiltalte kunne ikke vitne, men komme med en uttalelse som ikke var under ed. Dette sto i kontrast til det angloamerikanske systemet, hvor bevis ble presentert i løpet av rettssaken av advokatene, som også forhører og kryssforhører vitner. Den tiltalte kunne vitne under ed, eller velge å ikke vitne i det hele tatt. Kompromisset ble å presentere noen beviser i tiltalen, men samtidig åpne for å presentere nye under rettssaken. De tiltalte kunne vitne, men også komme med en avsluttende uttalelse.⁷² Jackson mente at dette kompromisset ga flere rettigheter til de tiltalte, enn de ville ha hatt under et av systemene alene.⁷³

Charteret definerte også tribunalets jurisdiksjon, og listet opp tre punkter som både individer og organisasjoner kunne bli dømt for: 1) Forbrytelser mot freden (*jus ad bellum*), 2) Krigsforbrytelser (*jus in bello*) og 3) Forbrytelser mot menneskeheten. Punkt 1 viser at selv om forbrytelser mot freden ble definert som aggressiv krig, inkluderte charteret en klausul som begrenset tribunalets jurisdiksjon til å kun behandle Aksemaktenes aggressive krigføring. Under punkt 2 ble det stadfestet at man ikke kunne appellere til at man hadde handlet under ordre, samtidig som de som utsendte ordre var ansvarlig for underordnedes handlinger. Punkt

⁷⁰ Conot, 1984:198. Nürnberglovene av 1935 innførte blant annet hakekorsflagget som nasjonalflagg, Riksborgerloven som bestemte at en tysk statsborger måtte være av tysk blod, samt forbudet om alle forhold mellom jøder og arier.

⁷¹ Smith, 1977:57-58

⁷² Taylor, 1993:63-64

⁷³ Tusa & Tusa, 1984:85

3 kom som resultat av juridisk innovasjon, og skulle dekke den grove utnyttelsen av Europas befolkning og ressurser. Charteret inneholdt mange uavklarte punkter, og på denne måten ble mange avgjørelser overlatt til de framtidige dommerne i tribunalet. Usikkerheten svekket aktoratet, til fordel for dommerne. Samtidig styrket usikkerhetsmomentet IMT som rettslig justis.⁷⁴ Tiltalen var utformet på bakgrunn av de tre punktene, men inkluderte også et ekstra punkt; deltagelse i en konspirasjon eller felles plan om å utføre de handlinger de tre punktene omhandlet.⁷⁵

Da spillereglene for rettssaken var klare, manglet bare aktørene. Under forhandlingene presenterte amerikanerne en liste på 16 navn, inkludert Hitler. Det var likevel konsensus om Hitlers død, og hans navn ble fjernet fra listen. Frankrike og Sovjetunionen aksepterte de 15 resterende navnene, men ønsket også å inkludere ytterligere ni navn. Storbritannia ønsket en så kort liste med tiltalte som mulig, men godkjente likevel listen på 24 navn.⁷⁶ Senere ble seks organisasjoner godkjent og lagt til på listen.⁷⁷

Da listen over tiltalte var vedtatt, begynte forhandlingsgruppene i London å oppløse seg. De fleste inntok imidlertid nye roller. Jackson forble USAs aktor, og Sir Hartley Shawcross og Sir David Maxwell-Fyfe ble Storbritannias. Frankrike og Sovjetunionen hentet inn nye aktorer, mens deres forhandlere gikk over til å bli dommere. Francis Biddle ble den amerikanske dommeren, og fra Storbritannia ble Lord Justice Geoffrey Lawrence dommer.⁷⁸ Lawrence ble senere valgt til å være tribunalets president.⁷⁹

Det hadde ikke gått mer enn et drøyt år siden Bernays utformet sitt berømte memorandum, da rettssaken ble åpnet, 20. november 1945. I løpet av de ti neste månedene skulle det tredje rikets grusomme handlinger eksponeres og dømmes. Halvparten av de tiltalte ble dømt til døden ved henging, syv ble idømt fengselsstraff av ulik varighet og tre ble frikjent.⁸⁰ Tre av de seks organisasjonene ble funnet å være kriminell.⁸¹

⁷⁴ Tusa & Tusa, 1984:86-88

⁷⁵ Smith, 1977:18

⁷⁶ Smith, 1977:68

⁷⁷ Smith, 1977:70

⁷⁸ Tusa & Tusa, 1984:112

⁷⁹ Tusa & Tusa, 1984:118

⁸⁰ Conot, 1984:494-497

⁸¹ Smith, 1977:164

2.4 Oppsummering

Etableringen og gjennomføringen av IMT skjedde ikke i et vakuum. Alle landene som hadde vært berørt av krigføring og okkupasjon under andre verdenskrig gikk gjennom den samme overgangsprosessen. Krigen hadde påvirket alle de involverte aktørene på forskjellig måte, noe som gjorde at oppgjørene tok ulik karakter. Felles for alle var imidlertid behovet for å se rettferdighet skje, og for de nye regimene var oppgjøret en måte å legitimere sin egen posisjon.

2.5 Ausländereinsatz

Nazistenes tvangsarbeidsprogram var et omfattende program, som berørte millioner av mennesker over hele Europa. Tvangsarbeidsprogrammet ble av amerikansk etterretning sett på som det fremste beviset for kollaborasjonen mellom NSDAP, storindustrien og majoriteten av det tyske folk. Denne linken var sentral i aktoratets bevisføring under Nürnbergprosessen, hvor de argumenterte for at idéen om det germanske herrefolket legitimerte slaveriet av utenlandske mennesker.⁸² Syv av de tiltalte under IMT ble anklaget for å ha ansvar for tvangsarbeidsprogrammet, hvor Fritz Sauckel og Albert Speer ble utpekt som hovedmenn.⁸³ Senere ble representanter for de store industrifirmaene Flick, IG-Farben og Krupp tiltalt og dømt for deres bruk av tvangsarbeidere.⁸⁴

Det er vanskelig å estimere det eksakte antall mennesker som ble berørt av nazistenes tvangsarbeidsprogram. Ulrich Herbert (1997) skriver at det i august 1944 var 7,6 millioner utenlandske arbeidere i det tyske riket, og gjennom krigen utgjorde de utenlandske tvangsarbeiderne en stadig større andel av den totale arbeidsstyrken.⁸⁵ Det totale antallet for all utenlandsk arbeidskraft i Tyskland under krigen har vært estimert til å være mellom 10 og 15 millioner mennesker.⁸⁶ Mark Spoerer (2010) mener at 13,5 millioner mennesker ble sendt til Tyskland under krigen, hvor mellom 10 og 20% kom frivillig.⁸⁷ Disse menneskene kom fra hele det okkuperte Europa, og Nazi-Tysklands tvangsarbeidere var derfor på ingen måte en homogen gruppe. Det følgende vil vise to ulike måter å differensiere mellom de ulike gruppene som sammen går under betegnelsen tvangsarbeidere.

⁸² Herbert, 1997:3, IMT, vol3:403

⁸³ IMT, vol. 3:404

⁸⁴ Herbert, 1997:3

⁸⁵ Herbert, 1997:297

⁸⁶ Spoerer & Fleischhacker, 2002:171

⁸⁷ Spoerer, 2010:11

Ulrich Herbert (1997) opererer med fire grupper tvangsarbeidere: 1) utenlandske sivile arbeidere, 2) krigsfanger, primært fra Polen, Sovjetunionen og Frankrike, 3) innsatte i konsentrasjonsleirer under SS og 4) jøder. Spoerer & Fleischhacker (2002) opererer med fire grupper utenlandske tvangsarbeidere, basert på grad av diskriminering: 1) privilegerte, 2) tvangsarbeidere, 3) slaver og 4) mindre-enn-slaver.⁸⁸ Begge grupperingene overlapper i stor grad. Spoerer & Fleischhacker (2002) åpner for større differensiering på tvers av nasjonalitet. For eksempel hadde polske og sovjetiske krigsfanger tilnærmet ingen rettigheter, mens franske krigsfanger hadde noen. Videre var det store statusforskjeller i Herberts første gruppe, utenlandske sivile arbeidere, noe som kommer bedre fram ved Spoerer & Fleischhackers kategorisering. Blant annet kommer det fram at sovjetiske og polske sivile arbeidere har statusen slavearbeidere, mens kroater og slovakere var privilegerte.

Både rekrutteringsmetoder og arbeidsforhold varierte. Alt fra krigens gang, økonomiske nødvendigheter og ideologiske hensyn var med på å bestemme hvor mye tvang som ble brukt i rekrutteringen, og hvilke arbeidsforhold arbeiderne fikk i Tyskland. Av praktiske hensyn vil begrepet rekruttering bli brukt som begrep for all form for rekruttering, uavhengig grad av tvangs- og voldsbruk. Av samme grunn vil begrepet tvangsarbeider bli brukt om alle ikke-tyske arbeidere som ble, i større eller mindre grad, tvunget til å arbeide for Tyskland.

1933-1939

1936 markerer et vendepunkt i Tysklands arbeidsmarked. Etableringen av Fireårsplanen og den påfølgende opprustningen belyste store problemer i den tyske økonomien; mangelen på råmaterialer, utenlandsk valuta og, mest av alt, arbeidskraft.⁸⁹ Som en løsning på problemet hadde den tyske regjeringen tre alternativ. Det første var å avslutte opprustningsprogrammet, noe som var uaktuelt. Det andre alternativet var å øke arbeidskraftproduktiviteten. Til tross for mange forsøk på dette, klarte den tyske regjeringen aldri å tilfredsstille etterspørselen etter arbeidskraft. Det tredje alternativet var å hente mer arbeidskraft. Her var det to muligheter; enten å ansette kvinner, eller å ansette utlendinger.⁹⁰ Begge alternativene hadde ulemper. NSDAP postulerte at den tyske jorden kun ville være tysk så lenge den var kultivert av germanske tyskere. På den andre siden mente NSDAP at kvinnenens rolle var å føde

⁸⁸ Spoerer & Fleischhacker, 2002:174

⁸⁹ Herbert, 1997:34

⁹⁰ Herbert, 1997:36-41

framtidens germanere. At beslutningen falt på *Ausländereinsatz* - bruken av utenlandske arbeidere, både frivillige og tvangsarbeidere - viser hvordan NSDAP prioriterte å beskytte de tyske kvinnenenes muligheter til å produsere framtidens germanere.⁹¹

Nazistene gjorde seg også andre erfaringer de siste årene før krigen begynte. Anneksjonen av Østerrike og invasjonen av Tsjekkoslovakia viste at det var mulig å rekruttere utenlandsk arbeidskraft uten å bruke av den knappe reserven av utenlandsk valuta. Videre hadde sentraliseringen og effektiviseringen av administrasjonen av arbeidsmarkedet muliggjort en rask integrering av arbeidere fra Østerrike, Tsjekkoslovakia og Polen. Til slutt gjorde man seg den erfaring at til tross for de dårlige arbeidsforholdene polakkene hadde i Tyskland, foretrakk polakkene dette over arbeidsledigheten hjemme i Polen.⁹² Grunnlaget for den framtidige massemobiliseringen av utenlandsk arbeidskraft var dermed allerede lagt i perioden før krigen.⁹³

1939-1942

Det tok ikke mange dager etter invasjonen av Polen 1. september 1939, før de første polske krigsfangene var på vei inn til Tyskland for å jobbe. Den kontinuerlige vervingen av tyske arbeidere til Wehrmacht førte til økt etterspørsel etter arbeidskraft. Ved slutten av september hadde rundt 100,000 polske krigsfanger blitt sendt til Tyskland. På slutten av året hadde tallet økt til 300,000. Rundt 90% av disse jobbet i landbruket. Men 300,000 krigsfanger var ikke nok til å mette etterspørselen etter arbeidskraft i den tyske økonomien. Fokuset ble da vendt mot den sivile befolkningen. I januar 1940 ble det første programmet for massemobilisering av polakker iverksatt. Minst én million skulle nå sendes til Tyskland for arbeid, 750,000 av de i landbruket.⁹⁴ Massemobiliseringen av utenlandsk arbeidskraft inn til Tyskland møtte motstand, da den representerte NSDAPs største ideologiske innrømmelse så langt.⁹⁵ NSDAP ønsket et rent germansk samfunn, og polakkene sto langt nede i rasehierarkiet. De representerte en *volkstumspolitische Gefahren* – en folkepolitisk fare. For å bøte på dette måtte raseideologi bli en del av arbeidsmarkedspolitikken.⁹⁶ Kompromisset mellom økonomisk nødvendighet og nazistisk ideologi tok form i *Polenerlasse* av 8. mars 1940, en

⁹¹ Herbert, 1997:58

⁹² Herbert, 1997:58

⁹³ Herbert, 1997:60

⁹⁴ Herbert, 1997:62-63

⁹⁵ Herbert, 1997:64

⁹⁶ Herbert, 1997:70

samling av resolusjoner for å regulere og diskriminere de polske arbeidernes arbeidsforhold og sosiale liv. Blant annet ble det nå bestemt at alle polakker skulle ha påsydd en P på høyre bryst, ekvivalenten til den framtidige Davidstjernen jødene måtte bære. Videre ble det forbudt for de polske arbeiderne å bruke offentlig transport og å spise i tyske restauranter og barer. Seksuell omgang med en tysk kvinne ble straffet med døden, og egne polske bordeller opprettet i et forsøk på å beskytte det rene tyske blod.⁹⁷ I de påfølgende månedene ble reguleringene utvidet. Blant annet ble polske krigsfangers juridiske status endret til sivilarbeider. På denne måten havnet de polske arbeiderne under siviladministrasjonens jurisdiksjon, samtidig som det ble frigjort rom i krigsfangeleirene til de forventede franske krigsfangene.⁹⁸

For de tyske myndighetene hadde *Poleneinsatz* - bruken av polske arbeidere - vært en suksess. Den nye modellen oppnådde både de økonomiske målene, samtidig som naziideologiske hensyn ble ivaretatt. Den tyske befolkningen hadde nå blitt et *Herrenmensch* – herremennesker – i juridisk forstand, og det var tilsynelatende ingen som protesterte mot dette.⁹⁹

I løpet av våren og sommeren 1940 hadde Tyskland erobret Frankrike, Nederland, Belgia, Luxemburg, Danmark og Norge. Som en følge av dette ble ikke bare et stort antall krigsfanger tilgjengelig for den tyske krigsøkonomien, men også en stor sivil arbeidsstyrke. Dermed virket det som om problemet med knapphet på arbeidskraft var eliminert. Alle de norske og de fleste belgiske krigsfanger ble derfor permittert og sendt hjem. I juli var det 200,000 franske og britiske krigsfanger i arbeid i Tyskland. I slutten av oktober var tallet opp i 1,200,000. Over halvparten av disse jobbet i landbruket.¹⁰⁰ Dette til tross for at det var metall- og gruveindustrien som hadde behov for arbeidskraft.¹⁰¹

Forsøk på å rekruttere vestlig sivil arbeidskraft var lavmælt, og kun i Belgia, spesielt i Flandern, var forsøket noe vellykket. Av de 2,1 millioner sivile utenlandske arbeidere i Tyskland i september 1941, var drøyt 750,000 av de fra de vestlige, nordlige, sørlige og sørøstlige delene av Europa. Det er flere årsaker til at mange frivillig lot seg rekruttere til arbeid i Tyskland. En grunn er arbeidsledighet i hjemlandet, spesielt i Polen.¹⁰² Den

⁹⁷ Herbert, 1997:72

⁹⁸ Herbert, 1997:77-78

⁹⁹ Herbert, 1997:93

¹⁰⁰ Herbert, 1997:95

¹⁰¹ Herbert, 1997:96

¹⁰² Herbert, 1997:53

overvurderte Reichsmark ga også insentiv til å arbeide i Tyskland. Andre igjen kom av ideologiske årsaker.¹⁰³ Etter hvert fikk de ulike gruppene egne reguleringer for behandling og rettigheter. Disse reguleringene ble utarbeidet på bakgrunn av både raseideologiske prinsipper og diplomatiske relasjoner, noe som kunne være forvirrende for de lokale tyskerne. En liten landsby kunne nå ha blitt svært multikulturell, og på grunn av de mange statlige reguleringene måtte de innta forskjellige roller ovenfor de ulike gruppene; et herrefolk ovenfor polakkene, reservert ovenfor krigsfangene, nøytral mot belgierne og hyggelig mot italienerne.¹⁰⁴ Det er derfor ikke så rart at tyskerne i det daglige liv forholdt seg til de mer tradisjonelle holdningene de hadde fra før krigens utbrudd.¹⁰⁵

Etter to år med *Ausländereinsatz* kunne den tyske administrasjonen konstatere at programmet var vellykket. Ideologiske innrømmelser hadde blitt kompensert for med økt terror og diskriminering. Med de nye okkuperte områdene virket det som om problemet med mangel på arbeidskraft var eliminert.¹⁰⁶

1942-45

Det ble ikke gjort noe forsøk på å rekruttere verken sovjetiske krigsfanger eller sivile arbeidere til Tyskland under Operasjon Barbarossa, invasjonen av Sovjetunionen høsten 1941. Til tross for etterspørselen etter arbeidskraft, var tyskerne overbevist om nok en rask seier, noe som betydde at de snart kunne overføre deler av *Wehrmacht* – det tyske forsvaret - tilbake til arbeidsstyrken. Samtidig var det utenkelig å bruke sovjeterne i Tyskland, på grunn av raseideologiske hensyn. Siden nazistene mente å ikke ha bruk for de sovjetiske krigsfangene, ga de dem derfor heller ikke mat eller medisinsk hjelp. Resultatet var at 60% av de 3.350.000 sovjetiske krigsfangene døde innen desember.¹⁰⁷ Da det endelig ble vedtatt å bruke krigsfangene som arbeidskraft, var det kun 5% av de overlevende som var i stand til å arbeide.¹⁰⁸

Samtidig som situasjonen på østfronten forverret seg, ble et stort antall tyske arbeidere innkalt til militæret, uten et koordinert forsøk på å erstatte den tapte arbeidskraften. På dette tidspunktet hadde mange organisasjoner, flere departementer, hæren og individuelle firmaer

¹⁰³ Scherner, 2015 (in print)

¹⁰⁴ Herbert, 1997:98-99

¹⁰⁵ Herbert, 1997:105

¹⁰⁶ Herbert, 1997:133-136

¹⁰⁷ Herbert, 1997:140-141

¹⁰⁸ Herbert, 1997:157

drevet med egen rekruttering av arbeidskraft.¹⁰⁹ Jakten etter arbeidere måtte effektiviseres, og arbeidet ble sentralisert under det nyopprettede kontoret til *Generalbevollmächtigter für den Ausländereinsatz* (GBA), generalfullmektig for *Ausländereinsatz*. Fritz Sauckel¹¹⁰ ble utnevnt som GBA, og fra våren 1942 var Sauckel, sammen med den nyutnevnte rustningsministeren Albert Speer¹¹¹ og RSHA¹¹², de dominerende aktørene i arbeidspolitikken;¹¹³ Albert Speer på etterspørselssiden, Sauckel på tilbudssiden og RSHA i diskrimineringen.

Sauckels fire rekrutteringsbølger

Fra sin utnevnelse som GBA i mars 1942 til krigens slutt i 1945, gjennomførte Sauckel fire store rekrutteringsbølger. I hver bølge fikk Sauckel tildelt en kvote han kunne fylle med utenlandske eller tyske arbeidere. Så lenge Nazi-Tyskland okkuperte store områder, antok man at mesteparten av den nye arbeidskraften ville komme fra disse områdene.¹¹⁴

Den første bølgen hadde en kvote på 1,6 millioner arbeidere. Sauckel mente at disse mest effektivt kunne rekrutteres fra utlandet, og da spesielt østområdene, hvor én million skulle erverves.¹¹⁵ Til tross for at han i begynnelsen var skeptisk til å bruke tvang i vestområdene, endte han opp med det likevel da det var en reell mulighet for å ikke rekruttere nok i østområdene.¹¹⁶ I juli 1942 hevdet Sauckel at den første kvoten var oppfylt. 1,3 millioner var hentet fra de østlige territoriene, hvorav 971,000 sivilarbeidere fra Sovjetunionen.¹¹⁷ Med sin tilsynelatende innledende suksess ble Sauckel nå autorisert av Hitler til å rekruttere enda én million utenlandske arbeidere, gjerne med utstrakt bruk av tvang hvis nødvendig.¹¹⁸ I slutten av desember hevdet Sauckel nok en gang å ha gjennomført oppdraget sitt. I løpet av de ni siste månedene mente Sauckel å ha rekruttert 2,8 millioner nye arbeidere til Tyskland.¹¹⁹ I samme periode hadde Sauckels makt vokst betraktelig. Ikke bare

¹⁰⁹ Herbert, 1997:158

¹¹⁰ For mer informasjon om Sauckel, se kapittel 3.2

¹¹¹ For mer informasjon om Speer, se kapittel 3.1

¹¹² Reichssicherheitshauptamt, hovedkontoret til SS. Ansvarlig for blant annet sikkerhetsopplegget rundt tvangsarbeiderne.

¹¹³ Herbert, 1997:162-163

¹¹⁴ Homze, 1967:129

¹¹⁵ Homze, 1967:131

¹¹⁶ Homze, 1967:132-135

¹¹⁷ Homze, 1967:138

¹¹⁸ Homze, 1967:140

¹¹⁹ Homze, 1967:144

rekrutterte han arbeidere, han var nå også delansvarlig i bestemmelsene over hvem som fikk arbeidskraft, hvor mange de fikk, og på hvilken måte de skulle brukes i rustningsindustrien.¹²⁰

1943 markerer en stor endring i Nazi-Tysklands militære situasjon. I øst havnet den tyske hæren på defensiven etter fiaskoen i Stalingrad. I sør ble Italia invadert av allierte styrker. I vest dominerte de allierte bombeflyene. For Sauckel hadde dette som konsekvens at han i økende grad måtte rekruttere tyske arbeidere. Sauckels kvote for 1943 var 1,6 millioner utenlandske arbeidere, men i november 1943 rapporterte Sauckel at han hadde klart å rekruttere 1,4 millioner utenlandske arbeidere. Samtidig antydte han å ha rekruttert én million tyske arbeidere.¹²¹

Sauckels siste rekrutteringsbølge var i 1944. Kvoten denne gangen var på over 4 millioner arbeidere, og Sauckel estimerte i februar at disse hovedsakelig måtte rekrutteres i fra vestområdene og i Tyskland. I løpet av våren og sommeren ble det klart at det var totalt urealistisk å oppfylle den opprinnelige kvoten. Fra og med sommeren 1944 ble et siste desperat forsøk på å rekruttere arbeidere gjort. Etter hvert som den tyske hæren trakk seg tilbake, evakuerte de all tilgjengelig arbeidskraft tilbake til Tyskland, i praksis hele landsbyer.¹²² Til og med barn i alderen 10-14 år ble nå sendt for å utføre tvangsarbeid.¹²³ Fram til august 1944 ble 639,000 nye arbeidere rekruttert til Nazi-Tyskland.¹²⁴ I august 1944 jobbet det 7,651,970 utenlandske tvangsarbeidere i Tyskland. 5,7 millioner av disse var sivile. Til sammen utgjorde disse 7,6 millionene en fjerdedel av den totale arbeidsstyrken i Tyskland på dette tidspunktet.¹²⁵

Rekrutteringsmetoder

Hvor mye tvang som ble brukt i rekrutteringen av arbeidskraft varierte. Generelt kan man skissere fire ulike rekrutteringsmetoder: (1) frivillig rekruttering, (2) rekruttering på bakgrunn av innflytelse på levekår, (3) innføring av arbeidsplikt for hele aldersgrupper, og (4) deportering inkludert udiskriminert bruk av vold fra den tyske okkupasjonsmakten.¹²⁶

I de vesteuropeiske okkuperte landene ble det først forsøkt med frivillig rekruttering, hvor de tyske myndighetene mente at den lokale arbeidsledigheten og lovnader om gode

¹²⁰ Homze, 1967:143

¹²¹ Homze, 1967:144-147

¹²² Homze, 1967:151

¹²³ Herbert, 1997:281

¹²⁴ Herbert, 1997:282

¹²⁵ Herbert, 1997:297

¹²⁶ Spoerer, 2010:5

arbeidsforhold sammen ville være god nok grunn til å arbeide i Tyskland. Da de store massene med arbeidere uteble, endret de taktikk og brukte mer tvang. I første omgang forsøkte de tyske myndighetene å nekte rasjonerer til familiene av de som ikke registrerte seg på arbeidskontoret. Senere ble det innført arbeidsplikt for hele årskull. Det mest kjente eksempelet på dette er *Service du travail obligatoire*, STO, i Frankrike, en institusjon Sauckel opprettet for å rekruttere hele årskull med fagarbeidere. Til sammen ble det sendt mer enn 600,000 franske fagarbeidere gjennom STO.¹²⁷

Rekrutteringen i øst skjedde på andre premisser. I tråd med kompromisset mellom ideologene og teknokratene i den tyske administrasjonen, hvor ideologene gikk med på å importere *Untermensch* – undermennesker – inn i det tredje riket mot diskriminering og undertrykkelse, var rekrutteringen her mer brutal. Allerede fra 1939 skjedde det deportasjoner i Polen. Senere, både i Polen og i Sovjetunionen, ble det vanlig å kidnappe folk på gaten for å fylle rekrutteringskvotene.¹²⁸ Vanligvis ble de fraktet til Tyskland i lukkede godsvogner.¹²⁹

Levekår og arbeidskraftproduktivitet

Det militære nederlaget ved Stalingrad endret mye. Store tap på østfronten betydde at Wehrmacht måtte fortsette å innkalle menn fra den tyske arbeidsstyrken. Samtidig betydde den militære tilbaketrekningen at det ville bli vanskeligere å rekruttere like mange arbeidere i østområdene. Administratorene av *Ausländereinsatz* satte seg derfor som mål å øke produktiviteten hos arbeiderne, og den gruppen som hadde størst forbedringspotensialet var de såkalte *Ostarbeiter*, østarbeiderne.

I mai 1943 konkluderte *Deutsche Arbeitsfront* (DAF) i en rapport med at det var en klar sammenheng mellom levekår og arbeidskraftproduktivitet. Sammen med DAF, lanserte Sauckel derfor en kampanje om å forbedre levekårene til de østlige arbeiderne, med mål om like rettigheter mellom vestlige og østlige arbeidere, samt avvikling av det obligatoriske tøymerke arbeiderne fra Polen og østen måtte bære. RSHA var i utgangspunktet imot avviklingen av tøymerkene, og som kompromiss ble det etter hvert vedtatt at de ulike nasjonalitetene skulle bære egne emblemer.¹³⁰ Av mer praktisk betydning var reguleringen av arbeids- og levekår. Fram mot januar 1945 ble små endringer gradvis gjort i retning av bedre lønn, mat og rettigheter. Sammenligner man situasjonen med forholdene i 1941 hadde RSHA

¹²⁷ Spoerer, 2010:7-8

¹²⁸ Spoerer, 2010:8

¹²⁹ Spoerer, 2010:9

¹³⁰ Herbert, 1997:291

gjort betydelige innrømmelser, men endringene var stort sett kosmetiske. De østlige arbeiderne nådde aldri samme nivå som de vestlige. De økonomiske nødvendighetene ble aldri helt prioritert over ideologiske hensyn.¹³¹

Alle reguleringene vedtatt i de siste årene av krigen hadde også liten praktisk betydning for arbeiderne. Fra 1943 var det to trender i levekårene til utenlandske arbeidere: den første trenden var myndighetenes forsøk på å forbedre levekårene, mens den andre var en kontinuerlig faktisk forverring av de. En viktig årsak til de forverrede levekårene var de alliertes bomberaid. Siden de utenlandske arbeiderne ikke hadde tilgang til bomberom, var de ekstra utsatt, og måtte ofte arbeide under bomberaidet. Brakker og annet husly ble sjelden bygget opp igjen hvis det hadde blitt ødelagt, og matrasjoner forsvant.¹³² Paradoksalt nok gikk faktisk produktiviteten opp hos østarbeiderne fra 1943.¹³³

Bruken av innsatte i konsentrasjonsleirer

Tvangsarbeid var en del av hverdagen i konsentrasjonsleirene, allerede fra starten av 1933. Perioden fra 1933 til 1945 kan deles opp i tre faser. Fra 1933 til 1936 ble tvangsarbeid brukt som en form for straff og ydmykelse. Da Tyskland oppnådde full sysselsetting i 1937, begynte fase to. Tvangsarbeid som straff fortsatte, men SS, som hadde kontroll over konsentrasjonsleirene, gjorde nå forsøk på å etablere egne bedrifter hvor de brukte innsatte i konsentrasjonsleirene som arbeidskraft.¹³⁴ Et typisk eksempel på en slik bedrift er *Deutsche Erd- und Steinwerke GmbH*, DEST, hvis oppgave var å organisere gruuevirksomhet for å produsere byggematerialet til ombyggingen av blant annet Berlin. Flere konsentrasjonsleirer ble etablert for dette formålet, hvor den i Mauthausen kanskje er den mest kjente.¹³⁵

Den tredje og siste fasen begynte i 1942, da SS begynte å leie ut arbeidskraften tilgjengelig i konsentrasjonsleirene. Gjennom *SS-Wirtschafts- und Verwaltungshauptamt*, WVHA¹³⁶, kunne representanter fra den tyske industrien kjøpe arbeidskraft, på mange måter slik det skjedde under slavehandelen: Etter avtale med WVHA dro representantene til en konsentrasjonsleir og inspiserde de aktuelle innsatte nakne. Av interesse var blant annet deres

¹³¹ Herbert, 1997:291-295

¹³² Herbert, 1997:317-321

¹³³ Herbert, 1997:323

¹³⁴ Spoerer, 2010:18

¹³⁵ Jardim, 2012:52-53

¹³⁶ SS's økonomi- og forvaltningsstyre.

tenner.¹³⁷ Etter krigen hevdet de store firmaene som hadde brukt arbeidskraft fra konsentrasjonsleirene at den ble tildelt til de av de tyske myndighetene.¹³⁸ Nyere forskning viser at dette ikke var tilfellet, og at firmaene selv tok initiativ til å leie arbeidskraft av SS.¹³⁹

Arbeidskraften fra de innsatte i konsentrasjonsleirene ble ikke bare brukt for profitt. Arbeid ble også brukt som en drapsmetode, den såkalte *Vernichtung durch Arbeit* – utryddelse gjennom arbeid. Dette var en politikk ført av SS mot innsatte med lange dommer, hvor målet var å arbeide de innsatte til døde.¹⁴⁰ Etter hvert som frontlinjene nærmet seg Berlin fra alle kanter, oppnådde SS sine høyeste dødsrater. Siden de ønsket å fjerne alle bevis etter sine handlinger i konsentrasjonsleirene, innebar dette også alle vitnene - de innsatte - som nå ble sendt på lange dødsmarsjer.

Konflikten mellom Speer og Sauckel

Helt siden okkupasjonen av Frankrike hadde det vært to ulike synspunkter på hvordan man best skulle utnytte arbeidskraften der. Speer og Sauckel kom i sin tid til å representere hvert av disse synspunktene.¹⁴¹ Spørsmålet var hvorvidt det var mer effektivt å sende franske arbeidere til Tyskland for å arbeide i tysk industri, eller å la de arbeide i fransk industri som produserte for tyske interesser. Høsten 1943 ble det bestemt at både den franske produksjonen og arbeidsrekrutteringen i Frankrike skulle intensiveres.¹⁴²

Speer, på grunnlag av kostnad-nytte-analyser, mente at den mest effektive utnyttelsen ville være at Frankrike produserte for det tyske privatkonsummarkedet, mens tyske bedrifter produserte for rustningsindustrien. Speer fikk derfor på plass en avtale med den franske produksjonsministeren om å skifte slik produksjon til Frankrike. Til gjengjeld skulle de franske fabrikkene være beskyttet mot Sauckels rekrutteringsbølger.¹⁴³ Sauckel hadde et annet perspektiv. For han var selve rekrutteringen viktigst, da det var dette som var hans jobb. Han argumenterte for at Speers beskyttede fabrikker var til hinder for egen rekruttering, og at dette ville gå utover produksjonen i Tyskland. Han mente at en fransk arbeider i Tyskland var 30% mer effektiv enn en fransk arbeider i Frankrike.¹⁴⁴

¹³⁷ Spoerer, 2010:21

¹³⁸ Spoerer, 1999:8

¹³⁹ Spoerer, 1999:18

¹⁴⁰ Sofsky, 1997:38

¹⁴¹ Herbert, 1997:97

¹⁴² Herbert, 1997:275

¹⁴³ Herbert, 1997:275

¹⁴⁴ Herbert, 1997:276

Da saken ble tatt opp for Hitler, vedtok han at Sauckel skulle opprettholde rekrutteringen, men ikke fra de fabrikkene beskyttet av Speers vedtak. På denne måten ble ingenting bestemt, og slik forble det resten av krigen.¹⁴⁵ Konfliktene mellom Speer og Sauckel må likevel ikke overdrives. Selv om Speers blokkerte fabrikker virket formildende i hans dom under Nürnbergprosessen,¹⁴⁶ var hans verdensbilde i tråd med nazistisk ideologi: et vestlig industrielt område under tysk kontroll og et østlig okkupert område hvor råvarer og arbeidskraft skulle utnyttes.¹⁴⁷

Oppsummering

Oppsummert kan det sies at *Ausländereinsatz* var et program som utviklet seg gjennom nazistenes regjeringstid og krigen. Da behovet for arbeidskraft meldte seg, og de tyske mannlige arbeidskraftreservene var tomme, ble utenlandsk arbeidskraft vurdert som et mindre onde enn å sysselsette flere tyske kvinner. Som konsekvens av den økte andelen utenlandske arbeidere, økte også den rasistiske diskrimineringen, forkledd som et sikkerhetstiltak. Den mislykkede Operasjon Barbarossa innebar en betydelig etterspørsel etter arbeidskraft da Wehrmacht måtte verve flere soldater for å erstatte tapene. Krigen tok form som en utmattelseskrig, og jakten etter arbeidskraft måtte derfor effektiviseres. Dette ble gjort gjennom utnevnelsen av Fritz Sauckel som GBA. Etter hvert som den frivillige rekrutteringen stoppet opp, økte tvangsbruken. Raseideologi og militære nederlag virket som en katalysator på voldsbruken i de siste årene av krigen. Som konsekvens ble millioner av menn, kvinner og barn deportert til Tyskland for å utføre arbeid mot sin vilje, ofte under ekstremt dårlige forhold.

¹⁴⁵ Herbert, 1997:277

¹⁴⁶ IMT, vol. 22:579

¹⁴⁷ Herbert, 1997:287

3. Biografier

For å bedre forstå hva som skjedde i Nürnberg 1945-46, er det nyttig å vite noe om aktørene som deltok i rettssaken. Denne delen vil fortelle om de tiltalte og deres forsvareres liv og virke. Som nevnt innledningsvis, er det skrevet mye om Albert Speer og kontroversene rundt han. Fritz Sauckel skrev aldri noen memoarer, og man vet ikke like mye om hans liv. Den biografiske delen om Speer vil derfor være lengre enn Sauckels. De tiltaltes advokater vet man veldig lite om, og følgelig er de biografiske delene om Hans Flächsner og Robert Servatius svært korte.

3.1 Albert Speer

Myten om Albert Speer

Under Nürnbergprosessen ble den såkalte Speermyten etablert, og Speer dedikerte den siste delen av sitt liv til å forsvare og videreutvikle denne mytologien gjennom sine selvbiografiske bøker. Alle bøkene ble oversatt til flere språk og solgt verden over.¹⁴⁸ Speers første bok, *Erinnerungen*, eksemplifiserer mytologien: historien om den apolitiske teknokrat som ble offer for Hitlers sjarm, og som ikke hadde kjennskap til de grusomheter som ble utført i Hitlers navn. Myten om Speer var enkel å kjøpe for de mange som hadde gjort karriere i det tredje riket, og senere i det nye føderale Tyskland. For hvis han – Hitlers nærmeste venn - ikke visste, hvordan kunne da det tyske folk vite? Her var det en gylden mulighet til å avskrive seg ansvaret for nazistenes grusomme handlinger.¹⁴⁹

Speer var ikke alene om å kultivere denne myten. Samtidig som han arbeidet med bøkene, gjorde han seg tilgjengelig for journalister og historikere som ønsket å skrive om han og naziperioden. Det er tydelig at Speer hadde en viss sjarm og påvirkningskraft på de som intervjuet han. Journalistene Gitta Sereny og Joachim Fest jobbet begge tett på Speer under arbeidet med sine biografier. Fest spilte også en sentral rolle under utviklingen av Speers *Erinnerungen*. Både Fests og Serenys Speer-biografi er lite kritiske til Speer, og deres fremstillinger samsvarer med Speermyten.¹⁵⁰

Selv om Speermyten var enkel å kjøpe for folk flest, har det likevel kommet kritiske innvendinger fra historikere. Den første kom i 1971, da Erich Goldhagen publiserte en artikkel hvor han argumenterte for at Speer var tilstede da Himmler informerte alle

¹⁴⁸ Brechtken, 2010:71

¹⁴⁹ Brechtken, 2010:71

¹⁵⁰ Brechtken, 2010:73

*Gauleiterne*¹⁵¹ om det pågående folkemordet på jødene.¹⁵² Senere, i 1982, utga Matthias Schmidt en bok hvor han argumenterte for at ikke bare visste Speer om og deltatt i jødeforfølgelsene, han hadde også forsøkt å dekke over bevisene for dette.¹⁵³ Journalisten Dan Van Der Vat inkluderte denne informasjonen i sin biografi, utgitt i 1997. Myten om Speer har imidlertid flere aspekter. Blant annet har hans suksess som rustningsminister og det såkalte rustningsmirakelet blitt kritisert og avvist. Adam Tooze's bok *Wages of Destruction* fra 2006 inneholder et kapittel som er kritisk til myten om Speer.¹⁵⁴ Et mer omfattende arbeid har blitt gjort av Lutz Budrass, Jochen Streb og Jonas Scherner. De har blant annet vist hvordan statistikken Speer benyttet seg av var manipulert. En komplett oversikt over den nyeste forskningen på dette området finnes i litteraturlisten i Scherner og Streb (2015).¹⁵⁵

Det er med andre ord mye som kan skrives om Albert Speer, på grunn av det store omfanget i litteraturen om han. Den som er interessert i hans liv og rolle i Nazi-Tyskland vil finne mye lesestoff i de biografiene allerede skrevet om han, hvor Dan Van Der Vats bok *The Good Nazi* (1997) kanskje er den mest objektive. I denne oppgaven er det ikke rom for en omfattende redegjørelse av Speers liv, og den vil derfor kun inneholde de mest relevante aspektene.

Tidlig liv

19. mars 1905 ble Albert Speer født inn i en øvre middelklassefamilie i Mannheim. Speers far og farfar var begge arkitekter, mens moren kom fra en velstående handelsfamilie fra Mainz. Sommeren 1918 flyttet de til Heidelberg, hvor Speer noen år senere møtte Margarete Weber, som han giftet seg med i 1928.¹⁵⁶ Speer ønsket opprinnelig å studere matematikk, men ble overtalt av sin far til å begynne med arkitektur.¹⁵⁷ Etter å ha studert i ni semestre oppnådde han tittelen *Diplom-Ingenieur*.¹⁵⁸ To år etter bryllupet møtte Speer en person som hadde enda større betydning i Speers liv - Adolf Hitler. 4. desember 1930 overvar Speer en tale av Hitler i

¹⁵¹ *Gauleiterne* var NSDAPs øverste embetsmann innenfor et *Gau* – en region eller partidistrikt. En *Gauleiter* var direkte oppnevnt av Hitler.

¹⁵² Brechtken, 2010:76

¹⁵³ Brechtken, 2010:79 og Connolly, 2007

¹⁵⁴ Tooze, 2007:552-589

¹⁵⁵ Scherner & Streb, 2015

¹⁵⁶ Sereny, 1995:72

¹⁵⁷ Speer, 1970:9

¹⁵⁸ Vat, 1997:35

Berlin. Talen gjorde inntrykk på Speer, og i mars 1931 meldte han seg inn i NSDAP, som medlem nummer 474.481.¹⁵⁹

Som Hitlers arkitekt, 1933-42

Etter at Hitler kom til makten i januar 1933, begynte Speers medlemskap i NSDAP å bære frukter. Speers arbeid med rikspartidagene i 1933 førte ikke bare til hans første personlige møte med Hitler, men også hans første offisielle stilling for naziregimet.¹⁶⁰ Senere fikk Speer i oppdrag å assistere professor Troost, den gang Hitlers personlige arkitekt, i å renovere Rikskanslerens leilighet i Berlin. En dag Hitler var på inspeksjon, inviterte han Speer på lunsj.¹⁶¹ Dette var begynnelsen på vennskapet mellom de to, og Speers plass i Hitlers innerste sirkel.¹⁶² Da Troost døde i januar 1934, tok Speer over hans posisjon som Hitlers personlige arkitekt.¹⁶³

Å være Hitlers personlige arkitekt krevde å være tilgjengelig til en hver tid. Dette gikk på bekostning av familien. Selv om Speer fikk fire barn før krigen begynte, hadde han sjelden energi til å snakke med Margarete etter en dags arbeid.¹⁶⁴ Men all den tiden han brukte med Hitler ga tilbake i form av en mengde arkitektoppdrag. Blant annet gjorde Speer seg bemerket i hans arbeid i Nürnberg i forbindelse med partidagene.¹⁶⁵

Speers første posisjon som virkelig ga han makt var stillingen som *Generalbauinspektor für die Reichshauptstadt* (GBI) i januar 1937. Sammen med stillingen fikk han i oppdrag å rekonstruere hele Berlin, fra å være en europeisk storby til å bli en verdensmetropol. Oppdraget ga Speer betydelig makt, og plasserte ham direkte under Hitler.¹⁶⁶ Et år senere fikk Speer oppdraget å bygge det nye Rikskanselliet, noe Speer klarte innenfor tidsfristen på ett år. Nok en gang imponerte Speer med sitt organisatoriske talent.¹⁶⁷ Etter krigen brøt ut, ønsket Speer å stille arbeiderne under sin kontroll tilgjengelig for

¹⁵⁹ Speer, 1970:17

¹⁶⁰ Vat, 1997:49

¹⁶¹ Sereny, 1995:101-102

¹⁶² Sereny, 1995:106

¹⁶³ Fest, 2002:47

¹⁶⁴ Vat, 1997:65-66

¹⁶⁵ Vat, 1997:58. Blant annet bygde Speer *Zeppelinfeld*, en stadion med kapasitet på 340,000 mennesker, brukt under partidagene i 1934 og -35 I 1936 modifiserte han designet til den nye olympiske stadion i Berlin, i forbindelse med OL samme år. I 1937 designet han Tysklands bidrag til verdensutstillingen i Paris, noe han vant en gullmedalje for.

¹⁶⁶ Speer, 1970:76

¹⁶⁷ Speer, 1970:113

Wehrmacht. Hitler mente derimot at Speers byggeprosjekter skulle fortsette, og utvidet til og med listen over byer som skulle rekonstrueres. Speer forsøkte videre å ekspandere sin makt ved å få kontroll over alle disse prosjektene, men forsøket ble blokkert av Martin Bormann¹⁶⁸, som var redd for å tape mot Speer i den kontinuerlige maktkampen blant Hitlers nærmeste. Speer måtte derfor nøye seg med Berlin og Nürnberg.¹⁶⁹

Speer trosset Hitlers ordre om å fortsette byggingen i Berlin og Nürnberg, og prioriterte i stedet å bruke arbeidskraften under seg til å reparere bruer og veier som følge av krigen. Rustningsminister Fritz Todt, som gjennom sin Organisasjon Todt (OT) hadde ansvaret for dette arbeidet, ba Speer om å restaurere jernbanelinjer i Ukraina. I februar 1942 var både Todt og Speer tilstede i Hitlers østlige hovedkvarter i Rastenburg. Begge skulle i utgangspunktet fly sammen tilbake til Berlin, men Speer måtte avlyse turen da han ble innkalt til et møte med Hitler på natten. På morgenen den 8. februar styrtet flyet på vei til Berlin, og Todt døde. Nok en gang skulle en manns død føre til Speers forfremmelse, og senere samme dag ble Speer utnevnt som Todts etterfølger i alle hans stillinger.¹⁷⁰

Som rustningsminister, 1942-45

Speer trådte nå for alvor inn i maktpolitikken i naziregimet. Utnevnelsen som Todts etterfølger ga Speer muligheten til revansj etter det første tapet mot Bormann. Speer fikk Hitlers ubetingede støtte i konsolideringen av makten over sitt nye departement, hvor han ønsket å bruke eksperter fra industrien som ikke var medlemmer av NSDAP. På denne måten hadde Speer utmanøvrert Bormann, som ønsket at partiet skulle ha kontroll over industrien.¹⁷¹

Etter å ha fått kontroll over sitt eget departementet, begynte Speer å søke makt andre steder. Gjennom *Zentrale Planung*¹⁷², tok Speer kontroll over allokasjonen av råvarer, ikke bare for rustningsindustrien, men også i hele krigsøkonomien og den sivile sektoren.¹⁷³ Speers raske akkumulasjon av makt skapte misnøye hos de andre nazitoppene, som igjen førte til stridighet mellom Speer og Bormann. Speer innså tidlig at mangel på arbeidskraft var et sentralt problem. De som på dette tidspunktet hadde ansvaret for den regionale sysselsettingen var *Gauleiterne*, som sto under Bormanns kontroll. Speer ønsket å opprette en fullmektig for

¹⁶⁸ Martin Bormann var Hitlers personlige sekretær og generalsekretær i NSDAP.

¹⁶⁹ Speer, 1970:176-177

¹⁷⁰ Vat, 1997:100-101

¹⁷¹ Fest, 2002:136

¹⁷² *Zentrale Planung* var en komite med ansvar for å allokere råvarer.

¹⁷³ Fest, 2002:142

arbeidskraftallokasjon, for på denne måten å effektivisere rekrutteringen. For å blidgjøre *Gauleiterne* ville Speer velge en fra deres rekker, men som fortsatt ville være lojal mot han selv. Bormann intervenerte og sørget for at den lojale Fritz Sauckel, *Gauleiter* i Thüringen, ble valgt. Speer hadde tapt slaget mot Bormann.¹⁷⁴ Og i Sauckel fant Speer nok en motstander i det tredje rikets interne maktkamp.

Hvis Speer var en dyktig organisator, så var han enda bedre til å spille det politiske maktspillet i det tredje riket. Til tross for motstand fra blant andre Bormann, lyktes det Speer i løpet av 18 måneder å etablere kontroll over nesten alle deler av økonomien i Nazi-Tyskland. Hitlers resolusjon av 2. september 1943 stadfester at Speer nå var minister over rustnings- og krigsproduksjonen. I realiteten hadde han kontroll over all produksjon, både militær og sivil.¹⁷⁵ Speer var på toppen av sin makt, og Bormann skulle nå bruke all sin energi på å redusere den.¹⁷⁶

I januar 1944 ble Speer innlagt på sykehus på grunn av et dårlig kne. Lengre fravær var særlig uegnet for alle som ønsket å beholde sin posisjon hos Hitler.¹⁷⁷ Men fraværet påvirket ikke bare Hitlers forhold til Speer. I løpet av sykdomsperioden ble Speers forhold til Hitler stadig dårligere. 18. mars ble Speer utskrevet fra sykehuset og sendt til Salzburg, og samme dag kom Hitler på besøk. Nå hadde Hitler mistet sin tiltrekningskraft ovenfor Speer, i følge han selv.¹⁷⁸ Forholdet mellom dem ble av en mer formell karakter, men Speer klarte likevel aldri å løsrive seg helt fra Hitler.¹⁷⁹

20. juli 1944 ble det utført et attentatforsøk på Hitler. Mennene bak operasjonen var offiserer i den tyske hæren som mente at krigen var tapt, og at noe måtte gjøres med situasjonen.¹⁸⁰ Speers navn sto på listen over den nye regjeringen som skulle ta over etter attentatet, men siden det hadde stått et spørsmålsteget ved navnet hans, ble Speer renvasket. Noen dager senere sa Hitler til *Gauleiterne* at hans forhold til Speer ikke var endret etter 20. juli.¹⁸¹ Tiden etter 20. juli var preget av tysk militær tilbakegang. For rustningsminister Speer var det viktig å opprettholde produksjonen, og han brukte mesteparten av tiden sin på å jobbe mot Hitlers destruktive tiltak om å ødelegge mest mulig infrastruktur og industri før man

¹⁷⁴ Fest, 2002:146-147

¹⁷⁵ Fest, 2002:158-159

¹⁷⁶ Speer, 1970:277

¹⁷⁷ Vat, 1997:186-187

¹⁷⁸ Speer, 1970:333-334

¹⁷⁹ Sereny, 1995:497

¹⁸⁰ Vat, 1997:206

¹⁸¹ Speer, 1970:391-394

trakk seg tilbake. Fra og med november 1944 brukte han tiden sin på å bidra til forsvaret av Ruhr-området. På denne måten kunne han utnytte ressursene der mest mulig, men samtidig ble krigen forlenget.¹⁸² Krigens siste måneder brukte Speer på å reise rundt for å overbevise offiserer i den tyske hæren om å ikke ødelegge infrastrukturen under retretten.¹⁸³ 6. april sendte Speer familien sin til Schleswig-Holstein. På denne måten visste Speer at de ville havne i den britiske okkupasjonssonen.

23. april 1945 dro Speer til Berlin for å si adjø til Hitler. I løpet av natten dro han videre til Mecklenburg, og senere til Hamburg hvor han møtte Dönitz. Da Hitlers selvmord ble kjent 1. mai, utnevnte Bormann Dönitz som Hitlers etterfølger. I den nye regjeringen ble Speer utnevnt som økonomi- og produksjonsminister. Den nye regjeringen skrev 7. mai under på en ubetinget overgivelse på alle fronter. En uke senere ble Speer intervjuet av USSBS, som samlet informasjon om effekten av bombingene. Amerikanerne ble imponert over Speers store kunnskaper på feltet. Senere, 23. mai 1945, ble Speer arrestert og tiltalt for krigsforbrytelser.¹⁸⁴

Speer under Nürnbergprosessen

De neste seks månedene i Speers liv gikk med til en rekke forhør. I første omgang var det amerikanske og britiske etterretningstjenester som ønsket informasjon om effekten av de alliertes bombekampanjer. Senere gikk forhørene over til avhør i forberedelse av den kommende rettssaken.¹⁸⁵ I september fikk Speer høre nyheten om at han ville bli stilt for retten i Nürnberg, noe han tok svært tungt.¹⁸⁶ Etter å ha blitt overført til Nürnberg, ble alle de tiltalte presentert for tiltalen, i tråd med det angelsaksiske rettssystemet.¹⁸⁷ Sammen med tiltalen ble de også presentert for en liste med tyske forsvarsadvokater. Da man ikke fikk kontakt med Speers førstevalg av forsvarer, endte han opp med dr. Hans Flächsner.¹⁸⁸ I løpet av rettssaken gjorde Speer inntrykk på flere av observatørene. William R. Shirer, forfatteren av *The Rise and Fall of the Third Reich (1960)*, beskriver sitt inntrykk av Speer som en grei

¹⁸² Vat, 1997:220-221

¹⁸³ Vat, 1997:227

¹⁸⁴ Vat, 1997:230-235

¹⁸⁵ Vat, 1997:239

¹⁸⁶ Speer, 1970:505

¹⁸⁷ Vat, 1997:251

¹⁸⁸ Sereny, 1995:570

mann, som ikke forsøkte å unndra seg ansvar eller skyld.¹⁸⁹ Også Telford Taylor, del av det amerikanske aktoratet, skrev mange positive kommentarer om Speer.¹⁹⁰

18. juli 1947 ble Speer og de seks andre som ble dømt til fengsel, overført til Spandau fengsel, som var i den britiske okkupasjonssonen av Berlin.¹⁹¹ De neste 19 årene skulle bli turbulente. Mye av dette er omtalt i Speers andre bok, *Spandau Diaries* (1976). Skrivning ble Speers hovedgeskjeft i fengselet, og gjennom utsmuglede brev fikk han kommunisert med sine nærmeste, skrevet på sine memoarer og ført dagbok. Det aller meste han skrev, handler om hans liv i perioden 1933-45. Van Der Vat skriver at Speer ”levde i denne perioden for resten av sitt liv”.¹⁹² Foruten skrivning, ble tiden i fengselet brukt til hagearbeid og gåturer rundt fengselshagen.¹⁹³

1. oktober 1966 ble Speer løslatt. De neste 15 årene brukte han på å kultivere sin egen mytologi, som beskrevet innledningsvis, intill han døde 1. September 1981.¹⁹⁴

3.2 Fritz Sauckel

Mannen som ble kalt ”den største og mest grusomme slavehandleren siden Faraone i Egypt” under Nürnbergprosessen,¹⁹⁵ så neppe på dette som en presis karakteristikkk av seg selv. Selv hevdet han å være en arbeidermann fra nedre middelklasse, en familiefar med ti barn og ivrig frimerkesamler.¹⁹⁶ Hans siste ord var å erklære at han var en uskyldig mann.¹⁹⁷ Men hvem var han egentlig?

I Haßfurt, Bayern, den 27. oktober 1894 ble Ernst Friedrich Christoph ”Fritz” Sauckel født. Hans far var postmann og hans mor syerske, og foreldrene hadde kun råd til å gi sin eneste sønn fem år med skolegang. Sauckel var 15 år da reiste han til sjøs, og jobbet som seiler på skandinaviske seilbåter.¹⁹⁸ Da første verdenskrig brøt ut, var Sauckel på vei til Australia på et tysk lasteskip. Utenfor den engelske kanal ble skipet stoppet, og Sauckel ble

¹⁸⁹ Shirer, 2011:1142-1143

¹⁹⁰ Taylor, 1993:450

¹⁹¹ Vat, 1997:288-290

¹⁹² Vat, 1997:286

¹⁹³ Speer, Winston, & Winston, 1976:339

¹⁹⁴ Vat, 1997:363

¹⁹⁵ IMT, vol. 19:416

¹⁹⁶ Davidson, 1972:505

¹⁹⁷ Neave, 1978:137

¹⁹⁸ Davidson, 1972:505

sendt til Frankrike i en interneringsleir, hvor han tilbrakte de neste fem årene.¹⁹⁹ Etter at krigen var ferdig, vendte han hjem. Opprinnelig hadde han planlagt å fullføre eksamen som seiler, men inflasjonen hadde gjort sparepengene hans verdiløse og han måtte finne seg en inntekt. Sauckel tok derfor arbeid på en kulelagerfabrikk. Det var her, gjennom sine kollegaer, at han ble interessert - og involvert - i politikk.²⁰⁰

Sauckel var aktiv i NSDAP så tidlig som i 1921, med medlemsnummer 1395. Etter Hitlers mislykkede *Putsch* i 1923, ble lederskapet i NSDAP arrestert. Sauckel var sentral i arbeidet med å reorganisere partiet.²⁰¹ Samtidig publiserte han en avis, som senere ble en del av avisen *Der Nationalsozialist*, en avis som var sentral i Thüringens lokallag. Arbeidet bar frukter, og i 1927 ble Sauckel utnevnt som *Gauleiter* nettopp i Thüringen, som på denne tiden hadde blitt et meget sentralt område for NSDAP. Etter Hitlers maktovertagelse ble han forfremmet ytterligere, og holdt fra 1933 tittelen *Gaufürst*, som den eneste av alle *Gauleitern*.²⁰²

Sauckel hadde store interesser i rustningsindustrien. I 1935 gjennomførte han arianiseringen av Simsons & Co, et av Tysklands største produsenter av pistoler, rifler og maskinpistoler. Sauckel tok kontroll over selskapet gjennom hans Wilhelm Gustloffs Stiftelse²⁰³, som i 1940-årene hadde en omsetning på flere hundre millioner *Reichsmark*.²⁰⁴ Sauckel sørget også for at en av de største konsentrasjonsleirene ble bygd i Buchenwald, Thüringen i 1937. I 1943 ble *Mittelwerk* bygd ferdig i Thüringen, en underjordisk fabrikk for produksjon av blant annet V2-raketten. Dette viser at Sauckel var en sterk pådriver for å utvide rustningsindustrien i sitt *Gau*.²⁰⁵

Bormann plukket med andre ord ikke hvilken som helst *Gauleiter* som leder for *Ausländereinsatz*, programmet som skulle rekruttere utenlandsk arbeidskraft til den tyske krigsindustrien i 1942. Sauckel var en *Alter Kämpfer* - Tysk for gammel kriger, en betegnelse på de tidligste medlemmene av NSDAP - men hadde likevel ikke spilt noen stor politisk rolle. Han var den sterke politiker som kunne rydde opp i rotet som hadde etablert seg i rekrutteringen av arbeidskraft. Ved å sørge for korrekt behandling og utnyttelse av den

¹⁹⁹ Raßloff, 2009

²⁰⁰ IMT, vol. 14:604

²⁰¹ Davidson, 1972:505

²⁰² Raßloff, 2009

²⁰³ Oppkalt etter Wilhelm Gustloff, som stiftet det sveitsiske NSDAP, og som gjort til martyr for nazismen etter å ha blitt skutt og drept av en kroatisk jøde.

²⁰⁴ Tooze, 2007:516

²⁰⁵ Tooze, 2007:517

utenlandske arbeidskraft, skulle Sauckel være linken mellom det teknokratiske og ideologiske aspektet ved nazismen.²⁰⁶ Sauckel lovte Hitler at han ville jobbe med en ”fanatisk hengivenhet”.²⁰⁷

Sauckel etablerte sitt kontor i *Thüringehaus*, en bolig i Berlin han hadde fått i 1933, passende hans posisjon i nazihierarkiet.²⁰⁸ Derfra begynte han arbeidet sitt med *Arbeitseinsatz*, programmet som hadde blitt etablert allerede før krigens utbrudd.²⁰⁹ Gjennom fire runder med massiv rekruttering i perioden 1942-45, samlet og sendte Sauckel 5.379.567 nye utenlandske arbeidere til Tyskland. Det faktisk antall rekrutterte utenlandske arbeidere var mye høyere, da Sauckels tall ikke inkluderte svingninger i form av utløpte kontrakter, dødsfall, skader, arrestasjoner og flukt. I 1944 var den estimerte svingningen på 2 millioner, og Sauckel antydte selv at opp mot 12 millioner utenlandske arbeidere var rekruttert i løpet av hele krigen.²¹⁰

Sauckel, som nevnt innledningsvis, så på seg selv som en arbeidermann. Han mente derfor at man måtte ha respekt for de utenlandske arbeiderne, og at de måtte få samme rettigheter og behandling som de tyske. Korrekt behandling var nemlig nødvendig for å utnytte arbeiderne optimalt.²¹¹ Dette kommer til uttrykk gjennom de mange direktivene han utsendte. Sauckel hadde ingen myndighet over arbeiderne så fort de hadde kommet til Tyskland, og behandlingen de fikk i arbeidsleirene var ofte brutal.²¹² Sauckels tilsynelatende bekymringer for arbeidernes helse og velferd står likevel i sterk kontrast til de stadig voldeligere rekrutteringsmetodene han og hans undersåtter måtte ty til for å oppnå rekrutteringskvotene. Volden og undertrykkelsen førte til økt motstand i de okkuperte områdene, og Sauckel ble kritisert fra flere hold.²¹³

I krigens siste dager vendte Sauckel tilbake til Thüringen. Her krevde han et siste og desperat forsvar mot de amerikanske styrkene som stadig rykket nærmere. Etter Nazi-Tysklands kapitulasjon ble han arrestert av amerikanske styrker, og senere stilt for retten i Nürnberg.²¹⁴

²⁰⁶ Herbert, 1997:162-163

²⁰⁷ Neave, 1978:135

²⁰⁸ Raßloff, 2009

²⁰⁹ Davidson, 1972:514

²¹⁰ Homze, 1967:153

²¹¹ Davidson, 1972:507

²¹² Raßloff, 2009

²¹³ Homze, 1967:157

²¹⁴ Davidson, 1972:517

I Nürnberg gjorde Sauckel et dårlig inntrykk på de vestlige aktørene. Airey Neave, offiseren som fikk ansvaret for å servere tiltalen til de tiltalte, beskrev Sauckel som komisk, dum, naiv, men også genuin.²¹⁵ At han aldri hadde gjennomført noen utdanning var tydelig, og hans ydmyke og klossete måte å snakke på gjorde enkelte av de tyske forsvarsadvokatene flau.²¹⁶ Servatius, Sauckels forsvarsadvokat, måtte flere ganger avbryte Sauckel under rettssaken for å be han om å snakke tydeligere, da oversetterne hadde problemer med å forstå han.²¹⁷ Sauckel ble til slutt funnet skyldig i krigsforbrytelser og forbrytelser mot menneskeheten, og samtlige dommere stemte for dødsstraff. 16. oktober 1946 ble han hengt.²¹⁸

3.3 Robert Servatius

Robert Servatius ble født 31. oktober 1894 i Köln. Under første verdenskrig tjenestegjorde han som offiser. Fra 1918 studerte han jus ved ulike universiteter, og leverte sin doktorgrad i 1925 i Bonn. Samme år flyttet han tilbake til Köln og begynte å arbeide som advokat, men fortsatte likevel studier i både London og Paris. I 1929-30 lærte han russisk, samtidig som han studerte de juridiske og økonomiske forholdene i USSR. Da andre verdenskrig brøt ut tjenestegjorde han på nytt som offiser ved fronten.²¹⁹

Da krigen var over og IMT ble opprettet, reise Servatius til Nürnberg for å melde sin interesse for å være forsvarsadvokat. Det resulterte i flere jobber for Servatius under Nürnbergprosessen. Først og fremst som Fritz Sauckels forsvarsadvokat,²²⁰ men også som representant for NSDAPs lederskap, som ble tiltalt som en egen organisasjon i rettssaken. I de påfølgende rettssakene under NMT representerte han ytterligere to personer.²²¹ I 1960 forsvarte han Eichmann i Jerusalem. I forbindelse med Eichmannsaken ble Servatius' bakgrunn undersøkt av Mossad, som ikke fant noe inkriminerende.²²²

²¹⁵ Neave, 1978:134-136

²¹⁶ Smith, 1977:208

²¹⁷ Conot, 1984:429

²¹⁸ Smith, 1977:208-209

²¹⁹ Eintrag "Servatius, Robert" in Munzinger Online/Personen - Internationales Biographisches Archiv

²²⁰ Tusa & Tusa, 1984:123

²²¹ Eintrag "Servatius, Robert" in Munzinger Online/Personen - Internationales Biographisches Archiv

²²² Diner, Gross, & Weiss, 2006:218

Servatius døde 7. august 1983, i Köln.²²³

3.4 Hans Flächsner

Hans Flächsner ble født i 1901. Før han ble spurt av amerikanerne om å arbeide som forsvarsadvokat i IMT, hadde han drevet et enkeltmannsforetak i Berlin, og representerte på et tidspunkt Hermann Göring.²²⁴

I august 1945 ble Flächsner kontaktet av en amerikaner som lurte på om han kunne ta i oppdrag å være forsvarsadvokat i Nürnberg.²²⁵ Etter noe betenkningstid takket Flächsner ja, og endte opp med å representere Albert Speer. Forholdet til Speer ble varig, og Flächsner representerte Speer i den senere denazifiseringsprosessen som fant sted.²²⁶

²²³ Eintrag "Servatius, Robert" in Munzinger Online/Personen - Internationales Biographisches Archiv

²²⁴ Speer, 1970:256

²²⁵ Sereny, 1995:565

²²⁶ Fest, 2002:314

4. Empiri

I denne delen av oppgaven vil Servatius' og Flächsners forsvarsstrategi identifiseres. Strategiene vil bli utledet med utgangspunkt i transkripsjonene fra rettssaken. Forsvaret består av tre ulike komponenter; vitneavhør, dokumenter og sluttprosedyren. De tre første forskningsspørsmålene som definert innledningsvis er direkte relatert til disse tre komponentene. De tre siste forskningsspørsmålene vil kunne besvares med utgangspunkt i svarene på de tre første spørsmålene. I sum danner disse seks spørsmålene et bilde av forsvarsstrategien som ble valgt, som blir oppsummert i slutten av hvert delkapittel. Når begge forsvarsstrategiene er identifisert skal en komparativ analyse vise forskjeller og likheter. Samtidig vil den komparative analysen åpne rom for videre drøfting av hvilke aspekter ved forsvarsstrategiene som var vellykket og ikke.

4.1 Servatius

Den 28. Mai 1946 – rettssakens 140. dag – begynte Servatius sitt forsvar av Fritz Sauckel. I løpet av de neste seks neste virkedagene ble fem vitner hørt, inkludert Sauckel selv. Noen uker senere, den 18. juli, ble forsvaret av Sauckel avsluttet med Servatius' sluttprosedyre. Servatius' håp var å overbevise dommerne til å frikjenne Sauckel. 1. oktober 1946 ble dommen avsagt. Til tross for sin forsvarsadvokats innsats ble Sauckel dømt til døden ved henging.

4.1.1 Hvilke vitner ble innkalt, og hva ønsket man å få ut av dem?

Servatius ønsket i utgangspunktet å kalle 36 vitner. Det var et stort antall vitner, men Servatius mente at alle var nødvendige da aktoratet hadde etablert veldig få fakta i tiltalen om Sauckels aktiviteter.²²⁷ Aktoratet og tribunalets president mente antallet vitner var for stort, og diskusjonen som oppsto mellom dem og Servatius er interessant da den viser hvilke punkter Servatius ønsket å belyse i forsvaret av Sauckel. Først ønsket Servatius å vise hvilket syn Sauckel hadde på *Ausländereinsatz* i forhold til internasjonal lov. På bakgrunn av traktater og fraværet av protester fra andre land, spesielt Frankrike, mente Servatius at Sauckel kunne anse programmet som legitimt.²²⁸

²²⁷ IMT, vol. 8:579

²²⁸ IMT, vol. 8:583

Noen vitner, som for eksempel Sauckels underordnede, ønsket Servatius å bruke for å redegjøre for den daglige virksomheten i Sauckels organisasjon. Siden Servatius mente at tiltalen ikke var spesifikk nok, trengte han vitner på spørsmål om mange ulike forhold; lønn, mat, fritid, arbeiderne, transport og sykdom.²²⁹ Andre vitner skulle si noe om forholdet mellom Sauckels organisasjon og *Deutsche Arbeitsfront* (DAF). Siden Robert Ley, lederen av DAF²³⁰, tok sitt eget liv 25. oktober 1945²³¹, ville ikke DAFs rolle i Nazi-Tyskland bli behandlet i retten, med mindre Servatius gjorde det.²³² Videre ønsket Servatius å kalle vitner om omfanget av Sauckels makt; hvorvidt den var utøvende eller ikke, hvilken autoritet som ble gitt politiet og i hvor stor grad organisasjonen var forskjellig fra SS.²³³

En tredje gruppe vitner skulle fortelle om hvordan Sauckel hele tiden arbeidet for å forbedre arbeidernes arbeidsforhold. For eksempel skulle et vitne si noe om hvordan Sauckels reguleringer ble satt ut i praksis av DAF²³⁴, mens mat- og landbruksministeren skulle fortelle om hvordan Sauckel hele tiden forsøkte å forbedre levekårene til de utenlandske arbeiderne.²³⁵ Servatius ønsket også at Sauckels kone skulle vitne, da hun kunne forklare hvordan Sauckel ble kritisert for å gi de utenlandske arbeiderne for god behandling.²³⁶ Den fjerde og siste gruppen med vitner var leger som hadde ansvaret for arbeideres helse i ulike arbeidsleirer. Målet med disse vitnene var å vise at forholdene i arbeidsleirene var gode.²³⁷

Servatius' ønskeliste med vitner forteller oss noe om hans forsvarsstrategi. For det første er det tydelig at Servatius ønsket å avklare og definere Sauckels ansvarsområde. I tiltalen ble Sauckel holdt ansvarlig for omsorgen og behandlingen av tvangsarbeiderne²³⁸, men Servatius ønsket å bevise at dette ansvaret lå hos blant andre DAF. En reduksjon av antall punkter Sauckel kan holdes ansvarlig for burde ha en formildende effekt på straffeutmålingen.

Servatius fikk ikke godkjent alle de 36 vitnene, og endte til slutt opp med å kun kalle inn Sauckel og fire andre. I tillegg stilte Servatius spørsmål til en rekke andre vitner og tiltalte

²²⁹ IMT, vol. 8:590

²³⁰ Deutsche Arbeitsfront var den nasjonalsosialistiske arbeidsorganisasjonen, som erstattet alle fagforeninger etter NSDAPs maktovertagelse i 1933.

²³¹ Conot, 1984:74

²³² IMT, vol. 8:586

²³³ IMT, vol. 8:587

²³⁴ IMT, vol. 8:586

²³⁵ IMT, vol. 8:587

²³⁶ IMT, vol. 8:589

²³⁷ IMT, vol. 8:588

²³⁸ IMT, vol. 3:404

under rettssaken. Ofte var det kun snakk om et eller to enkle spørsmål, som for eksempel da Karl Dönitz²³⁹ ble bedt om å bekrefte historien om at Sauckel stakk av på en av hans ubåter²⁴⁰, eller da Hermann Göring ble spurt om hvorvidt Hitler informerte *Gauleitern* om sine intensjoner i utenrikspolitikken.²⁴¹

Sauckels gode intensjoner var et tema Servatius stadig vendte tilbake til. Kapittel 2.5 om *Ausländereinsatz* viste at det var nødvendig å øke østarbeidernes arbeidsproduktivitet, og at den mest effektive måten å gjøre dette på var gjennom en juridisk likestilling med den øvrige arbeidsstyrken i Tyskland. Dette ble en sentral arbeidsoppgave for Sauckel, og det er derfor ikke overraskende at Servatius brukte dette for hva det var verdt. Ved å vise til at det var Himmler som var ansvarlig for diskrimineringen, kunne han tegne et bilde av Sauckel som personen som kjempet for mer likestilling og bedre arbeidsforhold. Dette bildet ble bekreftet av flere vitner. Walther Funk, den tidligere riksøkonomiministeren, kunne både bekrefte at forholdet mellom Himmler og Sauckel var dårlig, og at Sauckel jobbet hardt for å overføre lønn til arbeiderne fra de okkuperte områdene.²⁴² Andre som kunne bekrefte Sauckels gode intensjoner var vitnet Hartmann Lauterbacher, *Gauleiter* i Südhannover–Braunschweig, og dermed underlagt Sauckels instruksjoner som GBA. Lauterbacher bekreftet at Sauckels reguleringer nesten utelukkende handlet om å forbedre arbeidernes levekår.²⁴³ Hans Joachim Riecke, ansvarlig for jordbruksdepartementet i Riksministeriet for de besatte østområdene, bekreftet at Sauckel jobbet for å forbedre de utenlandske arbeidernes matsituasjon.²⁴⁴

Sauckels vitneforklaring

Til tross for at Servatius opprinnelig ønsket å bruke Sauckel som vitne avslutningsvis, begynte han likevel sine vitneavhør med å kalle Sauckel først. Det kan være flere grunner til dette. For eksempel kan det være at siden Servatius fikk avslag på et stort antall vitner, ble Sauckels vitneforklaring relativt sett viktigere, da han kan brukes som sannhetsvitne om alle aspektene i Servatius' forsvar. En annen grunn kan være at det var en form for læringskurve for alle forsvarsadvokatene. Sauckels sak kom et halvt år ut i rettssaken, og det kan tenkes at

²³⁹ Tidligere storadmiral i den tyske marinen, og riksresident etter Hitlers selvmord.

²⁴⁰ IMT, vol. 13:319-320

²⁴¹ IMT, vol. 9:399-400

²⁴² IMT, vol. 13:136-137

²⁴³ IMT, vol. 14:551

²⁴⁴ IMT, vol. 11:595-596

Servatius i løpet av denne tiden innså at Sauckels vitneforklaring ville ha større betydning enn han tidligere hadde antatt. Uansett årsak var Sauckels vitneforklaring den lengste og mest omfattende av de fem vitnene Servatius kaller.

Den første delen av Sauckels vitneforklaring handlet om han selv som person og politiker. Servatius gjorde to grep her. Det ene var å tegne et bilde av Sauckel som en arbeidernes mann.²⁴⁵ For å underbygge dette viste Servatius til at Sauckel selv hadde vært en sjømann, og som politiker hadde han hele tiden ønsket gode arbeidsforhold. Dette ble ytterligere underbygd ved å referere til hans mange direktiver og instruksjoner, og da spesielt hans manifest hvor hans prinsipper om god og korrekt behandling ble stadfestet.²⁴⁶ Det andre Servatius gjorde var å avvise at Sauckel var en del av konspirasjonen om å føre aggressiv krig. Dette gjorde han blant annet med å vise til at medlemmene av *Reichstag*²⁴⁷ ikke ble informert om Hitlers planer om krig.²⁴⁸ Dette ble bekreftet av Görings svar på Servatius' spørsmål tidligere i rettssaken.²⁴⁹ Disse to aspektene, den gode arbeidermannen som ikke var en del av naziregimets politiske elite, la føringen for resten av Sauckels vitneforklaring.

Den neste delen gikk på *Ausländereinsatz*. Her brukte Servatius en del tid på å avklare Sauckels oppgaver og ansvarsområder. Servatius begynte med å presentere et diagram som viste de relevante aktørene i *Ausländereinsatz*, og hvilket handlingsrom Sauckel hadde i å utføre sitt arbeid. I følge diagrammet hadde Sauckel, som GBA, sin myndighet gjennom Fireårsplanen²⁵⁰ som igjen var under Hitler. Sauckel hadde sitt hovedkvarter i arbeidsdepartementet, i form av noen få kontorer. Etter hvert ble Sauckels departement utvidet noe, men arbeidsdepartementet besto som en egen enhet gjennom hele perioden. I følge diagrammet var Sauckels oppgave å etterfylle arbeidskraften som Wehrmacht tappet fra arbeidsstyrken. For å gjøre dette måtte Sauckel henvende seg til de øverste myndighetene i okkupasjonsområdene, som i sin tur utsendte ordre om å gjøre arbeidskraft tilgjengelig. Denne ordren ble så sendt nedover i systemet til de lokale rekrutteringskontorene, som delegerte arbeiderne til fabrikkene.²⁵¹ Sauckel fortalte at oppgaven hans ikke bare var å

²⁴⁵ Sauckel referere gjentatte ganger til seg selv som en arbeidermann; IMT, vol. 14:604, 610, 624, ...

²⁴⁶ Se for eksempel IMT, vol. 14:623, 626, 629, 630, 631-632; IMT, vol. 15:10, 12 ...

²⁴⁷ Hovedsete for nasjonalforsamlingen.

²⁴⁸ IMT, vol. 14:609

²⁴⁹ IMT, vol. 9:399-400

²⁵⁰ Fireårsplanen var en rekke økonomiske tiltak initiert av Hitler, med mål om å tysk gjenopprustning og selvforsyning mellom 1936 og 1940.

²⁵¹ IMT, vol. 14:617-618

rekruttere erstatninger for Wehrmachts verving, men også å rekruttere nye arbeidere til den ekspanderende rustningsøkonomien.²⁵²

Servatius kom stadig tilbake til spørsmål om hvordan Sauckel kunne utøve myndighet. Spesielt var han opptatt av å få fram at Sauckel ikke kunne gi ordre til okkupasjonsmyndighetene, men at alt skjedde gjennom forhandlinger.²⁵³ På denne måten forsøkte Servatius å redusere Sauckels ansvar. For å utføre sitt arbeid måtte han forhandle med andre, og forhandlingene var ofte preget av konflikter fordi de andre aktørene ikke ville tape makt til Sauckel. Og det var ikke bare tap av makt som førte til misnøye med Sauckels arbeid. Hans gode intensjoner, det vil si hans kontinuerlige strøm av reguleringer og instruksjoner hvis mål var å sikre de utenlandske arbeiderne bedre behandling, førte også til konflikt med de mer ideologisk orienterte aktørene i det tredje riket.²⁵⁴ Nok en gang ble forholdet mellom Sauckel og Himmler gjenstand for diskusjon, og som vanlig ble den onde Himmler brukt som kontrast for den gode og velmenende Sauckel.

Etter å ha diskutert hva *Ausländereinsatz* var og hvilket handlingsrom Sauckel hadde til å utføre sitt mandat, gikk Servatius over til den mer praktiske siden av Sauckels arbeid. Her var det en rekke temaer som ble diskutert: rekruttering, arbeidsforhold som lønn, arbeidstid, kontrakter, klær, husly, fritid og lignende. Under diskusjonene av disse temaene hadde Servatius tre mål: 1) å bruke Sauckel som sannhetsvitne om de faktiske forholdene, 2) å bevise Sauckels forbedringer av forholdene og 3) å konfrontere Sauckel med bevis aktoratet har lagt fram, slik at han selv kunne forklare seg om dem.

Det er flere eksempler på at Sauckel ble brukt som sannhetsvitne for å oppklare enkelte forhold. Blant annet var det et spørsmål om andre organisasjoner som drev rekruttering av arbeidskraft, hvor Sauckel forklarte at det var en rekke andre organisasjoner som drev egen rekruttering, og at hans arbeidsoppgave var å sentralisere rekrutteringen under seg selv.²⁵⁵ Et annet eksempel er lønn, hvor han forklarte at det var han selv som var ansvarlig for reguleringen av lønn.²⁵⁶ Å la Sauckel svare på slike spørsmål hjalp Servatius med å få bekreftet diagrammet han presenterte tidligere, og det hjalp Servatius i å avklare, og dermed også avgrense, Sauckels ansvar og skyld. Dette var tydelig da Servatius ber Sauckel om å forklare om hvorvidt han ble informert om de dårlige forholdene i arbeidsleirene. Sauckel

²⁵² IMT, vol. 14:620

²⁵³ IMT, vol. 14:628

²⁵⁴ IMT, vol. 14:631

²⁵⁵ IMT, vol. 15:10

²⁵⁶ IMT, vol. 15:44

forklarte at det gjennom en avtale mellom han selv, Hitler og Ley ble etablert en enighet om at DAF ikke skulle sende rapporter om dette til Sauckels kontor.²⁵⁷ Slik viste Servatius både at Sauckel ikke var informert om de dårlige forholdene, og at ansvaret for dem lå hos DAF.

Servatius' andre mål var å bevise at Sauckel bidro til å forbedre forholdene til de utenlandske arbeiderne. Et eksempel var arbeidsleirene, hvor Sauckel fikk fjernet piggrådsgjerdene som inngjerdet arbeidsleirene og innskrenket portforbudet.²⁵⁸ Et annet eksempel var lønn, hvor Sauckel gradvis klarte å heve lønnen til østarbeiderne.²⁵⁹ Å vise til forbedringene Sauckel fikk til, stilte Sauckel i et bedre lys. Det kan tenkes at Servatius hadde et håp om at dette skulle virke formildende på Sauckels straffeutmåling.

Det tredje og siste målet var å konfrontere Sauckel med flere av aktoratets beviser, å la Sauckel forklare seg om disse. Mest sannsynlig ønsket Servatius at bevisenes troverdighet skulle svekkes, men dette var et sjansespill, fordi det fordret at Sauckel kom med en mer troverdig forklaring. Dette var sjeldent tilfellet. Et eksempel på et mer vellykket tilfelle var Sauckels forklaring om et bevis lagt fram av det amerikanske aktoratet, hvor polske arbeideres (manglende) rettigheter ble utledet. Sauckel ble bedt om å kommentere det, hvor han viste til at dokumentet stammet fra før han ble utnevnt som GBA, og at hans egne direktiver overkjørte dem tidligere.²⁶⁰ Mindre troverdig var forklaringen på bevisene hvor han selv ble sitert på å ha franske agenter som drev med sjanghaiing, en gammel rekrutteringsmetode hvor man lurte, truet eller tvang folk til å bli seilere på en båt. I følge Sauckel selv brukte han ordet på grunn av sin fortid som sjømann, fordi han skulle forklare hvor vanskelig rekrutteringssituasjonen hadde blitt.²⁶¹ Et annet eksempel var Sauckels forklaring på et bevis hvor han selv ble sitert på at man burde henrette franske prefekter, hvis de ikke klarte å produsere resultatene man ønsket. I følge Sauckel var dette kun en verbal utblåsing.²⁶² Et siste eksempel var et brev hvis innhold impliserte forfatteren i evakueringen av jøder, og som avsluttes med "Signert, Fritz Sauckel". Sauckel nektet for at han hadde skrevet brevet, og kunne rett og slett ikke forstå hvorfor hans navn var skrevet på dokumentet.²⁶³

²⁵⁷ IMT, vol. 15:37

²⁵⁸ IMT, vol. 15:26

²⁵⁹ IMT, vol. 15:44

²⁶⁰ IMT, vol. 15:23-24

²⁶¹ IMT, vol. 15:3-4

²⁶² IMT, vol. 15:9

²⁶³ IMT, vol. 15:43

Det siste Servatius tok opp med Sauckel var hans forhold til Speer. Dette var naturlig da begge ble tiltalt for å ha hovedansvaret for *Ausländereinsatz*. Hvis Servatius klarte å plassere noe av ansvaret hos Speer, kunne dette virke formildende for Sauckel. Gjennom spørsmålene Servatius stiller, forsøkte han å tegne følgende bilde: Sauckel mottok krav om arbeidere fra Speer gjennom blant annet Rustningsdepartementet og *Zentrale Planung*²⁶⁴. På grunn av ordre fra Hitler måtte Sauckel behandle disse kravene som en ordre. Siden de tyske arbeidskraftreservene var oppbrukt, måtte han hente arbeidskraften fra de okkuperte områdene.²⁶⁵ På denne måten forsøkte Servatius å forklare Sauckels arbeid som en konsekvens av Speers virksomhet – Sauckel handlet *de facto* etter Speers ordre.

Servatius' fire øvrige vitner

Etter Sauckels vitneforklaring ble Max Timm kalt inn som vitne. Max Timm jobbet for Sauckel, og hadde ansvaret for blant annet å organisere ansettelsen av arbeidere.²⁶⁶ Gjennom sin posisjon hadde Timm et generelt overblikk over hele tvangsarbeids-programmet,²⁶⁷ og var derfor et viktig vitne for Servatius for å avklare tre ulike aspekter; rekrutteringen av arbeidskraft, Sauckels organisasjons ansvarsområde og drift, og forholdet til andre myndigheter.

I følge Timm ble ikke spørsmål om rekruttering diskutert.²⁶⁸ Rekrutteringen skulle hovedsakelig skje på frivillig basis, noe som var i tråd med Sauckels prinsipper. Da det ble nødvendig å bruke tvang skjedde dette gjennom å innføre arbeidsplikt, og i følge Timm hadde verken han eller Sauckel kjennskap til deportasjonene.²⁶⁹ Sauckels agenter som hadde ansvar for rekruttering måtte gjennomføre rekrutteringen i samarbeid med okkupasjonsmyndighetene. Men, agentene klarte aldri å oppnå den autonome posisjonen de trengte for å effektivt gjennomføre Sauckels planer.²⁷⁰ På denne måten argumenterte Servatius for at Sauckels ikke hadde det fulle ansvaret for rekrutteringen og metodene som ble brukt, og at ansvaret i det minste måtte deles med okkupasjonsmyndighetene.

²⁶⁴ Sentrale planleggingskomité hvor kvoter for råmaterial ble fastsatt, men behandlet også spørsmål om arbeidskraft. Var ledet av Speer.

²⁶⁵ IMT, vol:15:54-55

²⁶⁶ IMT, vol. 15:208, Herbert, 1997:170

²⁶⁷ IMT, vol. 15:209

²⁶⁸ IMT, vol. 15:210

²⁶⁹ IMT, vol. 15:216-217

²⁷⁰ IMT, vol. 15:214

Det andre punktet Servatius brukte mye tid på var spørsmål om ansvarsområder. Blant annet var det sentralt for han å legge ansvaret for arbeidernes velferd over på Leys DAF. Timm kunne bekrefte at en enighet mellom Ley og Sauckel ble oppnådd, hvor DAF ble anerkjent som den kompetente myndighet på dette spørsmålet.²⁷¹ Timm kunne også bekrefte at det var Himmlers SS som hadde ansvaret for sikkerhetsspørsmål,²⁷² altså de diskriminerende tiltakene som blant annet piggrådgerder og innskrenkning av bevegelsesfrihet.²⁷³ Servatius gjorde her et poeng av det dårlige forholdet mellom Sauckel og Himmler, og brukte dette for å distansere Sauckel fra Himmler og hans sikkerhetstiltak. Dermed avviste Servatius aktoratets påstand om at Sauckel var ansvarlig for den dårlige behandlingen av de utenlandske arbeiderne. For å understreke dette var Servatius opptatt av å avklare med Timm hvorvidt rapporter om mishandling og voldsomme rekrutteringsmetoder kom fram til Sauckel. Blant annet kom det fram at verken *Gauleiterne*, som hadde ansvaret innenfor sitt eget *Gau*, eller Pierre Laval, statsministeren i Vichy-Frankrike, rapporterte om klager på slike forhold til Sauckel.²⁷⁴ Angående hvordan Sauckels organisasjon ble drevet, var det mest interessante at Timm bekrefter at siden Sauckel kombinerte jobben som GBA med sin *Gauleiter*-posisjon, var hans personlige rådgivere autorisert til å signere dokumenter i hans navn som GBA.²⁷⁵ Dette kunne Servatius bruke til å så tvil om dokumenter som visstnok var signert av Sauckel.

Det siste aspektet var Sauckels forhold til andre myndigheter. Som nevnt tidligere ønsket Servatius å registrere at forholdet til Himmler og SS var dårlig. Samtidig ønsket han å vise at forholdet til Laval var godt,²⁷⁶ noe som var positivt for Sauckels del. Servatius brukte det gode forholdet mellom Laval og Sauckel for å vise at Laval ikke ble diktert av Sauckel, og at han kunne oppnå goder for franskmennene gjennom forhandlingene. Selv om dette var Servatius' argument, kunne det også være andre forklaringer til det gode forholdet mellom Sauckel og Laval. Laval kunne for eksempel ha fått personlige goder gjennom samarbeidet med Sauckel, som for eksempel hjelp til å opprettholde sin egen maktposisjon i det okkuperte Frankrike. Det var likevel mer interessant da Servatius ønsket å diskutere Sauckels forhold til

²⁷¹ IMT, vol. 15:218-219

²⁷² IMT, vol. 15:213

²⁷³ Se kapittel 2.5

²⁷⁴ IMT, vol. 15:220-222

²⁷⁵ IMT, vol. 15:230

²⁷⁶ IMT, vol. 15:230

Speer og *Zentrale Planung*. Ved å bruke Timm som vitne, forsøkte Servatius å sette Speers myndighet over Sauckels, og dermed også flytte mer ansvar over på Speer.²⁷⁷

Timm var et viktig vitne for Servatius, og hans utsagn var alltid i Sauckels favør. Det er likevel god grunn til å være skeptisk til Timm, nettopp på grunn av hans posisjon under Sauckel. Mest sannsynlig sto Timm selv ovenfor en form for rettslig oppgjør i framtiden, og hadde dermed ingen insentiver til å fortelle noe som ville inkriminere han selv senere.

Det neste vitnet Servatius kalte inn var Hubert Hildebrandt, en av Max Timms underordnede med ansvaret for vestområdene. Hildebrandt var et viktig vitne for å forklare om forholdene i Frankrike, Belgia og Nederland.²⁷⁸ Temaene som Servatius gikk gjennom var stort sett de samme som hos Timm; Sauckels forhold til de ulike myndighetene og organisasjonene han måtte forholde seg til, rekrutteringsmetoder og til slutt rapporteringsmekanismer.

Hildebrandt forklarte at forholdet mellom Sauckel og Laval var godt og vennlig, og årsaken til dette var fordelene Laval hadde oppnådd for franskmennene gjennom forhandlingene med Sauckel. I følge Hildebrandt varte det gode forholdet i hvert fall ut 1944.²⁷⁹ Når det kommer til Sauckels agents forhold til de øverste tyske organene i de okkuperte områdene, ble de igjen beskrevet som underordnet.²⁸⁰

Angående rekrutteringen var det viktig for Servatius å poengtere at det var de lokale myndighetene som hadde ansvaret for å gjennomføre rekrutteringen. Da det ble innført arbeidsplikt i Frankrike, var det fransk politi som utøvde den eventuelle tvangen, og de som nektet ble stilt for retten i franske domstoler.²⁸¹ Situasjonen var lignende i Nederland.²⁸² Slik reduserte og avklarte Servatius Sauckels ansvarsområde i disse landene. Hildebrandt mente at de fleste som ble rekruttert i vestområdene ble det på frivillig basis, og fortalte at mange som ble definert som tvangsarbeidere kun hadde statusen formelt, for å gjøre det mer akseptert hos familie og venner at de jobbet for Nazi-Tyskland.²⁸³ Servatius tok så opp en sak hvor en transport med mennesker ble etterlatt i flere dager, noe som førte til at mange frøs i hjel. Hildebrandt mente at dette ikke kunne ha skjedd med transporttogene de brukte, og la skylden

²⁷⁷ IMT, vol. 15:223

²⁷⁸ IMT, vol. 15:232

²⁷⁹ IMT, vol. 15:238

²⁸⁰ IMT, vol. 15:238-239

²⁸¹ IMT, vol. 15:233-234

²⁸² IMT, vol. 15:240

²⁸³ IMT, vol. 15:234

på SS.²⁸⁴ Her ser man tydelig hvordan ansvaret for de negative aspektene ved rekrutteringen av arbeidskraft ble lagt på andre aktører; lokale myndigheter og SS.

Det siste temaet var rapporteringsmekanismer, altså hvorvidt brutale rekrutteringsmetoder ble rapportert til Hildebrandt og dermed videre til Sauckel. Hildebrandt fortalte at han ikke hørte om noen utstrakt voldsbruk i Frankrike, og at de fleste klagen han mottok handlet om saker som feire, lønn og lignende. Disse klagen ble videresendt til rett plass, og Hildebrandt hadde i oppgave å følge dem opp.²⁸⁵ Dette skaper et bilde av at rekrutteringen og bruken av utenlandsk arbeidskraft skjedde i ordene forhold, noe som står i kontrast til det bildet man får av aktoratets påstander og deres bruk av slaveribegrepet.

Servatius' fjerde vitne var Walter Stothfang, som var Sauckels personlige rådgiver fra april 1943 til krigens slutt.²⁸⁶ Opprinnelig ønsket Servatius at Stothfang skulle vitne om Sauckels subjektive oppfatning av legitimiteten av *Ausländereinsatz* i forhold til internasjonal lov.²⁸⁷ Det er derfor interessant å merke seg at dette var et tema som ikke ble tatt opp under vitneforklaringen. En årsak til dette kan være at Servatius mente at spørsmål om dette temaet ble kumulativ, da han tidligere samme dag spurte Sauckel selv om det. Men senere, under Speers vitneforklaring, tok Servatius opp dette temaet, og da uten at spørsmålene ble påstått kumulative av tribunalet.²⁸⁸

Stothfangs vitneforklaring ble brukt for å fremme to argumenter. For det første jobbet Sauckel for å forbedre forholdene til de utenlandske arbeiderne, noe som førte til konflikt med blant andre Himmler.²⁸⁹ I følge Stothfang førte Sauckels arbeid til at han ble mistenkt for å være pro-bolsjevik.²⁹⁰ For det andre var det, i følge Stothfang, DAF som hadde ansvaret for arbeidernes velferd. Dette innebar at klager og rapporter om de faktiske forhold ble sendt til DAF, og ikke Sauckel.²⁹¹ Da DAF fikk en klage, rapporterte de det ikke videre til Sauckel, men behandlet saken selv.²⁹² Slik forsøkte Servatius, nok en gang, å bevise at Sauckel ikke hadde kjennskap til de grusomme handlingene aktoratet har fremmet påstander om.

²⁸⁴ IMT, vol.15:236-237

²⁸⁵ IMT, vol. 15:234-235

²⁸⁶ IMT, vol. 15:241

²⁸⁷ IMT, vol. 8:583-584

²⁸⁸ For Sauckels forhør se IMT, vol. 15:48, for Speers se IMT, vol. 16:506 og IMT, vol. 16:510-511

²⁸⁹ IMT, vol. 15:243

²⁹⁰ IMT, vol. 15:247

²⁹¹ IMT, vol. 15:247

²⁹² IMT, vol. 15:246

Servatius' siste vitne var Dr. Wilhelm Jäger. Jäger var ansatt som lege i firmaet Krupp, hvor han hadde ansvaret for den medisinske behandlingen av de utenlandske arbeiderne som arbeidet for Krupp.²⁹³ Jäger ble flere ganger avhørt av aktoratet, og han avga en forklaring om dårlige forhold i arbeidsleirene.²⁹⁴ Servatius innkaller Jäger som vitne for å utfordre, og dermed svekke, noen av hans egne påstander. Dette er interessant fordi det viser en offensiv side av Servatius' forsvarsstrategi. På samme måte som under Sauckels vitneforklaring forsøkte Servatius å svekke eller motbevise aktoratets påstanders troverdighet.

Det første Servatius ønsket å tilbakevise var Jägers påstand om store forskjeller mellom de tyske arbeiderne og østarbeidernes matrasjoner. Servatius mente Jäger generelt sa at de tyske arbeiderne som utførte det mest fysisk krevende arbeidet fikk 5000 kalorier, mens østarbeiderne kun fikk 2000 kalorier. Servatius viste så til et bevis hvor det kom frem at forskjellen ikke var 3000 kalorier, men nærmere 1000.²⁹⁵ Selv om Jäger holdt fast på sitt, kan det virke som om Servatius' argument var troverdig. Et argument som ikke ble like vellykket var Servatius' forsøk på å så tvil om hvorvidt tyfus var utbredt blant arbeiderne. 150 utenlandske arbeidere ble rammet av tyfus i en arbeidsstyrke på opp til 24.000 mann. Servatius forsøkte å gjøre et poeng av at 150 var for få til å underbygge påstanden om at tyfus var utbredt, men Jäger sto på sitt.²⁹⁶ Han viste til at det ikke var tyfus blant den tyske befolkningen i området, som var mange ganger større enn arbeidsstyrken det var snakk om. Derfor kunne 150 tilfeller karakteriseres som utbredt.

Kryssforhør av Speer

Under Servatius' kryssforhør av Speer forsøkte han å få Speer til å innrømme ansvar for andre ting enn de rent tekniske oppgavene som Speer selv tok ansvar for. Spesielt forsøkte Servatius å flytte ansvaret for arbeidernes matsituasjon og arbeidsforholdene over på Speer, men forsøkene var ikke vellykket.²⁹⁷ Servatius og Speer diskuterte også de tyske reservene av arbeidskraft. Ved å argumentere for at de tyske reservene var oppbrukt, forsøkte Servatius å legitimere Sauckels rekruttering i de okkuperte områdene ut i fra internasjonal lov.²⁹⁸ Med andre ord var Sauckels arbeid nødvendig for den tyske stat. Han brukte også Speer for å

²⁹³ IMT, vol. 15:264

²⁹⁴ IMT, vol. 15:266

²⁹⁵ IMT, vol. 15:268-271

²⁹⁶ IMT, vol. 15:274

²⁹⁷ IMT, vol. 16:508

²⁹⁸ IMT, vol. 16:510-511

bekreftede at Sauckel måtte være under ordre av Hitler for å ha myndighet for å gjennomføre sitt program i de okkuperte områdene.²⁹⁹ Slik forsøkte Servatius å redusere Sauckels ansvar ytterligere.

4.1.2 Hvilke bevis ble lagt fram, og hva ønsket advokaten å fortelle med dem?

Servatius søkte i utgangspunktet om å få bruke 97 dokumenter i sitt forsvar av Sauckel, men aktoratet ønsket at antallet skulle reduseres. I følge aktoratets argumentasjon måtte reduksjonen sees i sammenheng med det høye antallet vitner Servatius ønsket å kalle.³⁰⁰ Noen uker senere var det klart at Servatius, i samarbeid med aktoratet, reduserte listen noe ved å stryke ti dokumenter. Samtidig har de blitt enige om å redusere mye av innholdet i flere av dokumentene.³⁰¹

Det er interessant å se nærmere på de dokumentene aktoratet protesterer mot. Blant disse er dokument 80 og 81, som var bevis på at Sovjetunionen deporterte mennesker fra de tyske områdene de okkuperte under krigen, for å sette dem i arbeid Haag-reguleringene forbyr. Servatius argumenterte for at dette beviste at Haag-reguleringene ikke var anerkjente i østområdene.³⁰² Han forsøkte seg her på et *tu quoque*-argument: hvis Sovjetunionens handlinger var legitime måtte også Sauckels handlinger være legitime. Dokumentene ble ikke godtatt som bevis av tribunalet.

Servatius fikk også avslag på to skriftlige utsagn fra vitnene Stothfang og Hildebrandt som ble produsert etter at Speers sak hadde blitt behandlet i retten, og etter at de hadde vitnet selv. Disse uttalelsene handlet om forholdet mellom Speer og Sauckel, og i hvor stor grad Speer kunne utøve myndighet over Sauckel. Både Servatius og aktoratet ønsket at disse utsagnene skulle legges til i bevismaterialet, men etter protest fra Flächsner skjedde ikke dette.³⁰³ Servatius antydte at disse utsagnene ville bevist at Speer kunne beordre Sauckel, noe som kunne tenkes å virke formildende for Sauckel.

De første dokumentene Servatius presenterte, dokument 6, 10 og 15, viste hvordan lovverket så ut med tanke på de utenlandske arbeidernes rettigheter før Sauckel ble utnevnt

²⁹⁹ IMT, vol. 16:512

³⁰⁰ IMT, vol. 8:581-582

³⁰¹ IMT, vol. 8:605

³⁰² IMT, vol. 8:606-607

³⁰³ IMT, vol. 17:420-422

som GBA, og hvordan de gradvis ble bedre etter Sauckels utnevnelse.³⁰⁴ Flere av dokumentene fulgte opp dette med at arbeiderne fikk bedre behandling. For østarbeiderne betydde bedre behandling en likestilling med sine kollegaer fra vestområdene. Dokument 23 viste for eksempel at østarbeiderne skulle disiplineres på samme måte som sine tyske kollegaer.³⁰⁵ Dokument 37 viser at krigsfanger som hadde endret status til sivilarbeidere ble behandlet deretter.³⁰⁶ Sauckels gode intensjoner er generelt oppsummert i hans manifest, presentert som dokument 84, og hans generelle prinsipper er å finne i dokument 85. Dokumentene 86-89 er taler Sauckel har hatt som ytterligere bekrefter hans gode intensjoner.³⁰⁷

Andre dokumenter avklarer hvem som hadde ansvar for ulike aspekter ved de utenlandske arbeiderne. Dokument 41, for eksempel, viser at omsorgen for de utenlandske arbeiderne lå hos DAF. Dokument 44 viser at det var Franz Seldte, arbeidsministeren, som hadde ansvaret for reguleringen av innkvarteringen av arbeiderne. Videre viser dokument 47 at matrasjonene ble bestemt av mat- og landbruksdepartementet.³⁰⁸ Alle disse dokumentene var med på å avgrense Sauckels ansvarsområde, og reduserte i hvor stor grad Sauckel kunne holdes skyldig i de grusomme forholdene påstått av aktoratet.

En del dokumenter var generelle lover og regelverk. Dokument 39 viste reguleringer angående arbeidstid og fritid for krigsfanger i arbeid.³⁰⁹ Dokument 33 viste tyskernes egne føringer for hvilke typer arbeid krigsfanger kan settes i, og sentralt her var at våpenproduksjon ikke var godkjent.³¹⁰ Dokument 50–59 viste reguleringer om lønn.³¹¹ Slike dokumenter var nyttige for Servatius, da Sauckel ble anklaget i tiltalen for å ha drevet slavearbeid. Slaver hadde ingen rettigheter og mottok ingen lønn, og da Servatius kunne vise at de utenlandske arbeiderne både mottok lønn og hadde rettigheter, sto aktoratets påstand svekket.

³⁰⁴ IMT, vol. 15:249

³⁰⁵ IMT, vol. 15:250

³⁰⁶ IMT, vol. 15:256

³⁰⁷ IMT, vol. 15:260

³⁰⁸ IMT, vol. 15:258

³⁰⁹ IMT, vol. 15:257

³¹⁰ IMT, vol. 15:256

³¹¹ IMT, vol. 15:259

4.1.3 Hva ble vektlagt i sluttprosedyren?

Servatius innledet sin sluttprosedyre med å problematisere begrepet slavearbeid slik det var brukt i tiltalen. Artikkel 6 i charteret åpnet for to tolkninger på hva slavearbeid og deportasjon var. For at virksomheten skulle kunne betegnes som en krigsforbrytelse måtte slavearbeid (*slave labor*) finne sted, mens begrepet slaveri (*enslavement*) ble brukt som en forbrytelse mot menneskeheten.³¹² Forskjellen mellom slavearbeid og slaveri måtte, i følge Servatius, være at sistnevnte begrep tar form av en mer umenneskelig og grusom karakter. Servatius' påstand var at *Ausländereinsatz* var legitim etter internasjonal lov, og var derfor per definisjon ikke en forbrytelse mot menneskeheten. Men, programmet kunne bli utført på en slik måte at drap og mishandling fant sted, og slike handlinger utgjorde krigsforbrytelser.³¹³ I stedet for å definere *Ausländereinsatz* som et slavearbeidsprogram, mente Servatius at det var mer fruktbart å bruke definisjonen ”regulert arbeidskraftmobilisering”.³¹⁴

Grunnlaget for å karakterisere *Ausländereinsatz* som en krigsforbrytelse var definisjonene gitt i Haagkonvensjonen om krigføring på land. Konvensjonen hadde ingen reguleringer for deportasjoner og tvangsarbeid, da dette ikke var et tema da konvensjonen ble utformet. Artiklene 51 og 52 berørte ikke temaet direkte, men ga noen grunnleggende føringer: en okkuperende hær kunne kreve alle nødvendige ressurser for å underholde hæren i det okkuperte landet, men den kunne ikke kreve mer enn hva som var nødvendig og kompatibelt med landets ressurser. På grunn av den totale krigens natur var det legitimt å sende arbeidskraften i det okkuperte landet til industrien i det krigførende landet, fordi dette var en del av å underholde hæren. Og av samme grunn ville også forpliktelsene til å arbeide ta betydelige proposisjoner.³¹⁵ Slik argumenterte Servatius for at mobiliseringen av arbeidskraften i de okkuperte landene var innenfor hva Haagkonvensjonen tillater, så lenge de to begrensningene nevnt over ble overholdt. For å underbygge denne tolkningen av Haagkonvensjonen, brukte Servatius et *tu-quoque* argument: nå som Tyskland var okkupert av de allierte, ble internerte tyskere sendt til både Frankrike og spesielt Sovjetunionen for å utføre arbeid.³¹⁶ Med andre ord, hvis de alliertes behandling av post-Nazi-Tyskland var legitim, måtte også Nazi-Tysklands behandling av arbeidskraften i de okkuperte områdene være det samme.

³¹² IMT, vol. 18:466

³¹³ IMT, vol. 18:480

³¹⁴ IMT, vol. 18:469

³¹⁵ IMT, vol. 18:471

³¹⁶ IMT, vol. 18:472

Påstanden om at arbeidskraftmobiliseringen ikke var en krigsforbrytelse hvilte altså på to forutsetninger, som Servatius måtte bevise: at mobiliseringen var nødvendig, og at reservene i de okkuperte landene var betydelige nok til å legitimere en mobilisering der. For å argumentere for at mobiliseringen var nødvendig, viste Servatius til tapene på østfronten vinteren 1941-42 og at Wehrmachts innkalte to millioner arbeidere til krigstjeneste, som medførte at de tyske arbeidskraftreservene ble tomme. Behovet for arbeidskraft økte ytterligere senere i krigen, etter hvert som etterspørselen etter krigsmaterialet økte.³¹⁷ Den andre forutsetningen ble argumentert for ved å vise til at områdene utsatt for krigføring ble preget av arbeidsledighet og sult, særlig i Sovjetunionen hvor den Røde Armé benyttet seg av den brente jords taktikk under sin retrett. Servatius hevdet at Nazi-Tyskland i denne situasjonen var pliktig til å sette arbeidsstyrken her i arbeid.³¹⁸ Videre argumenterte Servatius for at kvotene som ble vedtatt ikke var arbitrære, men utformet på bakgrunn av statistisk data. De som ble pågrepet og sendt til Tyskland utgjorde en liten andel av den totale befolkningen.³¹⁹ Slik argumenterte Servatius for at *Ausländereinsatz* var en nødvendig og legitim politikk i de okkuperte områdene.

Selv om Servatius mente at *Ausländereinsatz* var legitim, innrømte han at den praktiske gjennomføringen av programmet til tider innebar handlinger som falt under kategorien krigsforbrytelser, som for eksempel mishandling og drap. Spørsmålet ble derfor hvem som skulle holdes ansvarlig når slike handlinger finner sted. Servatius argumenterte for at ansvaret måtte ligge hos de som hadde beordret slike handlinger, eller de som hadde gjennomført slike handlinger på egen hånd. Følgelig kunne Sauckel kun dømmes ut i fra de ordre og instruksjoner han selv hadde utsendt.³²⁰ En systematisk gjennomgang av Sauckels direktiver i *Ausländereinsatz* var derfor nødvendig for å avgjøre hva Sauckel var skyldig i. Generelt kunne hans holdninger og intensjoner leses ut fra hans manifest, hvor god og rettferdig behandling var et gjennomgående prinsipp.³²¹ Mange andre aspekter ved *Ausländereinsatz* måtte også drøftes, da aktoratet feilaktig hadde anklaget Sauckel for å ha hatt ansvaret for flere felt enn han faktisk hadde.³²²

³¹⁷ IMT, vol. 18:476

³¹⁸ IMT, vol. 18:475

³¹⁹ IMT, vol. 18:496

³²⁰ IMT, vol. 18:480

³²¹ IMT, vol. 18:502

³²² IMT, vol. 18:484

Konsentrasjonsleirene og bruken av arbeidskraften fra jøder var de første feltene utenfor Sauckels jurisdiksjon som Servatius tok opp. Dette var Himmlers prosjekt, det samme var ”utryddelse gjennom arbeid”. Videre viste Servatius til at det var andre aktører som også rekrutterte arbeidskraft, blant annet Organisasjon Todt, SS med flere. Dette måtte, i følge Servatius, ekskluderes fra tiltalen mot Sauckel, samt ha en formildende virkning på Sauckels straffeutmåling.³²³

Straffeaksjoner mot partisan- og andre motstandsbevegelser var utenfor Sauckels kontroll. Derfor var også deportasjonene nevnt i tiltalen utenfor Sauckels ansvarsområde. Videre hadde ikke Sauckel noe med krigsfanger å gjøre, og dermed hadde han heller ikke noe ansvar for de hundretusenvis av sovjetiske krigsfanger som døde vinteren 1941, som det ble påstått i tiltalen.³²⁴ Dette var uansett før Sauckels utnevning som GBA.

Når det kommer til rekrutteringen hadde aktoratet påstått at Sauckel utførte dette på eget ansvar gjennom sin egen organisasjon. Servatius mente å ha bevist at rekrutteringen ble overlatt til de øverste myndighetene i det okkuperte området.³²⁵ Sauckel kunne derfor ikke stå ansvarlig for rekrutteringsmetodene som ble brukt, men hadde et indirekte ansvar for å ha krevd stadig flere arbeidere.³²⁶ Servatius argumenterte så for at bevisene om rekrutteringsmetoder som var lagt fram av aktoratet ikke beviser en generell trend, men utgjorde mange enkelttilfeller. De grusomme metodene var ikke godkjent fra høyere hold, og ble forsøkt hemmeligholdt av de underliggende etatene som benyttet seg av dem.³²⁷ Servatius konkluderte med at ingen arbeidere ble rekruttert av Sauckel med metoder som enten brøt internasjonal lov eller som var umenneskelige.³²⁸

Servatius gikk så over til hvilken behandling arbeiderne fikk, og hvem som hadde ansvaret for den. Det var ledelsen i fabrikkene som hadde ansvaret for arbeidsforholdene, mens DAF hadde ansvaret for fritiden. Sauckel var ansvarlig for lønn, og han gjorde stadige forbedringer på dette området. Et annet område som Sauckel hadde ansvar for var arbeidstid. Her var Sauckels intensjoner klare og tydelige, og han sørget for at overtid og svært lange arbeidstider ble riktig kompensert.³²⁹ Husly og mat var industriens ansvar. Problemene som oppsto her var en konsekvens av de alliertes blokade og luftangrep. Aktoratet mente her at

³²³ IMT, vol. 18:484-486

³²⁴ IMT, vol. 18:486

³²⁵ IMT, vol. 18:490

³²⁶ IMT, vol. 18:492

³²⁷ IMT, vol. 18:493-494

³²⁸ IMT, vol. 18:498

³²⁹ IMT, vol. 18:489-499

problemene var så vedvarende og opplagte at Sauckel burde ha visst om dem, men Servatius mente å ha bevist at dette ikke var tilfellet, blant annet ved å vise at rapporter om dette ikke ble sendt til Sauckels kontor.³³⁰

Til tross for de mange alvorlige feilene og sviktene aktoratet hadde påpekt, var dette aldri en systematisk politikk ført fra Sauckels side. Sauckels posisjon i naziregimets administrasjon var perifer, og han hadde ikke detaljert oversikt over de faktiske forholdene. Likevel kom noe informasjon fram til Sauckel, og på bakgrunn av dette gjorde han en rekke forbedringer, ofte utenfor sin myndighet.³³¹ Konkrete eksempler her var fjerningen av piggrådgerder rundt arbeidsleirene, økt lønn til østarbeiderne og like matrasjoner for utenlandske arbeidere som de tyske.³³² Vitner har forklart at de utenlandske arbeiderne var villige og arbeidsomme, og da det tredje riket kollapset, skjedde det ikke noe opprør mot de såkalte tyske slaveeierne. Dette var et faktum som, i følge Servatius, talte i Sauckels favør.³³³

Avslutningsvis viste Servatius til at Sauckel var tiltalt på alle de fire punktene, men argumenterte for at Sauckel ikke var en del av Hitlers innerste sirkel og følgelig heller ikke del av konspirasjonen om å føre aggressiv krig. Sauckels holdninger var velkjente, noe som førte til ytterligere utestengelse fra denne gruppen. Servatius argumenterte for at Sauckel ikke evnet å se på sitt arbeid som noe annet enn godt, og uavhengig av om det faktisk var godt eller ondt, var hans intensjoner alltid gode. Derfor ba Servatius om at Sauckel skulle frikjennes.³³⁴

4.1.4 Hvilke deler av tiltalen ble utfordret, og på hvilken måte?

Som det har blitt vist, utfordret Servatius mange deler av tiltalen mot Sauckel. Dette var spesielt tydelig under Sauckels egen vitneforklaring, hvor Servatius ba Sauckel om å forklare konkrete eksempler nevnt av aktoratet. Sauckels forklaringer oppfattes ikke alltid like troverdige, og det kan virke som at denne taktikken ikke alltid førte fram. De mest vellykkede forklaringene var da Sauckel kunne vise til at forholdene oppsto før hans utnevning som GBA. Det er ellers vanskelig å tro at de øvrige bortforklaringene virket i Sauckels favør.

³³⁰ IMT, vol. 18:500-501

³³¹ IMT, vol. 18:502

³³² IMT, vol. 18:489

³³³ IMT, vol. 18:504

³³⁴ IMT, vol. 18:506

4.1.5 Prøvde advokaten å tegne et spesielt bilde av den tiltalte?

Det er opplagt at Servatius forsøkte å tegne et spesielt bilde av Sauckel. For det første forsøkte Servatius å redusere Sauckels betydning som politiker i det tredje riket. Dette gjorde han for å vise at Sauckel ikke var en del av gruppen som konspirerte om å føre aggressiv krig. For det andre forsøkte Servatius å framstille Sauckel som den gode arbeidermann. Her ble Sauckels sosiale bakgrunn viktig, og var med på å gjøre Sauckels påståtte ønske om bedre behandling for arbeiderne mer troverdig. Da Sauckel ble utnevnt som GBA var hans mandat å rekruttere arbeidskraft, men samtidig også øke arbeidskraftproduktiviteten. Dette kunne mest effektivt gjøres gjennom en forbedring av de forholdene østarbeiderne levde under. Denne erkjennelsen av økonomisk riktig utnyttelse av arbeidskraft brukte Servatius for alt det var verdt til å fremstille Sauckel som en mann med gode intensjoner. Sauckels gode intensjoner var så sentral i Servatius argumentasjon at det ble brukt til å grunngi hvorfor Sauckel måtte frikjennes.

4.1.6 Hvordan forholdt man seg til internasjonale avtaler?

Utgangspunktet for å dømme Sauckel for krigsforbrytelser eller forbrytelser mot menneskeheten på grunn av *Ausländereinsatz* ligger i Haag-konvensjonene fra 1899 og 1907, da spesielt Haag-konvensjonen om landkrigens lover og sedvaner (Haag IV). Servatius mente at denne konvensjonen ikke direkte berørte tvangsarbeid og deportasjoner, men at konvensjonen ga noen generelle regler som var nyttige. Et problem med Haag-konvensjonene var, i følge han, at de ble utformet før den totale krigens tid, hvor teknologien var forskjellig fra den brukt under andre verdenskrig. Her kunne Servatius gjøre et poeng av at konvensjonene derfor ikke var gyldige. I stedet argumenterte han i sluttprosedyren for at de var gyldige, men at de måtte tolkes slik at de passet inn i den nye virkeligheten. Med andre ord, Servatius anerkjente de eksisterende internasjonale lovene, og forsøkte å legitimere *Ausländereinsatz* innenfor de rammene de satt. Etter å ha fastslått at programmet var legitimt, mener han at utførelsen av programmet kunne innebære handlinger i strid med Haag IV. Disse handlingene kunne ikke Sauckel stå til ansvar for, da det ikke var han som beordret eller selv gjennomførte slike handlinger.

Servatius hadde også en annen måte å forholde seg til Haag IV på. I og med at de skal regulere krigføringen, var de kun gyldige så lenge to stater står i krig med hverandre. Da Sauckel begynte sitt arbeid som GBA, var det kun Sovjetunionen, USA og Storbritannia som

offisielt var i krig med Tyskland. I de øvrige okkuperte landene var krigstilstanden avsluttet, og dermed var ikke Haag IV gyldig lenger. Videre, argumenterte Servatius, hadde ikke Sovjetunionen ratifisert Haag IV, og dermed kunne heller ikke konvensjonen være gyldig for de sovjetiske borgerne.

4.1.7 Oppsummering av Servatius' forsvarsstrategi

Servatius hadde i utgangspunktet planer for en mer omfattende behandling av Sauckels sak enn det resultatet ble. Ikke bare ønsket tribunalet at Servatius skulle redusere både antallet vitner og skriftlige dokumenter, men mange av vitnene var også redde for å uttale seg i retten i frykt av å bli tiltalt i ettertid.³³⁵ Noen vitner var ikke å oppdrive, og i flere tilfeller var det feil person - men med riktig navn - som møtte opp.³³⁶ Slike problemer er forståelige hvis man husker hvilken kontekst rettssaken ble ført i.

Servatius valgte en offensiv strategi i sitt forsvar av Sauckel, hvor målet var frikjennelse på alle punkter. For å nå dette målet valgte Servatius å konfrontere Sauckel med aktoratets inkriminerende påstander. Hensikten med konfrontasjonene må ha vært å forsøke å svekke troverdigheten til aktoratets beviser. Samtidig forsøkte Servatius å begrense Sauckels rolle i det tredje riket. Sauckels kontor var bare en liten del av arbeidsdepartementet, og han hadde ikke myndighet til å kommandere de øverste myndighetene i okkupasjonsområdene, som sto for den faktiske rekrutteringen. Ingen rapporterte til Sauckel om vedvarende dårlige forhold. Sauckels rolle var som en skrivebordsbyråkrat, som kun kunne utsende instruksjoner og direktiver, men uten noe maktapparat å følge de opp med. Det var, i følge Servatius, fra denne perifere posisjonen Sauckel jobbet for å forbedre de utenlandske arbeidernes situasjon.

Millioner av mennesker måtte rekrutteres, men dette var, i følge Servatius, en nødvendighet. Tvang ble beordret, men ble ikke utført av Sauckel underordnede. Vitner ble innkalt og dokumenter fremlagt for å underbygge denne historien. Hans gode intensjoner ble gang på gang bevist og bekreftet, og det var nettopp på bakgrunn av disse gode intensjonene at Sauckel, i følge Servatius, måtte frikjennes.

³³⁵ IMT, vol. 11:467-468

³³⁶ IMT, vol. 15:2

4.2 Flächsner

Det var på slutten av rettssakens 158. dag, den 19. Juni 1946, at Speer inntok vitneboksen. Speer utgjorde det eneste vitnet Flächsner kalte til hans forsvar, og hans utspørring av Speer var over i løpet av neste dag. Noen uker senere, den 23. Juli 1946, holdt Flächsner en relativt kort sluttprosedyre. Sammen med en rekke dokumenter, utgjorde dette hva Flächsner hadde å si i forsvaret av Speer.

4.2.1 Hvilke vitner ble innkalt, og hva ønsket man å få ut av dem?

Flächsner kalte ingen andre muntlige vitner enn Speer selv. I stedet ønsket han å bruke skriftlige avhør av 22 vitner, og disse avhørene ble brukt som et supplement til hans egen utspørring av Speer. Hvorfor ønsket ikke Flächsner å bruke muntlige vitner? Det kan tenkes at siden Speers sak ble behandlet såpass sent i rettssaken, så hadde Flächsner innsett at det å begrense omfanget og tidsbruken på forsvaret kunne gi et positivt inntrykk hos dommerne, da lange dager i retten gjorde aktørene utslitt.³³⁷ Det kan også være et bevisst valg å redusere forsvarets omfang for å gi et bilde av Speers rolle i det tredje riket som mindre sentral enn den faktisk var, og på denne måten oppnå en form for formildende effekt på straffeutmålingen.

Da Speers sak skulle opp til behandling, hadde ikke Flächsner mottatt alle avhørene. Som vist tidligere, er knapphet på både tid og ressurser vanlige begrensninger i et overgangsoppgjør, og her ser man et eksempel på dette. På grunn av tidsbegrensninger kunne Flächsner derfor kun bruke skriftlige utsagn fra 14 av de 22 vitnene. Vitneutsagnene stadfestet fakta om sentrale temaer i Flächsners forsvarsstrategi, som blant annet forholdet mellom Sauckels og Speers ansvarsområder, Speers opposisjon mot SS sin innblanding i rustningsindustrien, Speers opposisjon mot Hitlers brente jords taktikk og hans arbeid for å avslutte krigen på en minst mulig destruktiv måte.³³⁸ Flächsner henviste til disse avhørene under utspørringen av Speer for å underbygge Speers påstander.³³⁹

For å avklare Speers ansvarsområde og jurisdiksjon ønsket Flächsner at et ekspertpanel skulle oppnevnes av tribunalet for å gjøre rede for de tekniske sidene av Speers departement. Flächsner ønsket dette fordi han mente at aktorats påstander ga et feilaktig

³³⁷ Conot, 1984:346 Görings rettssak tok 2 uker å behandle, og blir beskrevet som en utmattende affære.

³³⁸ Se IMT, vol. 24:248-252 for en oversikt over, og beskrivelse av, dokumentene Flächsner refererer til. Dokumentene SP-36 – SP-49 er avhørene av Flächsners vitner.

³³⁹ Se blant annet IMT, vol. 16:450-452

bilde av Speers aktiviteter i løpet av krigen, og at dette temaet var så komplisert at en kompetent ekspert måtte inn for å oppklare dette feilaktige bildet. Han argumenterte for at Speers departement eksisterte på grunn av krigstilstanden. Etter hvert som krigssituasjonen endret seg, endret også Speers departement ansvarsområde. Han ønsket derfor at ekspertpanelet skulle oppklare de tekniske spørsmålene angående dette.³⁴⁰ Det ble aldri oppnevnt noe ekspertpanel slik Flächsner ønsket da tribunalet følte seg kompetent nok i saken, men det er likevel interessant å merke seg dette ønsket. Speer skrev i sine memoarer at han omringet seg med en rekke tekniske eksperter i sine møter med Hitler, fordi Hitler ble usikker og ydmyk da han ble konfrontert med en ekspert på sitt fagfelt. Dermed ble han lettere å manipulere.³⁴¹ Kanskje håpte Speer og Flächsner at dette også ville være tilfellet med dommerne i tribunalet.

Selv om Flächsner ikke ønsket å kalle noen muntlige vitner, benyttet han seg likevel av muligheten til å kryssforhøre noen av de andre vitnene og tiltalte. Det første vitnet Flächsner kryssforhørte var Erhard Milch, generalfeltmarskalken som hadde ansvaret for utviklingen av Luftwaffe under Tysklands opprustning. I tiltalen ble Speer anklaget for å ha vært ansvarlig for konstruksjonen av underjordiske jagerflyfabrikker, men Milch kunne fortelle at Hitler ga denne ordren til noen andre, da Speer var borte på grunn av sykdom. Dermed kunne ikke Speer holdes ansvarlig for dette prosjektet. Videre fortalte Milch om hvordan Speer arbeidet for å forbedre matsituasjonen til den tyske befolkningen på slutten av krigen.³⁴² Arbeidet med å forbedre matsituasjonen ble videre bekreftet av den tidligere nevnte Joachim Riecke. Han kunne også bekrefte at Speer ikke hadde ansvaret for distribusjonen av mat til arbeiderne i rustningsfabrikkene.³⁴³ Arthur Seyss-Inquart, rikskommissær i det okkuperte Nederland, bekreftet også Speers gode handlinger. Igjen ble det fortalt om hvordan Speer jobbet for å forbedre matsituasjonen til den tyske befolkningen på slutten av krigen, og hvordan han samtidig aktivt motarbeidet Hitlers brente jords taktikk.³⁴⁴ Den tidligere nevnte Max Timm forklarte Flächsner at årsaken til det dårlige forholdet mellom Speer og Sauckel var at Speer mente Sauckel burde være underordnet han selv, mens Sauckel mente å være uavhengig Speer.³⁴⁵

³⁴⁰ IMT, vol. 8:609-610

³⁴¹ Speer, 1970:231

³⁴² IMT, vol. 9:66

³⁴³ IMT, vol. 11:597

³⁴⁴ IMT, vol. 16:23

³⁴⁵ IMT, vol. 15:224

Utspørringen av Speer var sentrert rundt fire tema, hvis mål var å avgrense Speers ansvarsområde, samt å vise hvilke gode gjerninger han gjorde på slutten av krigen. For det første ønsket Flächsner å bevise at Speer ikke hadde ansvaret for rekrutteringen og deporteringen av utenlandsk arbeidskraft. Flächsner hadde ikke som mål å bevise at Speer ikke kunne holdes ansvarlig for utnyttelsen av arbeidskraften, men ønsket å begrense dette ansvaret så mye som mulig. Deretter la Flächsner vekt på at Speer klarte å stoppe deportasjonene av arbeidere fra vesten, gjennom sine blokkerte fabrikker. Det tredje punktet var hvordan Speer arbeidet for å forbedre forholdene til arbeidskraften hentet fra konsentrasjonsleirene. Til slutt fokuserte Flächsner på hvordan Speers rolle i det tredje riket var apolitisk og teknisk. Under denne delen ble også fortellingen om "Speermytologien" introdusert. Disse punktene vil i det følgende drøftes mer i detalj.

Ansaret for *Ausländereinsatz*

Det første punktet i Flächsners forsvarsstrategi var å vise at Speer ikke hadde ansvaret for *Ausländereinsatz*, det vil si mobiliseringen, allokeringen og behandlingen av arbeiderne. Flächsner begynte denne delen med å konfrontere Speer med aktoratets påstand om at Speer delte ansvaret for rekrutteringen av tvangsarbeidere, krigsfanger og arbeidskraften i konsentrasjonsleirene.³⁴⁶ Slik åpnet Flächsner for en mulighet for Speer til å selv legge ansvaret for rekrutteringen over på Sauckel, ved å forklare hvilke områder de ulike etatene hadde ansvar for. Flächsner fulgte så opp med spørsmål som lot Speer utdype sine forklaringer ytterligere.

Aktoratet var ikke bare interessert i hvem som hadde ansvaret for rekrutteringen av arbeidskraften, men også hvordan arbeidskraften ble utnyttet. Genèvekonvensjonen regulerte hva slags arbeid krigsfanger ikke kan gjøre, og det var derfor viktig å avklare hvilken type arbeid krigsfangene utførte for å vurdere arbeidets legitimitet i internasjonal lov. Flächsner ønsket å vite hvordan Speer definerte rustningsproduksjon, og Speer forklarte at når han snakker om denne typen produksjon, så omfatter hans definisjon av ordet mange flere produkter enn det Genèvekonvensjonene gjør. Flächsner underbygget så denne påstanden ved å henvise til skriftlige avhør av tre vitner som kunne bekrefte Speers påstand.³⁴⁷ Speer hevdet så at han ikke hadde noen mulighet til å påvirke hvorvidt hans fabrikker ble forsynt med

³⁴⁶ IMT, vol. 16:438

³⁴⁷ IMT, vol. 16:448-449

utenlandske eller tyske arbeidere.³⁴⁸ Disse opplysningene var viktige for Flächsner. I følge Genèvekonvensjonene var det ikke lov å sysselsette krigsfanger i arbeid knyttet til krigen, som for eksempel våpenproduksjon.³⁴⁹ Speer hevdet, i samsvar med de skriftlige vitneutsagnene, at produksjonen som ble berørt av Genèvekonvensjonene kun utgjorde mellom 20-40% av den totale produksjonen Speer var ansvarlig for.³⁵⁰ Videre har aktoratet påstått at 400.000 krigsfanger jobbet med produksjonen av krigsmateriell, basert på statistikk fra Speers eget departement. Da Flächsner konfronterte Speer med dette, argumenterte Speer for at hans departement ikke førte statistikk over hvor mange som jobbet med produksjonen som var berørt av Genèvekonvensjonene. Aktoratets påstand kunne derfor ikke kan dokumenteres slik de selv hevdet.³⁵¹ Her ble Speer brukt som et sannhetsvitne, og siden argumentet hans var troverdig så ble aktoratets påstand svekket.

Stoppe import av arbeidskraft fra vesten

Det neste temaet handler om deportasjonen av vestlige arbeidere til Tyskland. Aktoratet påstod at Speer var delaktig i deportasjonen, og Flächsner imøtegikk denne påstanden ved å henvise til de såkalte blokkerte fabrikkene - *Sperrbetriebe*.³⁵² Flächsner mente å kunne bevise at Speer, iallfall etter 1943, fulgte en annen linje enn det aktoratet påstår.

Fra og med våren 1943 hadde franskmenn som fikk arbeidsinnkallelse muligheten til å arbeide på en fabrikk som var beskyttet under *Sperrbetriebe*. Konsekvensen av dette var at strømmen av franske arbeidere til Tyskland ble redusert til en brøkdel av hva den tidligere hadde vært.³⁵³ Det er naturlig å tenke seg at dette ville virke formildende på Speers dom. Likevel hadde Flächsner problemer med å overbevise tribunalets president om det samme, som avbrøt Flächsner flere ganger. Årsaken til avbrytelsene var at Presidenten mente at argumentasjonen var kumulativ, altså at Flächsner hadde bevist det samme flere ganger på rad.³⁵⁴ For presidenten var det likegyldig hvor arbeiderne ble tvunget til å jobbe, spørsmålet var hvorvidt de ble tvunget eller ikke. Speers blokkerte fabrikker i Frankrike var et sentralt

³⁴⁸ IMT, vol. 16:450

³⁴⁹ Genèvekonvensjonen fra 1929: artikkel 31

³⁵⁰ IMT, vol. 16:449 Merk at Flächsner bruker tallet 20-30% i sin sluttprosedyre.

³⁵¹ IMT, vol. 16:452

³⁵² IMT, vol. 16:459. Som nevnt i kapittel 2.5, om *Ausländereinstaz*, mente Speer at de franske arbeiderne kunne utnyttes best ved å jobbe på fabrikker i Frankrike, i stedet for å bli sendt til Tyskland. *Speerbetriebe* er det tyske ordet for dette systemet.

³⁵³ IMT, vol. 16:460

³⁵⁴ IMT, vol. 16:463

poeng i Flächsners forsvarsstrategi, og han bruker mye tid på å argumentere for det. Til tross for avbrytelsene lyktes Flächsner med argumentasjonen, da dette punktet var et av to formildende aspekter i Speers straffeutmåling.³⁵⁵

Ønsket om å forbedre forholdene til arbeidere fra konsentrasjonsleirene

Speer ble tiltalt for å ha etterspurt, brukt og å ha ansvar for behandlingen av arbeidere fra konsentrasjonsleirene.³⁵⁶ Blant annet ble det påstått at Speer ikke nølte med å bruke terror og brutalitet for å øke arbeidernes produktivitet. For å imøtegå disse påstandene, konfronterte Flächsner Speer, og supplerte Speers svar ved å henvise til ulike dokumenter. Speer innrømte å ha godkjent bruken av straff mot de som ikke ville jobbe, men poengterte at arbeidernes godvilje var det viktigste for å oppnå tilfredsstillende arbeidsproduktivitet over tid.³⁵⁷ Dette svaret var typisk for måten Speer svarer for seg. Først innrømmer han delvis påstanden, men kommer så med en generell bortforklaring uten konkrete bevis. Bortforklaringene virker ofte troverdige, men var som regel kun Speers egne påstander. Videre dokumenterte Flächsner at Speer jobbet for at arbeiderne fra konsentrasjonsleirene skulle få de samme matrasjonene og de samme arbeidstidene som de tyske arbeiderne.³⁵⁸

Speer ble også anklaget for å ha bidratt til å øke antallet arbeidere fra konsentrasjonsleirene i rustningsindustrien. Flächsner la fram flere dokumenter for å bevise at det var Himmler som sto bak dette forsøket, og lar Speer forklare at dette var et ledd i Himmlers plan om å få større kontroll over rustningsindustrien.³⁵⁹ Da Speer innså dette, forsøkte han å redusere bruken av arbeidskraft fra konsentrasjonsleirene, for å motarbeide Himmlers forsøk på å utvide sin egen makt på bekostning av Speer.

Speers apolitiske rolle

De tre første punktene i Flächsners forsvarsstrategi var relatert til tiltalen mot Speer hvor han ble holdt ansvarlig for bruken og utnyttelsen av tvangsarbeid. Det fjerde punktet gikk på hvorvidt Speer var en del av konspirasjonen om å føre aggressiv krig. Flächsner brukte tre begrunnelser for å argumentere mot at Speer var en del av denne konspirasjonen.

³⁵⁵ IMT, vol. 22:579

³⁵⁶ IMT, vol. 7:89

³⁵⁷ IMT, vol. 16:439

³⁵⁸ IMT, vol. 16:440-441

³⁵⁹ IMT, vol. 16:472-475

Det første argumentet Flächsner brukte var å understreke Speers apolitiske, tekniske og midlertidige rolle som rustningsminister. Ved å lese opp deler av taler Speer har holdt, viste Flächsner hvordan Speers departement var bygd opp av mennesker fra industrien som kun hadde midlertidige verv i Speers departement. Flächsner viste også til at Speer bestemte at hans departement aldri skulle bli en del av den tyske administrasjonen.³⁶⁰ Speers departement var derfor midlertidig. Deretter brukte Flächsner Speers forhold til Hitler for å argumentere for Speers tekniske rolle. I følge Speer selv betraktet alltid Hitler han som en rent teknisk minister, og de diskuterte aldri politikk. Fokuset på Speers tekniske rolle ble også fremhevet i forbindelse med at Speers navn dukket opp på listen over potensielle nye regjeringsmedlemmer hos gruppen bak 20. juli attentatforsøket.³⁶¹ I følge Speer selv måtte navnet hans ha stått på listen på grunn av hans tekniske kunnskaper, og ikke politiske synspunkter.

Flächsners andre argument var hvordan Speer jobbet mot Hitlers brente jords taktikk. Gjennom sin makt som rustningsminister hadde Speer myndighet til å stoppe ødeleggelsen av fabrikker, gruver og annen produksjonskapital, både i Tyskland og i de okkuperte områdene. Konsekvensen av dette var at gjenoppbyggingen av de tidligere okkuperte områdene gikk raskere enn hva tilfellet ellers kunne vært, og det er derfor ikke overraskende at Flächsner gjør et poeng ut av dette i sitt forsvar av Speer.³⁶² Flächsner dokumenterte dette ved å henvise til uttalelser fra Seyss-Inquart og resolusjoner Speer hadde vedtatt.³⁶³

Det siste argumentet Flächsner kom med var at Speer var en av få personer som fortalte Hitler at krigen var tapt. Dette gjorde Flächsner ved å sitere fra flere memorandum som Speer har skrevet til Hitler. Her ble det understreket hvordan tapene av industriområder førte til en så drastisk nedgang i produksjonen at de materielle tapene ved frontlinjen ikke kunne erstattes, og krigen derfor ikke kunne vinnes.³⁶⁴ Det var deretter viktig for Flächsner å få fram at Hitler etter hvert bestemte at slike utsagn var høyforræderi, og ville bli straffet deretter. Speers forsøk på å overbevise Hitler om at krigen var tapt ble derfor gjort med stor

³⁶⁰ IMT, vol. 16:435

³⁶¹ IMT, vol. 16:482

³⁶² IMT, vol. 16:488

³⁶³ For spørsmålene Seyss-Inquart svarer på, se IMT, vol. 16:22. For resolusjonene Flächsner henviser til, se IMT, vol. 16:489.

³⁶⁴ IMT, vol. 16:491

personlig risiko.³⁶⁵ Dette argumentet var en vellykket del av Flächsners forsvarsstrategi, og ble nevnt som det andre formildende aspektet i straffeutmålingen.³⁶⁶

Gjennom å påpeke hvordan Speer jobbet mot Hitlers destruktive politikk på slutten av krigen, viste Flächsner at Speers handlinger var i strid med den adferden en burde forvente av en som visstnok var en del av konspirasjonen om å føre aggressiv krig. Samtidig mente Flächsner at Speer kun hadde en teknisk rolle i det tredje riket, noe som understrekte hans fravær fra konspirasjonsgruppen ytterligere.

4.2.2 Hvilke bevis ble lagt fram, og hva ønsket advokaten å fortelle med dem?

Flächsner ønsket å bruke til sammen 41 dokumenter i sin bevisføring. De åtte første dokumentene handlet om hvordan Speer var imot å sende utenlandske arbeidere inn til Tyskland. Nummer 9 til 13 viser Speers meninger om hvordan arbeidskraften skal behandles. Tre dokumenter viser den håpløse økonomiske situasjonen Tyskland befant seg i fra og med juni 1944. Dokumentene 19-41 viser hvordan Speer arbeidet mot Hitlers brente jords taktikk, ved å unngå ødeleggelsen av veier, broer og lignende. Aktoratet uttrykte ingen protest mot noen av dokumentene.³⁶⁷

Det faktum at halvparten av dokumentene Flächsner ønsket å bruke dokumenterer Speers arbeid for å hindre ødeleggelsen av infrastruktur, forteller oss hvor viktig dette var i Flächsners forsvarsstrategi. Ikke bare hadde disse handlingene en positiv effekt for de allierte og Tyskland etter krigen, men det hjelper til å tegne bildet av Speer som en fornuftig og god person. Med disse handlingene gikk Speer åpent i opposisjon mot Hitler, og Flächsner brukte dette for å distansere Speer både fra Hitler og den fanatiske gruppen rundt Hitler som ønsket videre krigføring.

4.2.3 Hva ble vektlagt i sluttprosedyren?

Flächsner åpnet sin sluttprosedyre med å avvise at Speer kunne straffes for brudd på charterets artikkel 6(a) – forbrytelser mot freden; å planlegge, forberede og initiere en aggressiv krig. Dette begrunnet han med flere argumenter. Blant annet argumenterte han for at alle hendelsene som ble nevnt i artikkel 6(a) allerede hadde funnet sted før tidspunktet Speer ble utnevnt som rustningsminister. Videre viste Flächsner til at det franske aktoratet

³⁶⁵ IMT, vol. 16:492

³⁶⁶ IMT, vol. 22:579

³⁶⁷ IMT, vol. 8:613

hadde avstått fra å tiltale Speer for brudd på denne artikkelen.³⁶⁸ Flächsner ble bedt om å utdype hvordan han tolket Charterets artikkel 6(a), og forklarte sin tolkning med at en aggressiv krig kun kan føres av militærets øverstkommanderende. De øvrige aktørene ble ledet av denne personen, selv om deres deltakelse utgjør betydelige bidrag til krigen. På denne måten la Flächsner ansvaret for krigen på Hitler. Videre henviste Flächsner til en uttalelse fra en av tribunalets dommere, som hadde det synspunktet at ansvaret for å ha iverksatt en aggressiv krig stoppet etter krigens utbrudd. Flächsner delte dette synspunktet.³⁶⁹ Alle disse poengene var med på å underbygge Flächsners argument om at Speer ikke kan dømmes med hjemmel i charterets artikkel 6(a).

Temaet for den andre delen av sluttprosedyren var rekrutteringen, allokeringen og utnyttelsen av utenlandsk arbeidskraft, både den sivile og krigsfangene. I internasjonal lov er det Haag-konvensjonene av 1899 og 1907 om lover og skikker i krigføring på land hvor en okkupants plikter blir stadfestet. I følge artikkel 46 og 52 kan en okkuperende makt kreve at det okkuperte landet skal underholde okkupasjonsmakten, men ikke i større grad enn det som er nødvendig. Flächsner stilte spørsmål om hvorvidt disse to artiklene åpner for en legitim deportasjon av arbeidskraft fra det okkuperte området.³⁷⁰

I Frankrike mente Flächsner at deportasjonen av sivil arbeidskraft var legitim, i den forstand at det skjedde gjennom avtaler forhandlet mellom Vichy-regjeringen og Tyskland. Siden land som ikke deltok i krigen hadde diplomatiske forbindelser med Vichy-regjeringen, måtte regjeringen sees på som den legitime politiske autoriteten i Frankrike. At det ble gitt gjenytelser for arbeidskraften, som for eksempel frigjøringen av krigsfanger, viste at den franske regjeringen hadde en grad av autonomi, og dermed ikke var en marionettregjering under Nazi-Tyskland. I Nederland og Belgia hadde regjeringene forlatt landene, og der var det derfor den tyske okkupasjonsmakten som regjerte. Hva gjelder deportasjonene fra østen, henviste Flächsner til at Sovjetunionen ikke hadde skrevet under Haag-konvensjonene, og at befolkningen der derfor ikke var beskyttet av dem.³⁷¹

For å videre argumentere for at deportasjonene var legitime, viste Flächsner til at på det tidspunktet krigen mellom Tyskland og Sovjetunionen ble erklært, så hadde krigen allerede eskalert til en situasjonen Haag-konvensjonen ikke regulerte, nemlig økonomisk krigføring og kravet om betingelsesløs overgivelse. Nå handlet det ikke bare om å slå

³⁶⁸ IMT, vol. 19:179

³⁶⁹ IMT, vol. 19:210-211

³⁷⁰ IMT, vol. 19:180

³⁷¹ IMT, vol. 19:181-182

motstanderens hærer i regulære slag, som er regulert av Haag-konvensjonen, men om å ødelegge motstanderens produksjonskapasitet, for på den måten å utslutte både nasjonen og dens økonomiske grunnlag. Krigen ble på dette tidspunktet ikke lenger et ordinært militært oppgjør mellom to stater, men en kamp for livet for Nazi-Tyskland sin del. En slik situasjon, mente Flächsner, utgjorde en unntakstilstand som gjør Haag-konvensjonene ugyldige.³⁷² Det var i denne situasjonen Speer ble utnevnt som rustningsminister, og det var denne situasjonen Speer måtte forholde seg til. Selv om det var Tyskland som i utgangspunktet startet krigen, handlet Speer etter en overbevisning om at hans nasjons eksistens stod i fare.³⁷³ For å motarbeide unntakstilstanden måtte rustningsproduksjonen økes, og en nødvendig faktor for det var mer arbeidskraft. På grunn av unntakstilstanden var det derfor også, i Speers subjektive synspunkt, legitimt å deportere arbeidskraft fra de okkuperte områdene.³⁷⁴ Og siden deportasjonene hadde pågått i flere år før Speer ble minister kunne han anta at de som hadde ansvaret for å organisere dette tidligere gjorde det i samsvar med de gjeldende internasjonale lovene.³⁷⁵

Selv om Flächsner mente at deportasjonene var både nødvendige og legitime, var han ikke villig til å la Speer få det hele og fulle ansvaret for dem. Han begynte derfor å undersøke i hvor stor grad Speer kunne holdes ansvarlig. Her nevnte Flächsner en rekke formildende aspekter.³⁷⁶ Et slikt formildende aspekt var for eksempel at Speer klarte å øke produktiviteten hos arbeiderne gjennom organisatoriske grep, og dermed reduserte etterspørselen etter arbeidskraft noe. Det faktum at Speer også hovedsakelig ønsket seg tysk arbeidskraft måtte også være formildende med tanke på tiltalen om deportasjonene, i følge Flächsner.³⁷⁷

Ansvaret for rekrutteringen og deportasjonen av arbeidskraften ble tillagt Sauckel. Forholdet mellom Speer og Sauckel ble drøftet gjennomgående under rettssaken, og Flächsner mente at det var bevist at Sauckel aldri var underordnet Speers kommando.³⁷⁸ En kilde til det dårlige forholdet mellom Speer og Sauckel var Speers blokkerte fabrikker i Frankrike, som nevnt tidligere.³⁷⁹ Etter tapet ved Stalingrad og de stadige tilbaketrekningene på østfronten, ønsket Sauckel å rekruttere mer arbeidskraft i vesten, da området Sauckel

³⁷² IMT, vol. 19:182-183

³⁷³ IMT, vol. 19:184

³⁷⁴ IMT, vol. 19:185

³⁷⁵ IMT, vol. 19:188

³⁷⁶ IMT, vol. 19:185

³⁷⁷ IMT, vol. 19:185

³⁷⁸ IMT, vol. 19:193-197

³⁷⁹ Se kapittel 2.2 om tvangsarbeid

kunne rekruttere fra i øst ble stadig mindre. Da Speer likevel klarte å holde på sine blokkerte fabrikker, førte dette i praksis til at importen av utenlandsk arbeidskraft stoppet helt opp.³⁸⁰ Speer var dessuten heller ikke den eneste som etterspurte arbeidskraft fra Sauckel.³⁸¹ Flächsner konkluderte derfor med at Speer kun kunne holdes ansvarlig for deler av utnyttelsen av den utenlandske sivile arbeidskraften.³⁸²

Det neste punktet Flächsner behandlet var bruken av krigsfanger i rustningsindustrien. Genèvekonvensjonen fra juli 1929 stadfestet hva som er ulovlig bruk av krigsfanger gjennom artikkel 31 og 32.³⁸³ Speer hadde aldri nektet for å ha brukt krigsfanger i industrien under hans kontroll, men i følge Flächsner innebar ikke dette nødvendigvis et brudd på artiklene. Årsaken var at definisjonen av rustningsindustri under Speers departement inkluderte mange områder som Genèvekonvensjonen ikke berører.³⁸⁴ Flächsner gjentok Speers påstand om at kun 20-30%³⁸⁵ av den totale produksjonen Speer hadde ansvar for var berørt av Genèvekonvensjonen, og hevdet videre at aktorats bevisdokumenter ikke støtter deres påstand om at denne arbeidskraften ble brukt ulovlig, som tidligere nevnt.³⁸⁶ Videre hevdet Flächsner at Genèvekonvensjonen ikke kunne betraktes som en universell internasjonal lov da Sovjetunionen ikke hadde skrevet under på avtalen. Dermed kunne heller ikke sovjetiske krigsfanger kreve beskyttelsen artikkel 31 og 32 gir.³⁸⁷

Etter å ha behandlet bruken av krigsfanger, gikk Flächsner over på påstanden om bruken av arbeidskraft fra konsentrasjonsleirene. I følge aktorats var forholdene i konsentrasjonsleirene så dårlige at arbeidskraften derfra var ubrukelig. Siden ingen profitt kunne forventes ved å bruke denne arbeidskraften, måtte målet ha vært å arbeide de innsatte til døde. Flächsner viste her til at de innsatte som ble hentet ut fra konsentrasjonsleirene fikk bedre leveforhold i rustningsindustrien enn de hadde tidligere. Videre, argumenterte Flächsner, var det sant at det ble opprettet nye leire ved fabrikkene, men forholdene i disse

³⁸⁰ IMT, vol. 19:188

³⁸¹ IMT, vol. 19:193

³⁸² IMT, vol. 19:197

³⁸³ Artikkel 31: Labor furnished by prisoners of war shall have no direct relation with war operations. It is especially prohibited to use prisoners for manufacturing and transporting arms or munitions of any kind or for transporting material intended for combatant units. Artikkel 32: It is forbidden to use prisoners of war at unhealthful or dangerous work. Any aggravation of the conditions of labor by disciplinary measures is forbidden.

³⁸⁴ IMT, vol. 19:197

³⁸⁵ Merk at Speer selv sa at andelen var mellom 20-40%, mens Flächsner sier 20-30%.

³⁸⁶ IMT, vol. 19:201

³⁸⁷ IMT, vol. 19:203-204

leirene var utenfor Speers kontroll. Uansett mente Flächsner å ha bevist at andelen av arbeidsstyrken som kom fra konsentrasjonsleirene kun var 0,7%.³⁸⁸

I den siste delen av sluttprosedyren, minner Flächsner tribunalets dommere på alle de gode handlingene Speer utførte på slutten av krigen. Flächsner må ha håpet at dette skulle ha en formildende effekt på Speers straffeutmåling - noe det også hadde. Før han begynte sin gjennomgang, understrekte han at den kommende fortellingen var underbygd av de skriftlige avhørene og andre dokumenter i hans bevismengde.³⁸⁹ Fortellingen begynte i juni 1944, da Speer hadde innsett at krigen ikke kunne vinnes på grunn av den kontinuerlige fallende produksjonen. På bakgrunn av dette begynte Speer nå å prioritere forsyninger av mat og andre nødvendigheter til den tyske befolkningen, på bekostning av rustningsproduksjonen. Samtidig begynte Speer å motarbeide Hitlers brente jords taktikk, hvor alt av reell verdi skulle destrueres under Wehrmachts retrett. Flächsner argumenterte at for Speers handlinger på denne tiden var årsaken til at aktoratet ikke hadde klart å produsere noen bevis på at ødeleggelsen av fabrikker og lignende fant sted under Wehrmachts retrett fra Polen, Balkan, Tsjekkoslovakia, Frankrike, Belgia og Nederland. Hadde det ikke vært for Speer ville eksistensgrunnlaget i disse landene blitt destruert.³⁹⁰ Det var derfor på grunn av Speers innsats at Frankrike, Belgia og Nederland derfor allerede under Nürnbergprosessens tidspunkt hadde oppnådd de samme produksjonsnivåene som i 1938. Fram til mars 1945 var Speers strategi å overbevise Hitler om at de tapte områdene snart ville bli gjenerobret, og at alt av verdi der derfor ikke måtte destrueres. Men etter mars var ikke Hitler lenger åpen for dette argumentet.³⁹¹ Da gikk Speer i direkte og åpen opposisjon mot Hitler, noe Speer selv hevdet innebar en stor personlig risiko.³⁹²

Speers gode handlinger ble brukt som et utgangspunkt i Flächsners avsluttende argument, nemlig Speers apolitiske og teknokratiske rolle, og dermed manglende deltakelse i gruppen som konspirerte om å føre krig. Flächsner henviste ikke bare til at Speer var i opposisjon til Hitler, men også personer som Goebbels, Bormann og Himmler. Goebbels og Bormann, for eksempel, mente at Speer var fiendtlig innstilt mot NSDAP, og at samarbeid med Speer og hans assistenter, som besto av en rekke tekniske eksperter, var umulig på grunn av partipolitiske årsaker. På denne måten distanserte Flächsner Speer fra den mest fanatiske

³⁸⁸ IMT, vol. 19:207

³⁸⁹ IMT, vol. 19:211

³⁹⁰ IMT, vol. 19:212

³⁹¹ IMT, vol. 19:214

³⁹² IMT, vol. 19:211

gruppen rundt Hitler. Samtidig viste Flächsner til at Speer var, som eneste minister fra Hitler-regjeringen, tiltenkt en rolle i den potensielle nye regjeringen etter 20. juli attentatforsøket. Årsaken til dette må, i følge Flächsner, ha vært at Speer ble sett på som en ærlig og apolitiske teknokrat.³⁹³

Under sin oppsummering av saken mot Speer, henviste Flächsner nok en gang til at Speer ble utnevnt som rustningsminister i en tid hvor Tyskland kjempet en kamp for sin egen eksistens, og at Speer dedikerte all sin tid og energi i denne kampen. Til tross for suksessen han oppnådde, mistet han ikke synet på hva som var viktigst; det tyske folk. Da han innså at Hitler ikke lenger kjempet for det tyske folk, steg Speer opp som folkets og nasjonens redning. Flächsners avsluttende kommentar var at Speer måtte forråde Hitler for å være lojal mot sitt eget folk, og at man må respektere tragedien som ligger i denne skjebnen.³⁹⁴

4.2.4 Hvilke deler av tiltalen ble utfordret, og på hvilken måte?

Flächsner gikk systematisk gjennom alle delene av tiltalen. Hovedfokus under utspørringen av Speer og under sluttprosedyren gikk på bruken av arbeidskraften i rustningsindustrien. Flächsner konfronterte Speer flere ganger med bevis aktoratet har lagt fram, og lot dermed Speer komme med sin versjon av forholdene. Flächsner vekslet mellom å avvise aktoratets påstander og å komme med egne motbevis. Speer ble brukt som sannhetsvitne, men flere av argumentene Flächsner kom med var underbygget av skriftlige avhør.

4.2.5 Prøvde advokaten å tegne et spesielt bilde av den tiltalte?

Gjennom rettssaken tegnet Flächsner to bilder av Speer. I det første bildet forsøkte Flächsner å karakterisere Speer som en apolitisk teknokrat, noe som var et nyttig virkemiddel for Flächsner. Aktoratet påstod at de tiltalte, gjennom nazipartiet, planla og gjennomførte en aggressiv krig som ledd i å utsette den okkuperte befolkningen for blant annet tvangsarbeid.³⁹⁵ Teknokraten Speer kunne hevde at bruken av tvangsarbeid var nødvendig av økonomiske hensyn; rustningsindustrien trengte arbeidskraft på samme måte som at den trengte råmaterialer. Her ser man det sentrale poenget ved å framstille Speer som en teknokrat, nemlig begrunnelsen for Speers handlinger. Mens en tekniker er en utøver av et

³⁹³ IMT, vol. 19:216

³⁹⁴ IMT, vol. 19:216

³⁹⁵ IMT, vol. 2:104

teknisk fagområde, det vil si at valgene en tekniker tar er basert i fagets teori, tar en politiker en rekke verdivalg, valg hvis begrunnelse er basert på en persons etiske vurdering av riktig og galt. I denne argumentasjonen ligger det en moralsk ansvarsfraskrivelse; Speer var verken god eller ond, han fylte kun en teknisk funksjon i administrasjonen. Å ta verdivalg, som for eksempel utryddelse gjennom arbeid eller å drive slaveri med en raseideologisk begrunnelse, var ikke en del av hans arbeidsoppgaver. Speers funksjon var å øke rustningsproduksjonen, og valgene han tok var begrunnet i økonomisk teori. Med andre ord var Speer en teknokrat og ikke en politiker, med alt det dette innebærer.

Det andre bildet Flächsner forsøkte å tegne, sto i konflikt med det første. Her var nemlig ikke Speer apolitisk lenger, men en mann som handlet etter en moralsk overbevisning. Den tidligere teknokraten Speer innså at Hitlers brente jords taktikk var umoralsk og destruktiv for det tyske folk. Den moralske Speer innså sin plikt ovenfor det tyske folk, og begynte derfor å motarbeide Hitlers ordre. Gjennom en rekke gode handlinger, som å forhindre ødeleggelsen av fabrikker, broer og matforsyninger, beviste Speer sine gode intensjoner. Speer var ikke lenger den kalde og kalkulerende teknokraten hvis mål var å maksimere produksjonen, men den fornuftige lederen som hadde innsett Hitlers ondskap. Det eneste moralske for Speer å gjøre da, var å gjøre det beste ute av situasjonen; sikre matforsyninger og sørge for at det økonomiske eksistensgrunnlaget fortsatt ville fortsette å eksistere etter Nazi-Tysklands kapitulasjon.

Det begge bildene har til felles at de distanserer Speer fra den fanatiske gruppen rundt Hitler. Formål med dette kan ha vært å gjøre det lettere for de vestlige dommerne å sympatisere med Speer, den begavede teknokraten som plutselig innså at Hitler var ond, hvis handlinger deretter var til fordel ikke bare for det tyske folk, men hele Europa. Hvis dommerne kjøpte dette bilde av Speer, kunne det tenkes at det ville ha en formildende effekt på straffeutmålingen.

4.2.6 Hvordan forholdt man seg til internasjonale avtaler?

Flächsner måtte forholde seg til både Haag-konvensjonene, som regulerer hvilke rettigheter den okkuperte befolkningen har ovenfor okkupasjonsmakten, og Genèvekonvensjonene, som regulerer hvilke rettigheter krigsfanger har ovenfor okkupasjonsmakten. Det første Flächsner gjorde var å påpeke at det ble forhandlet avtaler med de respektive land om hvor mange arbeidere som skulle sendes til Tyskland. Selv om avtalene var gunstige for Tyskland, mente

Flächsner at det lå i sakens natur at slike avtaler ville gjenspeile de rådende maktpolitiske forhold, og at de derfor måtte ansees som gyldige. Videre argumenterte han for at Haag-konvensjonene ikke gjaldt den sovjetiske befolkningen, da Sovjetunionen ikke hadde skrevet under på konvensjonene. Det samme argumentet ble brukt om Genèvekonvensjonen.

Et spørsmål er hvorvidt Haag-konvensjonene skulle betraktes som universelle internasjonale lover, noe Flächsner mente at de burde. Likevel mente at han det finnes unntakstilstander hvor Haag-konvensjonens gyldighet opphører, og nevnte situasjonen under andre verdenskrig som et eksempel. Var Haag-konvensjonene fortsatt universelle lover i en slik situasjon? Flächsner svarte på dette spørsmålet med et *tu quoque* argument; Alle nasjoner som har deltatt i andre verdenskrig har forholdt seg til Haag-konvensjonene på ulik måte. Man kan derfor ikke betrakte konvensjonene som universelle.

4.2.7 Oppsummering av Flächsners forsvarsstrategi

En grunnleggende del av Flächsners forsvarsstrategi var at han ikke hadde som mål å bevise Speers uskyld, men snarere å avgrense hva Speer kan holdes ansvarlig for. For å oppnå dette brukte han mye tid på å la Speer forklare hva hans ansvarsområde var, og da spesielt om hvorvidt Speer hadde ansvaret for noe av det som aktoratet påsto var ulovlig. Flächsners konklusjon her var at Speer kunne holdes ansvarlig for utnyttelsen av deler den utenlandske arbeidskraften som ble tvunget til å jobbe for Tyskland. Deretter gikk Flächsner over på å vise til formildende aspekter. Her ble det lagt vekt på hvordan Speers blokkerte fabrikker i Frankrike *de facto* stoppet deportasjonene fra Frankrike, hvordan Speer uttrykte ønske om bedre behandling av innsatte i konsentrasjonsleirer, da dette ville øke deres produktivitet, og til slutt hvordan Speers rolle var apolitisk og teknokratisk. Det er tydelig at det sistnevnte punktet var spesielt viktig, da Flächsner flere ganger refererte til Speers tekniske arbeid, omtalte Speer som en teknisk minister og ønsket å oppnevne en teknisk ekspertkomité som skulle forklare retten om Speers tekniske arbeid.

4.3 Komparativ analyse

4.3.1 Innledning

Denne delen av oppgaven vil gjennomføre en komparativ analyse av Flächsners og Servatius' forsvarsstrategi. Analysen vil ikke bare se på forskjellene og likhetene i strategiene, men vil også drøfte hvor effektive de ulike valgene var. Dette er mulig å gjøre ved å støtte seg på den

historiske litteraturen. Bradley F Smith har som nevnt i kapittel 1.4 skrevet boken *Reaching Judgement in Nuremberg* (1977), om Nürnbergprosessen sett fra dommerbenken, spesielt gjennom den amerikanske seniordommeren i rettssaken, Francis Biddle. Med utgangspunkt i denne boken er det mulig å gjøre en evaluering av hvorvidt de strategiske valgene Servatius og Flächsner tok hadde en effekt på både dom og straffeutmåling. For å gjøre den kommende analysen lettere, har de viktigste funnene fra kapittel 4.1 og 4.2 blitt oppsummert i tabell 2.

Tabell 2: De viktigste funnene fra kapittel 4.1 og 4.2

	Flächsner	Servatius
Antall ønsket vitner	22 skriftlige	36 muntlige
Antall dokumenter	41	87
Innkalte vitner inkludert klienten	1	5
Kryssforhør av den andres klient	Nei	Ja
Tegner et spesielt bilde av sin klient	Ja	Ja
Bruker klienten som sannhetsvitne	Ja	Ja
Tvangsarbeidsprogrammet som legitim i internasjonal lov	Ja	Ja
Mål om total frikjennelse	Nei	Ja

4.3.2 Hvilke vitner ble innkalt, og hva ønsket man å få ut av dem?

Det første punktet som skal sees nærmere på er antall vitner som ble innkalt. Her var det flere forskjeller mellom Servatius' og Flächsners strategi. For det første ønsket Servatius å plassere en rekke vitner i vitneboksen slik at retten kunne høres deres utsagn. I motsetning til dette ønsket Flächsner å kun referere til skriftlige avhør av hans egne vitner. Også antallet vitner som ønskes var forskjellig. Servatius ønsket i utgangspunktet å kalle 36 vitner, mens Flächsner ønsket 22 skriftlige vitner. I tillegg innkalte begge advokatene sin klient til vitneboksen. Realiteten ble veldig forskjellig fra forsvarsadvokatenes ønsker; Servatius fikk avhøre kun 5 vitner inkludert Sauckel selv, mens Flächsner refererte til kun 14 skriftlige vitneavhør. Knapphet på tid og ressurser er, som nevnt, kjente begrensninger på overgangsoppgjør, og IMT utgjorde ikke noe unntak fra denne regelen. Det har tidligere i oppgaven blitt spekulert i om Flächsner valg om å kun bruke skriftlige avhør var et bevisst valg, da dette sparte retten for tiden det tok å høre vitnene. På denne måten kunne Flächsner få et bedre inntrykk hos dommerne, og slik styrke sin sak.

Et interessant poeng å merke seg er at Servatius benyttet seg av muligheten til å kryssforhøre Speer, mens Flächsner ikke stilte noen spørsmål til Sauckel. Med tanke på hvor

tett sakene deres var knyttet sammen, og hvordan begge forsøkte å legge ansvar over på hverandre, er det merkelig at Flächsner ikke krysstørte Sauckel. Samtlige spørsmål Servatius stilte til Speer handlet om Sauckels arbeid og i hvor stor grad Speer kunne holdes ansvarlig for dette. Da Flächsner ikke benyttet seg av den samme muligheten kan dette være fordi han mente at Servatius tegnet et korrekt bilde av ansvarsforholdene i *Ausländereinsatz*. At Servatius benytter seg av muligheten til krysstørte Speer kan også skyldes at Servatius har en mye mer offensiv og omfattende forsvarsstrategi enn Flächsner, med tanke på antall vitner og dokumenter, samt hans ambisjon om Sauckels frikjennelse.

Temaer for utspørring

Speer og Sauckel hadde ulike roller i det tredje riket, og det var derfor naturlig at temaene Flächsner og Servatius fokuserte utspørringen sin rundt var ulike. Noen likheter var det likevel. For det første ønsket begge advokatene å definere og avgrense de tiltaltes ansvarsområde. For Flächsner var dette viktig da det la ansvaret for rekrutteringen og deportasjonene av den utenlandske arbeidskraften på Sauckel. Servatius brukte derimot dette som et ledd i å vise hvor liten og perifer Sauckels posisjon i det tredje riket egentlig var. Felles for begge var at de ikke ville gi sine klienter ansvaret for behandlingen av den utenlandske arbeidskraften. Både Servatius og Flächsner forsøker i denne forbindelsen å legge ansvar over på den andres klient. Generelt forsøkte Servatius å fremstille Sauckels arbeid som en konsekvens av Speers etterspørsel etter arbeidskraft, mens Flächsner forsøkte å fremstille Sauckel som en autonom aktør, utenfor Speers kontroll.

Bildet av den tiltalte som en god person

Et annet felles tema var hvordan deres klient var en god person som jobbet for å forbedre de utenlandske arbeidernes arbeids- og leveforhold, til tross for at dette var utenfor deres arbeidsoppgaver. Servatius la mer vekt på dette enn hva Flächsner gjorde, og går til og med så langt som å hevde at Sauckel måtte frikjennes på grunn av sine gode intensjoner og handlinger. Flächsner hadde ikke som mål om at Speer skulle frikjennes, men mente at Speers gode handlinger måtte virke formildende på Speers straffeutmåling.

Hva som utgjorde gode handlinger ble ulikt definert av forsvarsadvokatene. Servatius fokuserte mye på hvordan Sauckels intensjoner var gode, men at han ikke hadde myndighet til å sette alle disse intensjonene ut i praksis. Sauckels gode intensjoner var hovedsakelig å forbedre arbeidernes leve- og arbeidsforhold. Speer ønsket også å forbedre disse forholdene,

men ikke på grunn av sine gode intensjoner. Bedre arbeidsforhold var for Speer kun en økonomisk nødvendighet for å sikre tilfredsstillende produktivitet. Speers virkelige gode intensjoner og handlinger fins i hans brudd med Hitler på slutten av krigen, og hans påfølgende arbeid mot Hitlers brente jords taktikk, med ønsket om å bevare den industrielle produksjonskapasiteten etter krigens slutt. Dette satte Speer i en høyere moralsk klasse enn Sauckel: Hvis Flächsner hadde karakterisert Speers ønske om bedre levekår for tvangsarbeiderne som en god handling, ville dette ha blitt likestilt med Sauckels ønske om det samme. Men, ved å si at dette var økonomiske nødvendigheter, og at Speers virkelige gode handlinger var å jobbe mot Hitlers destruktive brente jords taktikk, undergravde Flächsner Servatius' argument. Standarden for hva som var gode handlinger heves på denne måten på bekostning av Sauckel. Speers *konkrete handlinger* mot Hitlers brente jords taktikk var med andre ord i en høyere moralsk klasse enn Sauckels *intensjoner* om å forbedre arbeidernes levekår. Hvorvidt dette var et bevisst valg av Flächsner vet man ikke, men det kan tenkes. Uansett var det et effektiv strategisk valg av Flächsner, da Sauckels gode intensjoner ble avvist som formildende effekt i hans straffeutmåling, mens Speers gode handlinger ble lagt til grunn som et formildende aspekt.³⁹⁶

Metode; konfrontasjon og bortforklaring

Metoden for utspørringen var veldig lik hos begge forsvarsadvokatene. Begge konfronterte sine klienter systematisk med aktoratets bevis og ba klientene sine om å komme med sin egen versjon eller en bortforklaring. Dette lyktes de med i varierende grad, og Speer virket i mye større grad troverdig i sine forklaringer enn det Sauckel gjorde. Årsaken til dette var at Speer ikke direkte avviste aktoratets beviser og påstander, men brukte mange tekniske detaljer for å forklare sin versjon. På denne måten virket det som at Speer hadde en veldig god kontroll over sitt fagfelt, og han virket dermed også som et mer troverdig sannhetsvitne. Et godt eksempel på dette er Speers forklaring på et av aktoratets bevis, som skulle vise Speers bruk av ikke-sovjetiske krigsfanger i rustningsindustrien, hvis produksjon sto i strid med Genèvekonvensjonen. Som nevnt tidligere, stammet beviset fra Speers eget departement, og han påpekte at dokumentet ikke kunne bevise at krigsfangene ble brukt i produksjon i strid med Genèvekonvensjonen, siden hans departement ikke førte statistikk over dette. Speers

³⁹⁶ IMT, vol. 22:567. Retten registrer at Sauckel hevder å ha hatt gode intensjoner, men påpeker at han hadde det overordnede ansvaret og mer makt enn han hevdet under rettssaken. Angående formildende aspekter i Speers dom, se IMT, vol. 22:579

argument viste så store svakheter i aktoratets bevis at retten måtte ta hensyn til det, og til slutt frikjenne Speer i påstanden om misbruk av krigsfanger.³⁹⁷ Sauckel derimot ga det motsatte inntrykket. Flere av hans bortforklaringer grenset, som tidligere nevnt, til det komiske og det var derfor vanskelig å ta dem til etterretning.³⁹⁸

Speers troverdighet ble styrket ytterligere under utspørringen av ham, da den til tider gir et inntrykk av at ham i mye større grad har eierskap til Flächsners forsvarsstrategi enn hva Sauckel har til Servatius'. Under behandlingen av spørsmålet om arbeidskraft brukt i produksjonen av produkter berørt av Genèvekonvensjonen, forklarte Speer at han hadde utformet spørsmål som var en del av de skriftlige avhørene som han sendte til sine vitner.³⁹⁹ Det er interessant å merke seg eierskapsfølelsen Speer uttrykte her. Spørsmålene var hans, vitnene var hans og det var han selv som hadde sendt spørsmålene til vitnene. Sauckel uttrykte aldri en slik eierskapsfølelse over forsvarsstrategien som var valgt. Inntrykket av Speers kontroll forsterkes ytterligere da Speer ved en senere anledning vurderte hvorvidt det var nødvendig å lese opp sitater fra dokumentasjonen brukt i forsvaret.⁴⁰⁰ Utspørringen av Sauckel inneholder ingen slike vurderinger av Sauckel selv, og gir et inntrykk av at det var Servatius hadde kontrollen.

4.3.3 Hvilke bevis ble lagt fram, og hva ønsket advokaten å fortelle med dem?

Det var stor forskjell i størrelsen på dokumentmappene til Flächsner og Servatius, altså antall dokumenter forsvarsadvokatene ønsket å bruke i sitt forsvar av klientene. Igjen var det Flächsner som hadde den minst omfattende dokumentmappen med 41 dokumenter, mens Servatius hadde 87 - over dobbelt så mange. Først og fremst speiler dette størrelsesforholdet mellom omfanget av Servatius' og Flächsners forsvarsstrategier. En annen grunn kan være slik Servatius selv forklarte, at det etter Leys selvmord ble opp til han selv å dokumentere hvilke arbeidsoppgaver Leys DAF hadde.⁴⁰¹

Dokumentmappenes sammensetning er også interessant å se nærmere på. Halvparten av Flächsners dokumenter handlet om hvordan Speer motarbeidet Hitlers brente jords taktikk, altså Speers gode handlinger. Dette kan virke overraskende, da det ikke speiler tiden

³⁹⁷ For nærmere forklaring, se Smith, 1977:219-220

³⁹⁸ Se for eksempel IMT, vol. 15:3-4 for Sauckels forklaring på hans bruk av "shanghaiing", som tidligere diskutert.

³⁹⁹ IMT, vol. 16:449: Speer sier "In the interrogatories which I sent to my witnesses ..."

⁴⁰⁰ IMT, vol. 16:468 og 489.

⁴⁰¹ IMT, vol. 8:586

Flächsner brukte under utspørringen av Speer på temaet. Hovedtyngden i utspørringen handlet om Speers utnyttelse av arbeidskraften av sivile utlendinger og krigsfanger. En skulle tro at Flächsner ønsket å underbygge denne delen i større grad med dokumenter, men han har i stedet basert seg på å bruke Speer som sannhetsvitne og dermed lagt vekt på at hans egne forklaringer var troverdige. Med tanke på Speers høye troverdighet som sannhetsvitne over sitt eget fagfelt var dette en god vurdering av Flächsner. Dokumentmappen inneholdt derfor få tekniske dokumenter, og besto stort sett av utdrag fra taler, transkripsjoner fra møter og lignende. Det må ha vært en vanskelig oppgave for toppnazistenes advokater å bevise at deres klienter til tross alt også var gode personer, og Speer utgjorde ikke noe unntak her. Dette kan forklare hvorfor Flächsners dokumentmappe hovedsakelig inneholdte dokumenter om Speers gode handlinger.

Servatius' dokumentmappe inneholdt forholdsmessig ikke like mange dokumenter om Sauckels gode intensjoner, men dette kan forklares med at Sauckels intensjoner ble publisert i et manifest som sirkulerte rundt hos Sauckels medarbeidere, og utgjør derfor kun ett dokument i seg selv. Et annet poeng er at Flächsner dokumenterte Speers gode handlinger, mens Servatius stort sett måtte henvise til Sauckels gode intensjoner, noe som er lettere å bevise enn en handling. Hovedtyngden av Servatius' dokumentmappe behandlet spørsmålet om i hvor stor grad Sauckel hadde ansvar for de ulike områdene av *Ausländereinsatz*. Dette brukte Servatius for å vise Sauckels perifere posisjon i det tredje riket, og antall dokumenter i mappen brukt på dette punktet viser hvor sentralt dette argumentet var. Blant annet inneholdt dokumentmappen en rekke lover og regelverk, hvis funksjon var å vise hvordan *Ausländereinsatz* avvike fra slavearbeid, for eksempel ved å vise lønns- og arbeidstidsreguleringer.

4.3.4 Hva ble vektlagt i sluttprosedyren?

Sluttprosedyrene fungerte som en oppsummering av de viktigste argumentene mot de ulike delene av tiltalen. Både Flächsner og Servatius brukte forholdsvis liten tid på tiltalens to første deler, som handlet om konspirasjonen om å føre aggressiv krig. Siden både Speer og Sauckel ble sentrale maktpolitiske aktører i det tredje riket først i 1942 er dette naturlig. Argumentasjonen var likevel noe ulik, og er derfor interessant å se nærmere på. Flächsner mente at ansvaret for å iverksette en aggressiv krig lå hos nasjonens øverstkommanderende, med andre ord Hitler, og at dette ansvaret stoppet da krigens utbrudd var et faktum. Siden

Speer både var underordnet Hitler, og heller ikke var en del av administrasjonen før 1942, kunne han ikke dømmes med hjemmel i tiltalens to første punkter. Servatius argumenterte derimot med at Sauckel aldri var en del av den øverste politiske eliten i det tredje riket, og at hans posisjon som *Gauleiter* ekskluderte han fra gruppen som konspirerte om å føre en aggressiv krig. Begge advokatenes argumenter var holdbare, og verken Speer eller Sauckel ble dømt på disse punktene.

Hovedfokuset i begge sluttprosedyrene lå på *Ausländereinsatz*. Her har argumentasjonen flere likhetstrekk. For det første argumenterte begge forsvarsadvokatene for at tvangsarbeidsprogrammet var en legitim og nødvendig del av krigføringen. Argumentasjonen her var ulik, og vil bli drøftet mer i detalj senere i delkapittelet som går på hvordan advokatene forholder seg til internasjonal lov. Det er likevel interessant å merke seg at begge advokatene åpnet for at deres tolkninger av internasjonal lov ikke var holdbare, og skulle dette være tilfellet måtte deres klienter likevel oppfattes slik at de selv mente disse tolkningene var korrekte. Med andre ord så hadde verken Speer eller Sauckel bevisst brutt internasjonal lov, noe som måtte virke formildende i straffeutmålingen. Flächsner argumenterte for at Speer tok over et eksisterende program, og Speer derfor kunne anta at hans forgjenger hadde organisert rustningsindustrien på en slik måte at bruken av den utenlandske arbeidskraften var overens med internasjonal lov. Det samme argumenterte Servatius for på Sauckels vegne; rekrutteringen av utenlandsk arbeidskraft hadde pågått lenge før ansvaret for det ble sentralisert under Sauckel, og han måtte derfor kunne anta at hans forgjengere hadde drevet i samsvar med internasjonal lov. Både Sauckel og Speer handlet derfor i god tro om at de ikke gjorde noe ulovlig. Interessant nok ble dette argumentet brukt til fordel for Speer i den senere diskusjonen mellom dommerne angående hans straffeutmåling, men i følge Smith (1977) ble ikke dette nevnt for Sauckels del.⁴⁰²

Et annet fellestrekk var hvordan begge forsøkte å redusere deres klienters ansvarsområde for tvangsarbeidsprogrammet. For Flächsner var dette en relativt enkel øvelse, da han kunne vise til hvordan Speer etterspurte og deretter mottok arbeidskraft. Speer kunne derfor kun holdes ansvarlig for utnyttelsen av arbeidskraften. Hvordan arbeidskraften ble rekruttert var med andre ord ikke Speers anliggende. For Servatius ble det noe vanskeligere, da Sauckel faktisk var ansvarlig for rekrutteringen. Servatius' strategi her var å gi et redusert bilde av Sauckels posisjon i det tredje riket. Ved å plassere Sauckel i den administrative

⁴⁰² Den britiske hoveddommeren, Lord Justice Geoffrey Lawrence, brukte dette som et argument til fordel for Speer, se Smith, 1977:222

periferien, og undergrave hans muligheter til å utøve makt, var det mulig for Servatius å legge skylden for de grusomme handlingene over på andre aktører. Blant annet fikk den øverste myndigheten i okkupasjonsområdene ansvaret for å gjennomføre rekrutteringen, og Sauckel kunne derfor ikke påvirke hvilke metoder som ble brukt. DAF og de ulike fabrikkene hadde ansvaret for arbeidernes arbeidsforhold og levekår, og Sauckel ønsket å forbedre disse, men hadde ikke tilstrekkelig autoritet. Rapporter om dårlige forhold ble ikke sendt til Sauckel, fordi de som hadde ansvaret ønsket å holde disse forholdene hemmelig. Slik ble Sauckels rolle redusert til en skrivebordsbyråkrat, og Servatius mente dette måtte virke formildende.

Et sentralt fellestrekk var fokuset på Sauckel og Speers gode handlinger og intensjoner. For Servatius var dette punktet veldig viktig, og han avsluttet sin sluttprosedyre med å argumentere for at Sauckels gode intensjoner var årsaken til at Sauckel måtte frikjennes på alle punktene i tiltalen. Dette var den røde tråden i Servatius' forsvarsstrategi. De områdene hvor Sauckel kunne holdes ansvarlig, og hvor grusomme handlinger hadde funnet sted, måtte Sauckels gode intensjoner være bevis for at Sauckel ikke var skyldig. Han ønsket rett og slett ikke at de handlingene aktoratet beviste skulle finne sted. Dette sto i kontrast til Flächsners argumentasjon, som kun hadde som mål å virke formildende på straffeutmålingen. Til tross for dette brukte Flächsner mye mer tid på å vise til Speers gode handlinger enn det Servatius gjorde. Årsaken til dette kan være at mens Servatius stort sett kun har Sauckels intensjoner å vise til med unntak av tvangsarbeidernes lønnsforhold, kunne Flächsner vise til konkrete handlinger som hadde store konsekvenser for etterkrigstiden, spesielt for de vesteuropeiske landene. Flächsner hevdet blant annet at den raske økonomiske gjenoppbyggingen var takket være Speers handlinger på slutten av krigen.

Å fremheve de positive konsekvensene for de vesteuropeiske landene var et ledd i en større del i forsvaret av Speer. Sammen med de blokkerte fabrikkene i Frankrike⁴⁰³, forsøkte Flächsner å vise hvordan Speers handlinger skånte vesten for den mest destruktive politikken Hitler førte på slutten av krigen. Færre vestlige arbeidere ble deportert til Tyskland som følge av dette, og mindre fysisk skade på bygninger og infrastruktur fant sted. Målet med dette kan ha vært å vise at Speer var sympatisk ovenfor den angloamerikanske siden den gryende kalde krigen, og på denne måten vinne sympati hos de vestlige dommerne, som utgjorde tre av fire dommer totalt. Inntrykket av at Speer appellerte til de vestlige dommerne forsterkes ytterligere med det faktum at han - før rettssaken begynte - sendte et brev til Jackson hvor han påpekte hvor villig han hadde vært til å gi de amerikanske og britiske etterretningsoffiserene

⁴⁰³ Speers blokkerte fabrikker har blitt nærmere forklart i kapittel 2's del om *Ausländereinstaz*

informasjon om effekten av de alliertes strategiske bombing, og at han hadde diskutert hvordan denne bombingene kunne gjøres mer effektivt i krigen mot Japan. Videre påpekte han hvordan denne informasjonen ikke måtte havne i hendene til Sovjetunionen. Selv om Speer hevdet at han gjorde dette ut av egen overbevisning, og ikke for å vinne personlige fordeler i framtiden, var det tydelig at han i løpet av rettssaken ønsket å fremstille seg selv som en angrende teknokrat som tok avstand fra Nazi-Tyskland og som valgte den angloamerikanske siden.⁴⁰⁴

4.3.5 Hvilke deler av tiltalen ble utfordret, og på hvilken måte?

Flächsner og Servatius gikk fram på samme måte da de utfordret tiltalen. Begge to gikk systematisk gjennom bevisene og påstandene aktoratet hadde fremmet, og vekslet mellom å komme med motbevis, og å la sine klienter fungere som et sannhetsvitne ved å bortforklare eller å rette opp i aktoratets påstander. Fordelen med denne måten å forholde seg til tiltalen på var at både Speer og Sauckel fikk anledning til å komme med sine egne versjoner av hendelsene. I og med at påstandene omhandlet deres eget liv, burde de være i en god posisjon til å forklare hvorvidt påstandene stemte eller ikke.

Ulempen med denne måten å forholde seg til påstandene på ble tydelig under selve utspørringen. De tiltaltes bortforklaringer måtte være troverdige hvis forklaringene skulle svekke aktoratets påstander. Her var det stor forskjell på Sauckel og Speer. Flere historikere har kommentert måten Speer svarte for seg under rettssaken, og det er opplagt at kombinasjonen av tilståelser, løgn og bortforklaringer har vært fordelaktig for han.⁴⁰⁵ Å bruke Speer som sannhetsvitne var med andre ord en vellykket del av Flächsners forsvarsstrategi. Det samme kan ikke sies for Servatius sin del. Som det skal komme tilbake til nedenfor, brukte Servatius mye tid på å tegne et bilde av Sauckel som en arbeidermann. Det beste beviset for dette bildet var likevel ikke Servatius' argumenter, men Sauckels egen adferd i vitneboksen. Servatius måtte flere ganger avbryte Sauckel for å be han formulere setningene sine bedre, og en av de øvrige tyske forsvarsadvokatene noterte hvor flau han og hans

⁴⁰⁴ Smith, 1977:221-222 Lesere som er interessert i den kalde krigen henvises til Leffler & Westad, 2010

⁴⁰⁵ Se blant annet Tooze, 2007:552, Conot, 1984:440 og spesielt Smith, 1977:219, som stadfester at Speers evner til å svare for seg ga dommerne et sympatisk bilde av Speer som igjen reddet han fra å bli hengt.

kollegaer var over Sauckels dårlige tysk og lavklassebakgrunn.⁴⁰⁶ Dette kan også forklare forskjellen mellom Flächsners og Servatius' bruk av muntlige vitner i rettssaken; Flächsner hadde ikke behov for andre muntlig vitner enn den veltalende Speer, mens Servatius kanskje følte at han trengte noen alternativer til Sauckel.

4.3.6 Prøvde advokaten å tegne et spesielt bilde av den tiltalte?

Både Servatius og Flächsner la mye innsats i å tegne bilder av sine klienter. Felles for begge var forsøket på å sette sin klient i et bedre lys ved å distansere sin klient fra den mest fanatiske gruppen som utgjorde Hitlers innerste sirkel. Dette var nyttig, ikke bare som argument mot deltagelsen i konspirasjonen om å føre aggressiv krig, men også som et forsøk på å høste sympati hos dommerne. Foruten dette var det to ulike bilder som ble tegnet.

Flächsner forsøkte å karakterisere Speer som en apolitiske teknokrat, som under krigen ble forfremmet til rustningsminister. Dette var en teknisk ministerpost, hvor Speer handlet rasjonelt etter økonomiske standarder, med stor suksess. På denne måten ble Speers stadig økende etterspørsel etter tvangsarbeid begrunnet som en økonomisk nødvendighet, og ikke i et raseideologisk ønske om å gjøre de utenlandske *Untermensch* til slaver for det tyske folk. På slutten av krigen løsrev Speer seg fra Hitler, som han da mente ikke lenger ønsket det beste for det tyske folket. Speer tok så rollen som fornuftens mann, som tok et aktivt standpunkt mot Hitlers meningsløse og destruktive politikk. Dette var opphavet til den såkalte Speer-myten.

For Servatius var det viktig at Sauckel ble fremstilt og oppfattet som en godhjertet arbeidermann. Som tidligere nevnt, kom Sauckel fra en arbeiderfamilie og hadde selv jobbet som seiler fram til første verdenskrig. Under krigen satt han i en interneringsleir i Frankrike i fem år. Disse erfaringene spilte Servatius på. Ved å vise til Sauckels arbeiderklassebakgrunn styrkes troverdigheten til påstandene om at Sauckel kun hadde gode intensjoner i sitt arbeid med å rekruttere utenlandsk arbeidskraft. Hvordan kunne Sauckel drive slaveri når han selv visste fra førstehånds erfaring hvordan livet som en arbeidermann var? Hvorfor skulle Sauckel ønske å plassere mennesker i konsentrasjonsleirer for å arbeide i rustningsindustrien, når han selv hadde vært internert i en slik leir i fem år? Det er ingen tvil om at Sauckel ble

⁴⁰⁶ Smith, 1977:208

oppfattet som en mann fra de lavere sjikt under rettssaken, og Servatius' forsøk på å tegne dette bildet kan derfor sies å være vellykket.⁴⁰⁷

4.3.7 Hvordan forholdt man seg til internasjonale avtaler?

Både Flächsner og Servatius argumenterte for at *Ausländereinsatz* var legitim med tanke på internasjonal lov, men på ulike måter. Flächsner mente at de alliertes krav om betingelsesløs overgivelse satte Nazi-Tyskland i en unntakstilstand med tanke på de eksisterende internasjonale avtalene. Haag-konvensjonene regulerer lover og skikker i regulær krigføring, det vil si når to eller flere stater bruker militærmakt for å avgjøre en uenighet, som for eksempel kontroll over et territorium. Haag-konvensjonens føringer skulle sees på som universelle i følge Flächsner, det vil si at de er gyldige for alle parter i slike militære konflikter. Men, da de alliertes ultimatum – betingelsesløs overgivelse – ble kjent, utgjorde dette en unntakstilstand fra Haag-konvensjonene, fordi krigens mål ikke lenger var å avgjøre en uenighet, men ble for Nazi-Tyskland en kamp på død og liv. Krigen tok nå form som en total krig - en økonomisk krig. For at Tyskland skulle kunne føre en slik type krigføring var arbeidskraft strengt nødvendig. Spørsmålet Flächsner så stilte seg var hvorvidt Haag-konvensjonene fortsatt skulle betraktes som universelle lover i denne nye situasjonen. Regulerer Haag-konvensjonen endelig og definitivt en okkupasjonsmakts autoritet? Flächsner mente at svaret på dette spørsmålet ikke kunne være bekreftende, da alle nasjonene som deltok i andre verdenskrig hadde ulik praksis. Med andre ord mente Flächsner at den totale krigen, med sin økonomisk krigføring i den forstand at krigen hovedsakelig ble vunnet gjennom produksjonskapasitet og ikke strategiske slag, gjorde Haag-konvensjonene ugyldig. *Ausländereinsatz* var derfor et legitimt virkemiddel i krigen.

Servatius argumenterte for det samme, men på en annen måte. I følge Servatius ga Haag-konvensjonene ingen direkte føringer for deportasjoner og tvangsarbeid, fordi dette ikke var et tema da konvensjonen ble utformet. Likevel finner man noen føringer i artikkel 51 og 52, nemlig at en okkuperende makt kan kreve alle nødvendige ressurser for å underholde okkupasjonshæren, men ikke mer enn hva som er nødvendig eller hva som er kompatibelt med det okkuperte landets ressurser. Servatius henviste deretter, slik Flächsner, gjorde, til konseptet total krig, og argumenterte for at denne situasjonen legitimerte mobiliseringen av arbeidskraften i de okkuperte landene. Så lenge *Ausländereinsatz* var innenfor de

⁴⁰⁷ Smith, 1977:207-208

begrensningene artikkel 51 og 52 legger, mente Servatius at tvangsarbeidsprogrammet var legitimt i internasjonal lov. Servatius mente at han, i løpet av rettssaken, hadde bevist at tvangsarbeidsprogrammet ikke overskred begrensningene i art. 51 og 52.

Et fellestrekk i Flächsners og Servatius' argumentasjon var at de begge påpekte det faktum at Sovjetunionen ikke hadde signert verken Genèvekonvensjonene fra 1929 eller de tidligere Haag-konvensjonene. Dette hadde blant annet som konsekvens at de sovjetiske krigsfangene kunne behandles på en annen måte enn de vestlige krigsfangene, som var beskyttet av Genèvekonvensjonen. Retten innrømte at dette faktumet åpnet for en større grad av utnyttelse av sovjetiske krigsfanger. Det gjorde likevel ikke utsultingen av krigsfangene lovlig.⁴⁰⁸

4.3.8 Oppsummering

Selv om sakene mot Speer og Sauckel var ulike, valgte Flächsner og Servatius forsvarsstrategier med flere likhetstrekk. For det første var begge advokatene opptatt av å avklare omfanget av hva deres klienter kunne holdes ansvarlig for. For Flächsners del innebar dette at Speer kunne holdes ansvarlig for deler av utnyttelsen av arbeidskraften som Sauckel rekrutterte. Speer hadde ingen ambisjoner om å nekte for å ha et ansvar for tvangsarbeidsprogrammet, men Flächsner gikk likevel langt i å forsøke å bevise Speers delvise uskyld. Servatius hadde derimot ambisjoner om Sauckels totale frikjennelse, og som konsekvens av dette var han interessert i å avlede så mye som mulig av ansvaret som ble tillagt Sauckel. At Flächsner kun ønsket å vise til formildende aspekter til Speers straffeutmåling, mens Servatius ønsket full frikjennelse, var den største forskjellen mellom de to forsvarsstrategiene.

Det andre store likhetstrekket var at begge var opptatt av å tegne et fordelaktig bilde av sine klienter. I følge Servatius var Sauckel arbeidermannen med utelukkende gode intensjoner. Sauckels bakgrunn og tidligere arbeidserfaringer, samt hans publiserte manifest, underbygget dette bildet. For Flächsner tok fortellingen en annen form, gjennom den såkalte Speer-myten. Speer innså mot slutten av krigen to sentrale ting: For det første kunne ikke krigen vinnes og for det andre hadde Hitler likestilt sin skjebne med Tysklands skjebne. Konsekvensen av Speers nye innsikt var at han begynte å jobbe mot Hitlers brente jords taktikk, og dermed reddet Europa fra mye meningsløs ødeleggelse.

⁴⁰⁸ Smith, 1977:219

Et av Smiths (1977) argumenter er at det kanskje ikke var forsvarsadvokatenes juridiske argument som var mest utslagsgivende i Speer og Sauckels straffeutmåling. Snarere kan det virke som at dommernes nasjonale bakgrunn og personlige inntrykk av den tiltalte hadde større betydning.⁴⁰⁹ At dommerne var partiske er i følge Smith (1977) tydelig i Sauckels sak. For det første hadde han tvunget befolkningen både i østen og vesten til å arbeide. Med andre ord kom både den sovjetiske og de vestlige dommerne kom fra land hvis befolkning hadde vært utsatt for tvangsarbeidsprogrammet. For det andre sto Sauckels personlighet og arbeiderklassebakgrunn i veien for å vinne noen form for sympati hos tribunalets dommere. Saken ble derfor raskt avgjort, og dommerne dømte Sauckel skyldig i punkt 3 og 4. Straffeutmålingen ble dødsstraff, uten noen videre diskusjon.⁴¹⁰

Det motsatte skjedde i Speers sak. Smith (1977) kategoriserer saken som en av de vanskeligere sakene dommerne måtte avgjøre. Diskusjonen om skyldspørsmålet tok ikke lang tid, og dommerne ble raskt enige om at Speer var skyldig i tiltalens punkt 3 og 4. Under diskusjonen om straffeutmåling var det derimot større uenighet. John Parker, den amerikanske varadommeren, poengterte at Speer var en respektabel person, og at dette måtte føre til en begrenset straff. Den franske og den britiske seniordommeren ønsket begge å gi Speer 15 års fengsel. Biddle, den amerikanske seniordommeren, ville derimot å gi Speer dødsstraff, et ønske som ble støttet av den sovjetiske dommeren. Dommerne sto derfor splittet i saken, og bestemte seg for å gjenoppta diskusjonen neste dag. I løpet av natten endret Biddle mening, og gikk neste morgen inn for et kompromiss; Speer ble funnet skyldig i tiltalens punkt 3 og 4, og ble dømt til 20 års fengsel.⁴¹¹

Spilte det i denne situasjonen noen rolle hvilken forsvarsstrategi advokatene valgte? På mange måter er svaret ja. Som det har blitt vist var det forsvarsadvokatene som fasiliterte inntrykket dommerne fikk av sine klienter. Ved å vektlegge Speer som et sannhetsvitne utnyttet Flächsner Speers retoriske evner og teknisk innsikt, og Speer framsto som et troverdig vitne som følge av det. Speer fikk selv muligheten til å vise frem sin personlighet, samtidig som Flächsner viste til Speers gode handlinger. Selv om Servatius forsøkte på det samme, var ikke Sauckel i stand til å gi det samme positive inntrykket av seg selv som Speer klarte. Dommerne godtok bildet av Sauckel som en arbeidermann, men effekten av dette var trolig motsatt av det Servatius hadde håpet på. I stedet for å underbygge Sauckels troverdighet

⁴⁰⁹ Smith, 1977:305

⁴¹⁰ Smith, 1977:207-209

⁴¹¹ Smith, 1977:222-223

som arbeidernes velmenende venn, bidro Servatius' framstilling av Sauckel til å eliminere all form for sympati hos dommerne. Og kanskje var det nettopp her forsvarsstrategiene Flächsner og Servatius valgte hadde størst betydning; som en katalysator for dommernes inntrykk av de tiltalte.

5. Konklusjon

Avslutningsvis skal oppgavens funn settes i et større perspektiv. Gjennom å ha sett nærmere på hvilken rolle forsvarsadvokatene har hatt, har ulike strategiske valg og hvilken effekten valgene hadde på de tiltaltes dom og straffeutmåling blitt identifisert. Blant annet har det blitt vist hvordan forsvarsstrategiene hovedsakelig bar preg av likheter. Det som kanskje hadde størst effekt på straffeutmålingen var hvordan strategiene fasiliterte et bestemt bilde av de tiltalte, som igjen påvirket dommernes innstilling ovenfor dem. Hvordan stiller funnene seg i forhold til den historiske litteraturen?

Som tidligere vist, argumenterte Flächsner med at Tyskland befant seg i en unntakstilstand (*state of emergency*) for å legitimere forbrytelser under IMT. Det samme argumentet ble senere brukt av Servatius da han forsvarte Hitlers livlege Karl Brandt under den såkalte legeprosessen i NMT.⁴¹² Kanskje var det fra Flächsner Servatius' hentet inspirasjon for dette argumentet? I så fall vil dette underbygge påstanden om at IMT og NMT fungerte som et treningsfelt for tyske advokater hvis karriere fortsatte som forsvarsadvokat i de mange påfølgende tyske nazi-rettssakene.⁴¹³ Videre er det enda et likhetstrekk mellom Servatius' forsvarsstrategi for Sauckel, og den han brukte for Brandt. Det har tidligere i oppgaven blitt nevnt hvordan Servatius forsøkte å stikke hull i Dr. Jägers vitneforklaring.⁴¹⁴ Servatius forsøkte på det samme under legeprosessen.⁴¹⁵ Her er det en kontinuitet mellom forsvarsstrategien Servatius benyttet i IMT og den han senere brukte i NMT. Dette viser også at Servatius mestret kryssforhøret, et aspekt fra det angloamerikanske rettssystemet som ble inkorporert i IMT. Kryssforhør brukes ofte av advokater i et forsøk på å svekke et vitnes påstander eller troverdighet, og var et nytt element de tyske forsvarsadvokatene måtte forholde seg til.

Som nevnt i introduksjonskapittelet, har ikke forsvarsadvokatenes rolle i IMT vært nærmere analysert i litteraturen. Helt fraværende har de likevel ikke vært, og Smith (1977) oppsummerer for eksempel med få ord Servatius' og Flächsners viktigste argumenter. Om Sauckel skriver Smith (1977) at det ble argumentert for Sauckels reduserte rolle i *Ausländereinsatz*, at han personlig ikke var grusom og at hans motivasjon var å være

⁴¹² Srader, 2003:113

⁴¹³ Pendas, 2014:269

⁴¹⁴ Se kapittel 4.1.1 Jäger vitnet om dårlige forhold i arbeidsleirene, og Servatius forsøkte å undergrave Jägers påstander.

⁴¹⁵ Srader, 2003:120

pliktoppfyllende.⁴¹⁶ Om Speer framhever Smith (1977) de blokkerte fabrikkene, Speers motvilje i å bruke arbeidskraft fra konsentrasjonsleirene og hvordan Flächsner og Speer angrep aktoratets påstand om bruk av krigsfanger i strid med Genèvekonvensjonen.⁴¹⁷ Denne oppgavens utdypende analyse av forsvarsstrategiene viser blant annet at Smiths korte beskrivelser er korrekte.

Innledningsvis ble det stilt to spørsmål, henholdsvis om hvorvidt rettssaken utfall hadde aspekter av seierherrens justis, og om det var noen sammenheng mellom Speer og Sauckels forsvarsstrategi og den øvrige tyske befolkningens senere måte å forholde seg til nazifortiden. Med utgangspunkt i funnene fra kapittel 4 skal disse spørsmålene nå drøftes.

IMT har blitt kritisert for å være seierherrens justis. Det er flere årsaker til dette argumentet. Blant annet har det blitt vist til at det kun var dommere fra de allierte på dommerbenken, at de samme menneskene som sto bak rettssaken også fungerte som sentrale aktører i den⁴¹⁸ og at de allierte selv hadde begått krigsforbrytelser.⁴¹⁹ Dette er legitime innvendinger mot IMT, men det trenger ikke å være en motsetning mellom et rettsoppgjør gjennomført av seierherren og et oppgjør som skjer på lovens grunn - et lovlig og rettferdig oppgjør.⁴²⁰ Et relevant spørsmål i lys av denne oppgavens funn blir da hvorvidt IMT avvek fra kriteriene for å være rettslig justis, og om dette har ført til et urettferdig utfall.

Det bør ikke være noen tvil om hvorvidt Speer og Sauckel faktisk var ansvarlig og dermed skyldig for *Ausländereinsatz*. Det bør heller ikke være noen tvil om at hverken Speer eller Sauckel hadde noe å gjøre med konspirasjonen om å føre en aggressiv krig. At begge kun ble funnet skyldig i tiltalens punkt 3 og 4 må derfor sies å være en korrekt beslutning av retten. Derimot kan det stilles et spørsmålstegn ved hvor rettferdig straffutmålingen var. Det er vanskelig å se hvorfor Speer var mindre skyldig enn Sauckel i det de begge ble tiltalt for. Hvis Speer sto for den grove utnyttelsen av den utenlandske arbeidskraften som Sauckel ga til ham, hvordan kan Sauckel da være mer skyldig enn Speer?⁴²¹ Det har blant annet blitt vist hvordan Flächsner argumenterte for at Speer hadde tatt over et eksisterende system og kunne derfor handle i god tro om at han ikke gjorde noe ulovlig. Dette argumentet ble også fremmet

⁴¹⁶ Smith, 1977:207

⁴¹⁷ Smith, 1977:219

⁴¹⁸ Både Jackson (aktor) og Nikitschenko (sovjetisk seniordommer) var begge sentrale under den tidligere nevnte London-konferansen (kapittel 2.3).

⁴¹⁹ Eser, 2006:59

⁴²⁰ Andenæs, 1979:261

av Servatius, men blir ikke nevnt av Smith (1977) som et formildende argument i dommernes drøfting av Sauckels sak, slik det blir i Speers. Smith (1977) går langt i å hevde at Speers personlighet og klassebakgrunn var årsaken til hans relativt milde dom, og denne oppgaven har vist at advokatenes forsvarsstrategi kan ha vært med på å forsterke dommernes inntrykk av de tiltalte. Hvis dette var årsaken til den ulike straffeutmålingen, kan man i det minste konkludere med at det var urettferdig at Speer fikk en begrenset fengselsdom, mens Sauckel ble dømt til døden.

Hvordan kan oppgavens funn relateres til den tyske erindringskulturen om naziregimet? Offentlighetens interesse for IMT var størst ved begynnelsen og ved slutten av rettssaken.⁴²² For de fleste tyskerne handlet hverdagen om å overleve.⁴²³ Likevel vakte rettssaken ofte stor oppmerksomhet i den tyske offentligheten, etter hvert som de enorme mengdene med dokumenter, film og bilder ble lagt fram. I møtet med hard fakta ble den tyske befolkningen sjokkert.⁴²⁴ Mange tyskere var likevel ikke klare for å ta et oppgjør med fortiden. Generelt var det en utbredt oppfatning blant den vesttyske befolkningen at de selv hadde vært et offer, at de var forrådt av deres politiske ledere som hadde ført dem til nok et nederlag. Lederskapet fortjente straff, ikke fordi de hadde forfulgt minoriteter, men fordi de hadde feilet majoriteten. Samtidig klarte den vesttyske befolkningen å identifisere seg med krigens vinnende part. På denne måten ble Nazi-Tysklands undergang sett på som det samme som Tysklands frigjøring. Med andre ord så mente den tyske befolkningen å ha vært et offer for et ondskapsfullt regime.⁴²⁵ Her er det klare likhetstrekk til hvordan både Sauckel og Speer forsvarte seg under rettssaken. Sauckel hevdet hele tiden å bli holdt ansvarlig for andres ondskap, og var på denne måten selv et offer. Speer forklarer hvordan hans brudd med Hitler var begrunnet i at Hitler ikke lenger ønsket det beste for Tyskland. Felles var hvordan begge mente å være uskyldig i Nazi-Tysklands grusomme handlinger.

Albert Speer hadde en veldig sterk innflytelse på den tyske erindringskulturen. Storeide (2010) skriver at utover på 1960-tallet ble det opplagt at naziperiodens grusomheter hadde blitt fortrenget. Da Speer hadde sonet ferdig sin 20 år lange dom, publiserte han sine memoarer hvis salgssuksess i Vest-Tyskland var umiddelbar. Speer, som symbolet på den forførte tysker, hadde en rensende og frigjørende effekt for traumatiserte tyskere. Hvis han, som Hitlers venn og rustningsminister, ikke hadde kjennskap til naziregimets brutaliteter,

⁴²² Smith, 1977:xiv

⁴²³ Storeide, 2010:36

⁴²⁴ Storeide, 2010:42

⁴²⁵ Burchard, 2006:824

hvordan kunne da den vanlige tysker ha visst noe?⁴²⁶ Her ser man hvordan Speermyten som ble introdusert av Flächsner under rettssaken, skapte muligheten for mange tyskere å projekte seg selv vekk fra ansvaret for Nazi-Tysklands grusomme handlinger.

⁴²⁶ Storeide, 2010:156

6. Litteratur

- Andenæs, J. (1979). *Det vanskelige oppgjøret: Rettsoppgjøret etter okkupasjonen*. Oslo: Tanum-Norli.
- Brechtken, M. (2010). Persuasive illusions of the self: Albert speer's life writing and public discourse about germany's nazi past. I B. Dahlke, D. Tate & R. Woods (Red.), *German life writing in the twentieth century* (s. 71-91). New York, USA: Camden House.
- Burchard, C. (2006). The nuremberg trial and its impact on germany. *Journal of International Criminal Justice*, 4(4), 800-829. doi: 10.1093/jicj/mql052
- Cohen, D. (2006). Transitional justice in divided germany after 1945. *Retribution and Reparation in the Transition to Democracy*, 59-88.
- Connolly, K. (2007). Letter proves speer knew of holocaust plan. fra <http://www.theguardian.com/world/2007/mar/13/secondworldwar.kateconnolly>
- Conot, R. E. (1984). *Justice at nuremberg*: Carroll & Graf.
- Dahl, H. F. (2004). Innledning: Oppgjøret som rystet norge. I Ø. Sørensen & H. F. Dahl (Red.), *Et rettferdig oppgjør?: Rettsoppgjøret i norge etter 1945* (s. 268). Oslo: Pax Forlag.
- Davidson, E. (1972). *The trial of the germans: An account of the twenty-two defendants before the international military tribunal at nuremberg*. New York: Collier.
- Diner, D., Gross, R., & Weiss, Y. (2006). *Jüdische geschichte als allgemeine geschichte: Festschrift für dan diner zum 60. Geburtstag*: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Elster, J. (2004a). *Closing the books: Transitional justice in historical perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Elster, J. (2004b). *Oppgjøret med fortiden: Internasjonalt perspektiv på overgangen til demokrati* (M. Hidle, Trans.). Oslo: Pax.
- Eser, A. (2006). Das internationale militärtribunal von nürnberg aus deutscher perspektive. I C. J. M. S. Herbert R. Reginbogin (Red.), *The nuremberg trials: International criminal law since 1945: 60th anniversary international conference = nürnberg prozesse: Völkerstrafrecht seit 1945 = nürnberg prozesse: Völkerstrafrecht seit 1945 internationale konferenz zum 60. Jahrestag* (s. 53-59). München: K.G. Saur.
- Espeli, H. (2010). Det økonomiske forholdet mellom tyskland og norge 1940-45. I H. F. Dahl, H. Kirchhoff, J. Lund & L.-E. Vaale (Red.), *Danske tilstander - norske tilstander. Forskjeller og likheter under tysk okkupasjon 1940-45*. Oslo: Forlaget Press AS.
- Evans, R. J. (2008). *The third reich at war, 1939-1945*. London: Allen Lane.
- Fest, J. (2002). *Speer: The final verdict*. London: Phoenix.
- Graver, H. P. (2015). Rettsoppgjøret i norge etter krigen - tid for et nytt juridisk blikk? *Lov og Rett*, 55(02), 65-86.
- Herbert, U. (1997). *Hitler's foreign workers: Enforced foreign labor in germany under the third reich*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Homze, E. L. (1967). *Foreign labor in nazi germany*. Princeton, N.J.: Princeton Universtiy Press.
- Jardim, T. (2012). *Mauthausen trial : American military justice in germany*. Cambridge, MA, USA: Harvard University Press.
- Judt, T. (2005). *Postwar: A history of europe since 1945*. London: Heinemann.
- Klemann, H., Kudryashov, S., Etmektsoğlu, G., Lund, J., & Terry, N. (2012). *Occupied economies: An economic history of nazi-occupied europe, 1939-1945*. London: Berg.

- Landsverk, S. H. (2015, 15.07.2015). «bokholderen i auschwitz» dømt til fengsel. Hentet 5. oktober, 2015, fra <http://www.nrk.no/verden/ bokholderen-i-auschwitz -domt-til-fengsel-1.12457400>
- Leffler, M. P., & Westad, O. A. (Red.). (2010). *The cambridge history of the cold war*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lowe, K. (2013). *Råskapens europa: Kontinentet i kjølevannet av andre verdenskrig* (R. R. Moen, Trans.). Lysaker: Dinamo.
- Neave, A. (1978). *Nuremberg: A personal record of the trial of the major nazi war criminals in 1945-6*. London: Hodder & Stoughton.
- Pendas, D. O. (2014). The fate of nuremberg. The legacy and impact of the subsequent nuremberg trials in postwar germany. I A. S. Kim C. Priemel (Red.), *Reassessing the nuremberg military tribunals. Transitional justice, trial narratives, and historiography*: Berghain Books.
- Priemel, K. (2013). Consigning justice to history. Transitional trials after world war ii. *The Historical Journal*, 56(2), 553-581. doi: 10.1017/S0018246X13000058
- Priemel, K. C., & Stiller, A. (2012). *Reassessing the nuremberg military tribunals: Transitional justice, trial narratives, and historiography*: Berghahn Books.
- Raßloff, S. (2009). *Fritz sauckel (1894-1946)*. Erfurt.
- Ross, J. A. (2014). Göring's trial, stahmer's duty: A lawyer's defense strategy at the nuremberg war crimes trial, 1945-46. *Madison Historical Review*, 5(3), 23.
- Safferling, C. (2012). *International criminal procedure*: OUP Oxford.
- Schabas, W. A. (2005). Genocide trials and gacaca courts. *Journal of International Criminal Justice*, 3(4), 879-895.
- Scherner, J. (2015 (in print)). The architecture of financing german exploitation: Principles, conflicts, and results. I J. Scherner & E. White (Red.), *Paying for hitler's war: The consequences of nazi hegemony for europe*: Cambridge University Press.
- Scherner, J., & Streb, J. (2015). *The mirage of the german armament miracle in world war ii*.
- Sereny, G. (1995). *Albert speer: His battle with truth*. London: Macmillan.
- Shirer, W. L. (2011). *The rise and fall of the third reich: A history of nazi germany*. New York: Rosetta Books.
- Smith, B. F. (1977). *Reaching judgment at nuremberg*. New York: Basic Books.
- Sofsky, W. (1997). *The order of terror: The concentration camp*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Speer, A. (1970). *Inside the third reich*: Simon and Schuster.
- Speer, A., Winston, R., & Winston, C. (1976). *Spandau: The secret diaries*: Macmillan New York.
- Spoerer, M. (1999). Did german firms profit from concentration camp labour? A decision-theoretic approach. [Profitierten Unternehmen von KZ-Arbeit? Eine kritische Analyse der Literatur.]. *Historische Zeitschrift*, 1/268, 61-95.
- Spoerer, M. (2010). Forced labor in the third reich. *Norbert Wollheim Memorial*.
- Spoerer, M., & Fleischhacker, J. (2002). Forced laborers in nazi germany: Categories, numbers, and survivors. *The Journal of Interdisciplinary History*, 33, 169-204.
- Srader, D. W. (2003). *The nuremberg doctors' trial: Framing collective memory through argument*. Doctor of Philosophy, The University of Georgia, Athens, Georgia.
- Storeide, A. (2010). *Arven etter hitler: Tysklands oppgjør med naziregimet*. [Oslo]: Gyldendal.
- Taylor, T. (1993). *The anatomy of the nuremberg trials: A personal memoir*. London: Bloomsbury Publishing Limited.

- Tooze, A. (Ed.). (2007). *The wages of destruction: The making and breaking of the nazi economy*. London: Penguin Books.
- Tusa, A., & Tusa, J. (1984). *The nuremberg trial*. New York: Scribner.
- Vat, D. v. d. (1997). *The good nazi: The life and lies of albert speer*. Boston: Houghton Mifflin.